

मष्टा गाउँपालिका

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

मष्टा गाउँपालिका, भातेखोला, बझाङ

२०८२

मष्टा गाउँपालिकाको
स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना
Local Adaptation Plan for Action (LAPA)
(२०८२/८३ – २०८६/८७)

मष्टा गाउँपालिका, भातेखोला, बझाङ

२०८२

सर्वाधिकार © मष्टा गाउँपालिका, देउरा, बझाङ

योजनाको नाम: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना २०८२/८३-२०८६/८७

तयार गरिएको वर्ष: २०८२

तयार गर्ने: मष्टा गाउँपालिका

परामर्शदाता: स्कलर्स कन्सल्ट प्रा. ली., काठमाण्डौ

मष्टा गाउँपालिका
(Masta Rural Municipality)
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
(OFFICE OF THE RURAL MUNICIPAL EXECUTIVE)

प.सं. (Ref. No.) २०८१/८२

च.नं. (Dispatch No.)

भातेखोला, बझाङ
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

मिति: २०८२/०३/१२

सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत रहेको दुर्गम बझाङ जिल्लाको मष्टा गाउँपालिका भौगोलिक रूपमा पिछडिएको र यहाँका अधिकांश मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन हो । विपद् जोखिम तथा जलवायु परिवर्तनले यहाँ गरिवी र सामाजिक बन्चितिकरण झनै बढ्दो छ र न्यूनीकरणका लागि थप चुनौतिहरू सृजना गरेको छ । अनियमित वर्षा र अत्याधिक एवं पटक पटक आउने पहिरो, बाढि, विनाशकारी हुरि बतास, सुख्खा खडेरी आदि जस्ता सबै प्रकारका प्रकोपहरूले गर्दा गरिव तथा विपन्न वर्गको जीविकोपार्जन सुरक्षामा असर पार्दछन् । परिवर्तित जलवायुले ल्याएको असरहरूले विकासका कार्यक्रमहरूलाई समेत प्रत्यक्ष रूपमा असर पारेको अनुभव गरिएको छ । विभिन्न खालका प्रकोपहरूले यस गाउँपालिकाका समुदायहरूलाई असर पारेको छ । यहाँका सतप्रतिशत घरधुरीहरू विपद् जोखिम तथा जलवायु परिवर्तनको असरबाट दिन प्रतिदिन प्रभावित भईरहेको सन्दर्भलाई मध्यनजर गरि मष्टा गाउँपालिका स्तरिय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (लापा) तयार गरिएको छ । यस योजना तयार गर्न प्राविधिक रूपमा स्कलर्स कन्सल्ट प्रा. लि., काठमाण्डौंले सहजिकरण गरेको हो ।

योजना तयारीको क्रममा पहिचान भएका विपद् तथा जलवायु जोखिमलाई विस्तृत रूपले व्यवस्थापन गर्नको लागि आगामी ५ वर्षको लागि विस्तृत कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । गाउँपालिका स्तरिय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने सहयोग प्राप्त गर्नसक्ने सरोकारवालाहरू समेतको सहयोगमा यसलाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याईनेछ । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने आर्थिक, प्राविधिक तथा अन्य आवश्यक श्रोत साधनहरूको व्यवस्थापन गर्न गाउँपालिकाको तर्फबाट सदैव सहयोग रहने छ । यो योजना तयारीको प्रकृत्यामा सहजीकरण गर्ने स्कलर्स कन्सल्ट प्रा. लि. काठमाण्डौं, तथा यो कार्ययोजना तयारीमा अहोरात्र खटिने सबै वडाका जनप्रतिनिधीहरू, राजनितिक दलहरू, शिक्षक, समाजसेवी, विपद् व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू, महिला, दलित लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरूलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

ज्ञान बहादुर बोहरा
गाउँपालिका प्रमुख
मष्टा गाउँपालिका, बझाङ

मष्टा गाउँपालिका
(Masta Rural Municipality)
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
(OFFICE OF THE RURAL MUNICIPAL EXECUTIVE)

प.सं. (Ref. No.) २०८१/८२
च.नं. (Dispatch No.)

भातेखोला, बझाङ
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

मिति: २०८२/०३/१२

सुदूरपश्चिम प्रदेशको बझाङ जिल्लामा अवस्थित मष्टा गाउँपालिका भौगोलिक र सामाजिक रूपमा पछाडि परेको क्षेत्रहरूमध्ये एक हो, जहाँ अधिकांश बासिन्दाको जीवन निर्वाह कृषिकर्म र पशुपालनमा आधारित छ। पछिल्लो समयमा जलवायु परिवर्तनका असरहरू तीव्र रूपमा देखिन थालेका छन्, जसका कारण गरिबी, असमानता र सामाजिक जोखिम झनै बढ्दै गएको छ। असिनापात, अनियमित वर्षा, पहिरो, बाढी, डढेलो, हुरी तथा खडेरीजस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरूले कमजोर अवस्थाका समुदायहरूको जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारेका छन्। जलवायु परिवर्तनको प्रभाव केवल जनजीवनमा मात्र नभई विकास निर्माणका गतिविधिमा समेत देखिन थालेको छ।

यिनै चुनौतीहरूको सामना गर्न र दीगो समाधानको बाटो पहिल्याउन मष्टा गाउँपालिकाले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (LAPA) तयार पारेको छ। यो योजनाको प्रारम्भदेखि अन्तिम रूप दिनेसम्म स्कलर्स कन्सल्ट प्रा.लि., काठमाडौंले आवश्यक प्राविधिक सहयोग तथा सहजीकरण गरेको छ। कार्ययोजनामा पहिचान गरिएका जोखिमहरूको व्यवस्थापन र सहनशीलता अभिवृद्धिका लागि आगामी पाँच वर्षलाई लक्षित गर्दै विभिन्न कार्यक्रम तथा गतिविधिहरू समेटिएको छ।

योजनालाई सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गर्न सबै सरोकारवालाबीच सहकार्य र समन्वयको व्यवस्था मिलाइनेछ। यस क्रममा आवश्यक पर्ने प्राविधिक, आर्थिक तथा मानव स्रोत व्यवस्थापनमा मष्टा गाउँपालिकाले अग्रसर भूमिका खेल्नेछ।

अन्त्यमा, यस कार्ययोजनाको तयारीमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा साथ, सहयोग र सुझाव दिने स्कलर्स कन्सल्ट प्रा.लि., स्थानीय जनप्रतिनिधि, राजनीतिक दलका सदस्य, समुदायस्तरका अगुवाहरू, शिक्षक, समाजसेवी, विपद् व्यवस्थापन समिति, महिला, दलित तथा अन्य सरोकारवाला सबैप्रति गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्दछु।

हर्क धामी

गाउँपालिका उपप्रमुख
मष्टा गाउँपालिका, बझाङ

मष्टा गाउँपालिका
(Masta Rural Municipality)
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

(OFFICE OF THE RURAL MUNICIPAL EXECUTIVE)

प.सं. (Ref. No.) २०८१।८२
च.नं. (Dispatch No.)

भातेखोला, थप्ले
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

मिति: २०८२/०३/१२

तिव्र औद्योगिक विकास, अव्यवस्थित शहरीकरण, जीवांश इन्धनको अत्यधिक प्रयोग, विषाक्त ग्याँस तथा रसायनिक पदार्थको उत्पादन, वन विनाश आदि जस्ता मानवजन्य क्रियाकलापले उत्पन्न हरितगृह ग्याँसले विश्वव्यापी उष्णीकरण भइरहेको छ । यसको परिणाम स्वरूप जलवायुमा परिवर्तन आएको कुरा विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय अध्ययन अनुसन्धानबाट पुष्टि भईसकेको छ । जलवायु परिवर्तनको असर स्थानीय तहमा पनि प्रत्यक्ष रूपमा देखिन थालिसकेको छ । तसर्थ परिवर्तित जलवायुले निम्त्याएको असरहरूसँग जुध्न अनुकूलनका उपायहरू अपनाउनु अहिलेको प्रमुख चुनौती बनेको छ ।

वर्षेनी नेपालमा अनियमित हिमपात, वर्षा, बाढी, पहिरो, खडेरी, हुरीबतास, असिना आदि जस्ता प्रकोपहरू देखा पर्छन् । यस्ता प्रकोपहरूले गर्दा गरिब तथा विपन्न वर्गको जीविकोपार्जनका स्रोतहरूमा प्रत्यक्ष असर पर्दछन् । यस्ता असरबाट मष्टा गाउँपालिका पनि अछुतो रहेको छैन । यहाका बासिन्दाहरूले विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरूको नकारात्मक असरहरू महशुस गरिरहेका छन् । यसै सन्दर्भमा मष्टा गाउँपालिकाका स्थानीय समुदायसँग प्रत्यक्ष अन्तरक्रिया गरी जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्दै सङ्गठन क्षेत्र र समुदाय पहिचान गरिएको छ । यसका साथै जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरूलाई विभिन्न विधिहरू प्रयोग गरी स्थानीय अनुकूलनका उपायहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरिएको छ । यसरी पहिचान गरिएका जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरूलाई अनुकूलन गर्नको लागि आगामी पाँच वर्षको लागि विस्तृत कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

यस गाउँपालिका को स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनालाई सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्नको लागि सहजीकरण गर्ने स्कलर्स कन्सल्ट प्रा. लि. काठमाण्डौं, तथा स्थानीय सरोकारवालाहरू, विभिन्न निकायका प्रतिनिधिहरू, विभिन्न संघसंस्थाहरूको प्रत्यक्ष सहभागिताको लागि धन्यवाद दिन चाहन्छु । लापा संलग्न रहेका योजनाहरूको पारदर्शिता सहित कार्यान्वयन गर्नको लागि सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय तथा सहकार्यको लागि मष्टा गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय सदा तत्पर रहने छ । यस योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि सरोकारवाला तथा सम्बन्धित निकायहरूमा सहयोग तथा सहकार्यको अपेक्षा समेत व्यक्त गर्दछौं । धन्यवाद ।

रमेश कुमार खड्का

नि.प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत

मष्टा गाउँपालिका

संक्षेपित शब्दहरू			
°	Degree		
'	Minute		
''	Second		
°C	Degree Celsius		
%	Percentage (प्रतिशत)		
CBEWS	Community Based Early Warning System. (समुदायमा आधारित पूर्वानुमान प्रणाली)		
CBS	Central Bureau of Statistics. (केन्द्रीय तथ्याङ्क ब्यूरो)		
CCA	Climate Change Adaptation. (जलवायु परिवर्तन अनुकूलन)		
CF/CFUG	Community Forest / Community Forest Users Group (सावउस - सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह)		
DCC (जिसस)	District Coordination Committee (जिल्ला समन्वय समिति)		
DDMC	District Disaster Management Committee (जि.वि.व्य.स. - जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति)		
DIA	Differential Impact Assessment. (फरक प्रभाव विश्लेषण)		
DPRP	Disaster Preparedness and Response Plan. (विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना)		
DRR	Disaster Risk Reduction. (विपद् जोखिम न्यूनीकरण)		
EWS	Early Warning System. (पूर्व चेतावनी प्रणाली)		
FbF	Forecast Based Financing. (पूर्वानुमान आधारित लगानी)		
GESI	Gender Equality and Social Inclusion (लैससास - लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण)		
GIS	Geographic Information System. (भौगोलिक सूचना प्रणाली)		
I/NGO	International/Non-Governmental Organization (अन्तराष्ट्रिय/गैर सरकारी संस्था)		
IPM	Integrated Pest Management. (एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन)		
LACCP	Local Adaptation to Climate Change Project (जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन परियोजना)		
LAPA	Local Adaptation Plan of Action. (स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना)		
LDCRP	Local Disaster and Climate Resilience Plan. (स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशिल योजना)		
LDMC	Local Disaster Management Committee. (स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति)		
MoFE	Ministry of Forests and Environment (वन तथा वातावरण मन्त्रालय)		
MWUS/MUS	Multiple Water Use System. (जलको बहुउपयोग योजना)		
NAP	National Adaptation Plan. (राष्ट्रिय अनुकूलन योजना)		
NAPA	National Adaptation Programme of Action. (राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम)		
RCP	Representative Concentration Pathways		
RM	Rural Municipality (गापा - गाउँपालिका)		
RVWRMP	Rural Village Water Resources Management Project. (ग्रामिण जलश्रोत व्यवस्थापन परियोजना)		
SDRMP	School Disaster Risk Management Plan. (विद्यालय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना)		
VCA	Vulnerability and Capacity Assessment. (संकटासन्नता तथा क्षमता विश्लेषण)		
VRA	Vulnerability and Risk Assessment (सङ्कटासन्नता तथा जोखिम मूल्याङ्कन)		
रु.	रुपैयां	हे.	हेक्टर
आ.व.	आर्थिक वर्ष	मा. वि./ आ.वि.	माध्यमिक विद्यालय/ आधारभुत विद्यालय

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सारांश

पृष्ठभूमि

वन तथा वातावरण मन्त्रालयको पछिल्लो प्रतिवेदन अनुसार बझाङ जिल्ला अति उच्च संकटासन्न स्तरमा रहेको छ । प्रतिवेदन अनुसार बझाङ जिल्लालाई पहिरोजन्य जोखिमको उच्च संकटासन्न जिल्लाको रूपमा पहिचान गरिएको छ भने खडेरीको समेत उच्च जोखिममा रहेको छ । बझाङ जिल्ला जलवायु परिवर्तनको असरबाट अति उच्च सम्बेदनशील तथा अनुकूलित हुन अति कम क्षमता भएको जिल्लामा रहेको देखिन्छ (Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options, MoFE, 2021) । जलवायु परिवर्तन र यसका प्रतिकूल प्रभावहरू समग्र विश्वकै लागि साझा चुनौतीका रूपमा अगाडि आइरहेको वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा बझाङ जिल्लाको मष्टा गाउँपालिका पनि यसबाट सिर्जित तथा भविष्यमा सिर्जना हुन सक्ने प्रतिकूल प्रभावहरूसँग अनुकूलित हुने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन योजनाको कार्य ढाँचा २०७६ ले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरूलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला (गाउँपालिका, वडाका जनप्रतिनिधिहरू, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी सङ्घसंस्थाहरूको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत सङ्घसंस्थाहरू, महिला, वन उपभोक्ता समिति, खानेपानी उपभोक्ता समिति, सिँचाई समिति, जोखिम तथा सङ्कटासन्न समुदायका प्रतिनिधि, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा अन्य सरोकारवाला) निकायहरूको सक्रिय सहभागितामा वडा तथा बस्ती स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरूलाई समेत समावेश गरी आ.व. २०८२/८३ देखि ०८६/८७ सम्मका लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरेको छ । जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्न, समुदायको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न र उत्थानशील विकासका लागि मष्टा गाउँपालिकाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

यस कार्ययोजना तयारीका क्रममा यस गाउँपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरू, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, वडा सचिवहरू, शिक्षकहरू, समाजसेवीहरू, राजनैतिक दलहरूका प्रतिनिधीहरू, गाउँपालिका अन्तर्गत विषयगत शाखाहरूका प्रतिनिधि, गरिब, महिला, दलित, जनजाति तथा पछाडी परेका वर्गहरू र अन्य बुद्धिजीविहरूको समेत प्रत्यक्ष एवं सक्रिय सहभागिता रहेको थियो । पाँच वर्षका लागि तयार गरिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा यस गाउँपालिकामा विद्यमान सामाजिक, मानविय, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक तथा सामुदायिक श्रोतहरू र जलवायु परिवर्तनबाट श्रृजित प्रतिकूल प्रभावहरू/प्रकोपहरूको पहिचान तथा लेखाजोखा गर्दै यस गाउँपालिका र यहाँका वडाहरूको जलवायु परिवर्तन संकटासन्नता तथा अनुकूलन क्षमता मुल्यांकन गरिएको छ । उक्त मुल्यांकनको आधारमा उच्च अनुकूलन क्षमताको परिकल्पना गर्दै प्रभावकारी अनुकूलन कार्यहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी यो कार्ययोजना तयार भएको छ ।

गाउँपालिकाको सामान्य जानकारी, जलवायु परिवर्तनका प्रभाव, तथा कार्ययोजनाको प्राथमिकतामा परेका मुख्य अनुकूलनका कार्यहरू

वडा संख्या	७
साविकका गाविस	कोटदेवल, भातेखोला, रिलु र मष्टा

क्षेत्रफल	१०९.२४ वर्ग किलोमिटर
कुल जनसंख्या	१३,२६५
कुल घरधुरी	२,५४५
हावापानी	उपोष्ण, समशितोष्ण, ठण्डा समशितोष्ण, लेकाली तथा ध्रुवीय
समुदाय / जातजाती	क्षेत्री, ब्राह्मण, दलित
समुन्द्र सतह देखि उचाई	
धर्मावलम्बी	हिन्दु
मुख्य पेशा	कृषि, जडीबुटी, व्यापार
प्रमुख प्रकोपको अवस्था	तुलनात्मक असर तथा प्रभावको आधारमा यस गाउँपालिकाको प्रमुख जलवायुजन्य प्रकोपहरूमा क्रमशः बाढी, पहिरो, खडेरी, कृषि रोग, पशु रोग, डढेलो, असिनापानी, हावाहुरी, चट्याङ्ग, तुषारो र हिमपात रहेको छ।
जलवायु परिवर्तनका प्रभाव तथा असरहरू	• खडेरी, पहिरो, बाढी, जस्ता जलवायुजन्य प्रकोपबाट कृषि बाली, पशुपंक्षी तथा मानवमा नयाँ रोगको प्रकोप बढेको, नयाँ मिचाहा प्रजातिहरू देखिएको, स्थानीय रैथाने बाली जस्तै दलहन (मास, भटमास), मार्सी धान तथा गहुँको उत्पादन घटेको छ। • खानेपानीको उपलब्धतामा कमी आउनका साथै मुहानहरूमा पानीको मात्रा घटेको तथा केही मुहानहरू हिउँदमा सुक्ने गरेको छ। • लाम्खुटे देखा परेको तथा नयाँ नयाँ रोगहरू (भाइरल ज्वरो, मलेरिया इत्यादि) देखा परेको छ भने पहिरो र बाढीको कारण स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच रोकिएकोले स्वास्थ्य सेवा अवरुद्ध हुने गरेको छ जसले गर्दा नियमित स्वास्थ्य सेवा नपाउने अवस्था रहेको छ। • पहिरोको कारण बस्ती जोखिम तथा स्थानान्तरण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ भने सडक, पुल लगायतको संरचना बगाउने गरेको छ। • बाढीले गाउँपालिकाका सबै वडाका खोला नजिक रहेको बस्ती तथा खेतिबाली बगाउने तथा जग्गा जमिन बगाउने र पुर्ने समस्या रहेको छ।
कार्ययोजनाको प्राथमिकतामा परेका मुख्य अनुकूलनका कार्यहरू	• सिँचाई कुलो निर्माण, मर्मत तथा स्तरोन्नति, थोपा/फिरफिरे सिँचाई प्रविधि प्रवर्द्धन, टनेल खेती, पुनर्भरण पोखरी निर्माण, पानीका मुहान संरक्षण, खानेपानी ट्यांकी निर्माण, सिँचाईको लागि आकाशे पानी सङ्कलन पोखरी निर्माण, उन्नत जातको बीउ बिजन तथा नक्ष सुधारको लागि उन्नत जातको बोका/राँगा वितरण, बाखाको खोर सुधार, पशुपालन सम्बन्धी तालिम, पशु स्वास्थ्य शिविर, पशु बिमा, माटो परीक्षण • नदि कटान तथा पहिरो नियन्त्रणका लागि वृक्षारोपण, तटबन्ध निर्माण, ग्याबियन पर्खाल निर्माण तथा बायो-इन्जिनियरिङ • वन तथा पर्ती बाँझो जग्गामा वृक्षारोपण तथा अग्नि नियन्त्रण तालिम तथा उपकरण प्रदान • खोज तथा उद्धार तालिम, बाटो छेउ भल निकास, गोरेटो बाटाको निर्माण तथा स्तरोन्नति, सडकको स्तरोन्नति, विपद कोषको स्थापना, कुटानी पिसानी मिल, मसला पिस्ने उद्योग तथा साबुन उद्योग स्थापना • फोहोरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई तथा पोषण सम्बन्धी तालिम, डम्पिंग स्थल निर्माण, स्वास्थ्य चौकीको सबलीकरण, स्वास्थ्य सामग्री व्यवस्थापन • जीविकोपार्जन तथा महिला लक्षित तालिम (बाखापालन, अचार बनाउने, जुस बनाउने, होमस्टे संचालन, मौरीपालन, आधुनिक कृषि तालिम) • जलवायु सचेतना तथा अभिमुखीकरण तथा जलवायु शिक्षा सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण

स्थानीय कार्ययोजना तथा मुलप्रवाहीकरण	अनुकूलन समायोजन	यस अनुकूलन कार्ययोजनालाई नेपाल सरकारको स्थानीय तहको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा प्रक्रियाका ७ चरणहरू अन्तर्गत वडा स्तरीय योजना प्राथमिकीकरण बैठक, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समिति, एकीकृत योजना तर्जुमा प्रणालीबाट कार्यपालिकाको बैठक हुँदै गाउँ सभाको बैठकबाट अनुमोदन गरिनेछ। त्यसैगरी अन्य सम्बद्ध सरकारी तथा गैह्र सरकारी निकायहरूको वार्षिक तथा आवधिक योजनाहरूमा यस कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि समायोजन गरी मुलप्रवाहीकरण गरिनेछ ।
स्थानीय कार्ययोजना मुल्यांकन	अनुकूलन अनुगमन तथा	समुदाय तहमा लाभान्वित समुदाय छनौटको प्रक्रिया लगायत क्रियाकलाप संचालनार्थ हरेक समयमा वडा तहमा प्रक्रिया र प्रगतिहरू र गाउँपालिका तथा जिल्ला तहमा नतिजा तथा उपलब्धिहरूको विभिन्न वार्षिक समीक्षा, अर्ध वार्षिक समीक्षा, फिल्ड अनुगमन आदिको माध्यमबाट लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सम्बन्धि सूचकहरू समेतको आधारमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ ।

कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि अनुमानित बजेट

यस कार्ययोजनाको कार्यान्वयनबाट मष्टा गाउँपालिकाको सम्पूर्ण वडाको बासिन्दा खासगरी लक्षित विपन्न, महिला तथा दलित/जनजाती वर्गहरूको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गरी उक्त परिकल्पनाहरू पूरा गर्नको लागि जम्मा रु. १७,३९,२३,००० (सत्र करोड उनन्चालीस लाख तेइस हजार रुपैयाँ) बराबरको विस्तृत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

क्र. सं.	विषयगत क्षेत्रहरू	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाचौ वर्ष	जम्मा
१	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	६,१५०	८,०००	८,३००	७,१००	६,२५०	३५,८००
२	जलस्रोत र उर्जा	१,४००	९००	९००	५००	५००	४,२००
३	वन तथा जैविक विविधता	७००	१,३००	५००	५००	१,१००	४,१००
४	जलवायुजन्य प्रकोप तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण	१,५००	२,५००	३००	२७,०००	२७,०००	५८,३००
५	स्वास्थ्य, खानेपानी र सरसफाइ	१,९५०	३,०००	१,९५०	२,५००	१,५५०	१०,९५०
६	भौतिक संरचना	१३,००७	१३,००७	१४,३३८	१०,३३८	७,८५८	५८,५४८
७	जलवायु परिवर्तन सचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास तथा लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीकरण	३५०	२५०	३००	२००	-	१,१००
८	योजना अनुगमन, मूल्यांकन तथा संस्थागत विकास	१८५	१८५	१८५	१८५	१८५	९२५

क्र. सं.	विषयगत क्षेत्रहरू	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाचौ वर्ष	जम्मा
	जम्मा	२५,२४२	२९,१४२	२६,७७३	४८,३२३	४४,४४३	१७३,९२३
	%	१४.५१	१६.७६	१५.३९	२७.७८	२५.५५	१००.००

विषय सूची

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सारांश	VIII
विषय सूची	XII
तालिकाहरुको सूची	XV
चित्रहरुको सूची	XVII
परिच्छेद १: योजनाको औचित्य तथा मान्यता	१
१.१ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य र मान्यता	१
१.२ स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरु	३
१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तर्सम्बन्ध	४
परिच्छेद २: मष्टा गाउँपालिकाको परिचय	६
२.१ जलाधार	६
२.२ भौगोलिक अवस्था र अवस्थिति	८
२.३ आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय अवस्था	१२
२.३.१ सामाजिक अवस्था	१५
२.३.२ मानवीय अवस्था	१६
२.३.३ आर्थिक क्रियाकलापहरुको अवस्था	१६
२.४ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था (वन, जलश्रोत, जमिन)	१७
२.४.१ वन सम्बन्धि विवरण	१७
२.४.२ भू-उपयोग विवरण	१९
२.४.३ जलश्रोत विवरण	२१
२.५ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था	२२
२.५.१ सडक पूर्वाधार	२२
२.५.२ भवन	२२
२.५.३ सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवन	२४
२.५.४ सार्वजनिक सेवा सुविधा	२५
२.५.५ विद्यालयहरु र क्याम्पस	२६

२.६ गाउँपालिकामा कार्यरत संघसंस्थाहरूको अवस्था तथा उपलब्ध सेवाहरू.....	२७
२.७ गाउँपालिकामा सुशासनको अवस्था	२९
परिच्छेद ३: अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया	३१
३.१ अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया.....	३१
परिच्छेद ४: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरू.....	३३
४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि.....	३३
४.२ संकटासन्नता, जोखिम विश्लेषण तथा वस्तुगत विवरणको तयारी.....	३३
४.२.१ प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम.....	३३
४.२.२ परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो तथा बाली पात्रो	४६
४.२.३ बाली पात्रो.....	४८
४.२.४ तापक्रम र वर्षाका तथ्यांकहरूको विश्लेषण.....	५०
४.२.५ सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन	५३
४.२.६ जोखिमको रूपरेखा.....	५३
४.२.७ प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण.....	५६
४.२.८ संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान.....	५८
४.२.९ वडा संकटासन्नता, जोखिम बस्तीहरूको पहिचान तथा स्तरीकरण.....	६०
४.२.१० प्रकोपको प्राथमिकीकरण.....	६०
४.२.११ प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण	६०
४.२.१२ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण	६१
परिच्छेद ५: विषयगत क्षेत्र तथा जीविकोपार्जनका स्रोतमा पारेको प्रभाव, अनुकूलन कार्यहरूको विश्लेषण ...	६५
५.१ विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव	६५
५.२ जीविकोपार्जनका स्रोतहरू माथिको प्रभाव विश्लेषण.....	७५
५.३ अनुकूलन कार्यहरूको परिकल्पना, पहिचान तथा प्राथमिकीकरण.....	७८
५.३.१ उच्च अनुकूलन क्षमताको परिकल्पना.....	७८
५.३.२ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यहरूको पहिचान	७८
५.३.३ अनुकूलन कार्यहरूको प्राथमिकीकरण	८२

परिच्छेद ६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना	८८
परिच्छेद ७: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहिकरण	९४
७.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहीकरण	९५
७.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण	९५
७.२.१ तत्काल गर्नुपर्ने	९६
७.२.२ योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने	९७
७.२.३ फलोप कार्यक्रम	९८
७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना	९८
७.४ अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन	१००
सन्दर्भ समग्रीहरू	१०२
अनुसूचीहरू	१०३
अनुसूची १: वडागत योजनाहरूको नक्सांक	१०३
अनुसूची २: फोटोहरू	११०
अनुसूची ३: माइनुट	११३

तालिकाहरूको सुची

तालिका १: बझाङ जिल्लाको विषयगत क्षेत्रको संकटासन्नता	१
तालिका २: मष्टा गाउँपालिकामा रहेका उपल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय बस्तीहरू बिचको सम्बन्ध	६
तालिका ३: मष्टा गाउँपालिकाको धरातलिय उचाइको विवरण	१०
तालिका ४: मष्टा गाउँपालिकाको धरातलिय ढलानको विवरण	१२
तालिका ५: मष्टा गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको विवरण	१२
तालिका ६: मष्टा गाउँपालिकाको जातिगत जनसंख्याको विवरण	१३
तालिका ७: मष्टा गाउँपालिकाको उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्याको विवरण	१३
तालिका ८: मष्टा गाउँपालिकामा हुने बाली चक्र.....	१७
तालिका ९: मष्टा गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरूको विवरण	१९
तालिका १०: मष्टा गाउँपालिकाको भू-उपयोग विवरण.....	२०
तालिका ११: वडा अनुसार जलस्रोतको विवरण.....	२१
तालिका १२: मष्टा गाउँपालिकाको सडकको अवस्था	२२
तालिका १३: घरको प्रकार अनुसार पारिवारिक विवरण.....	२३
तालिका १४: वडागत रुपमा विद्यालयको विवरण	२६
तालिका १५: गाउँपालिकामा कार्यरत सङ्घसंस्था तथा तिनीहरूले प्रदान गर्ने सेवा	२७
तालिका १६: मष्टा गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था.....	२९
तालिका १७: प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम	३५
तालिका १८: गाउँपालिकाको प्रकोप तथा मौसमी पात्रो	४७
तालिका १९: गाउँपालिकाको बाली पात्रो.....	४९
तालिका २०: गाउँपालिकाको जोखिमको रुपरेखा.....	५३
तालिका २१: प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण.....	५६
तालिका २२: प्रकोपका संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान.....	५९
तालिका २३: गाउँपालिकाका विद्यमान प्रमुख प्रकोपको पहिचान तथा स्तरीकरण.....	६०
तालिका २४: पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरूको विश्लेषण.....	६१
तालिका २५: पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण.....	६३
तालिका २६: विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव तथा भविष्य अनुमान.....	६५
तालिका २७: जीविकोपार्जनका स्रोतहरूमा प्रभाव विश्लेषण.....	७५
तालिका २८: प्रकोपले प्रभाव परेको जीविकोपार्जनको स्रोत र अनुकूलन उपायहरूको विश्लेषण.....	८०
तालिका २९: अनुकूलनको उपायहरू र प्राथमिकीकरण	८३

तालिका ३०: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजनाको लागि बजेट अनुमान	८८
तालिका ३१: योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने	९७
तालिका ३२: अनुगमन तथा मुल्यांकन योजना	९९

चित्रहरूको सूची

चित्र १: जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तर्सम्बन्ध	५
चित्र २: मष्टा गाउँपालिकाको जलाधार क्षेत्र	८
चित्र ३: मष्टा गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्शा.....	९
चित्र ४: मष्टा गाउँपालिकाको प्रशासनिक नक्शा	१०
चित्र ५: मष्टा गाउँपालिकाको समुद्री सतहदेखीको उचाइ तथा धरातलिय ढलानको नक्शा.....	११
चित्र ६: मष्टा गाउँपालिकाको जनघनत्वको नक्सा	१५
चित्र ७: मष्टा गाउँपालिकामा रहेको वनको प्रकारहरू	१८
चित्र ८: मष्टा गाउँपालिकाको भू-उपयोग नक्शा.....	२०
चित्र ९: मष्टा गाउँपालिका भित्र रहेको नदीको/खोलाको विवरण.....	२१
चित्र १०: स्थानीय अनुकूलन योजना खाकाको तयारीको समग्र प्रक्रिया	३१
चित्र ११: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना विधि प्रक्रिया	३२
चित्र १२: मष्टा गाउँपालिकाको वार्षिक औसत तापक्रमको अवस्था	५०
चित्र १३: मष्टा गाउँपालिकाको वार्षिक औसत तापक्रम तथा वार्षिक वर्षाको नक्सा	५१
चित्र १४: मष्टा गाउँपालिकाको कुल वार्षिक वर्षाको अवस्था.....	५२
चित्र १५: मष्टा गाउँपालिकाको सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन.....	५३
चित्र १६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मुलप्रवाहीकरण खाका	९४
चित्र १७: मष्टा गाउँपालिकामा तत्काल गर्नपर्ने मुख्य योजनाको नक्सा	९६

परिच्छेद १: योजनाको औचित्य तथा मान्यता

१.१ स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य र मान्यता

जलवायु परिवर्तन नियमित प्राकृतिक प्रक्रिया हो यद्यपि मानव जन्य क्रियाकलापहरू वन विनाश, बढ्दो औद्योगिकीकरण, यातायात क्षेत्रमा पारम्परिक खनिज इन्धनको व्यापक प्रयोग र अव्यवस्थित शहरीकरणले हरितगृह ग्यासको चिन्ताजनक उत्सर्जनबाट जलवायु परिवर्तनमा तीव्रता आएको छ । जलवायु परिवर्तनको कारकको रूपमा मानिएको हरितगृह ग्यासको उत्सर्जनमा नगण्य भूमिका हुँदा हुँदै पनि जर्मनवाच द्वारा प्रकाशित 'ग्लोबल क्लाइमेट रिस्क इन्डेक्स-२०२१' को १६ संस्करणका अनुसार, सन् २०००-२०१९ को अवधिमा जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित प्रमुख दस देशको सूचीमा नेपाल दशौं नम्बरमा परेको छ (Eckstein et al., २०२१)।

जलवायु परिवर्तनले गर्दा तापक्रममा वृद्धि हुने, वर्षामा परिवर्तन हुने र समग्र पृथ्वीको प्राकृतिक सन्तुलनमा फरक पर्न थालेको महशुस हुन थालेको छ । हिमालका हिउँ पगल्ने, हिमतालहरू फुट्ने, अनियमित तथा अधिक वर्षा हुने, समुन्द्री सतह बढ्ने, बाढी, पहिरोको जोखिम तथा आवृत्ति बढ्ने, खडेरी लम्बिने तथा कृषि उत्पादनमा ह्रास आउने जस्ता समस्याहरू विकाराल रूपमा देखिदै आएका छन् । जिविकोपार्जनका लागि प्राकृतिक स्रोतहरू र वर्षे पानीमा अधिक निर्भर रहने हाम्रो देशमा यसको असर र पार्न सक्ने प्रभावहरू आउने दिनमा अझै बढोत्तर हुने देखिन्छ । नेपाल विश्वका १९८ मलुक मध्ये भू-कम्पीय जोखिमको हिसाबले ११ औं (यु.एन वि.सि.पि.आर २००४), पानीजन्य प्रकोपबाट हुने क्षतिका हिसाबले ३० औं (मानव विकास प्रतिवेदन २००९) स्थानमा रहेको छ । जलवायु परिवर्तनका कारण जीविकोपार्जन, प्राकृतिक स्रोत, कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, जलस्रोत तथा ऊर्जा, वन तथा जैविक विविधता, मानव स्वास्थ्य, ग्रामीण बसोबास तथा भौतिक पूर्वाधारमा धेरै नकारात्मक असर परेको विवरण राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) २०६७ तथा जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ ले जनाएको छ । जलवायु परिवर्तनका कारण सामाजिक, आर्थिक, पर्यावरणीय र विकासका संरचनाहरूमा नकारात्मक असर पुगेको कुरा विभिन्न तथ्याङ्क र प्रमाणहरूले पुष्टि गरेका छन् भने यसको असरबाट गरिब, विपन्न, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धाहरू, साधन स्रोतमा कम पहुँच भएका घरधुरी साथै प्राकृतिक स्रोतमा आश्रित समुदायहरू बढी प्रभावित हुन्छन् भन्ने तथ्य समेत विभिन्न अध्ययनहरूले प्रष्ट पारिसकेका छन् ।

तालिका १: बझाङ जिल्लाको विषयगत क्षेत्रको संकटासन्नता

विषयगत क्षेत्र	सम्मुखता	संवेदनशीलता	अनुकूलन क्षमता	सङ्कटासन्नता
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	न्यून	उच्च	अति न्यून	अति उच्च
वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	अति उच्च	अति उच्च	न्यून	उच्च

विषयगत क्षेत्र	सम्मुखता	संवेदनशीलता	अनुकूलन क्षमता	सङ्कटासन्नता
जलस्रोत तथा ऊर्जा	मध्यम	उच्च	अति न्यून	अति उच्च
खानेपानी तथा सरसफाइ	अति कम	कम	अति न्यून	अति उच्च
स्वास्थ्य	न्यून	उच्च	अति कम	उच्च
ग्रामीण तथा सहरी बस्ती	NA	NA	NA	NA
उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार	अति न्यून	न्यून	मध्यम	मध्यम
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन	पहिरो			उच्च
	बाढी			अति कम
लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशिता तथा जीविकोपार्जन	मध्यम	अति उच्च	अति न्यून	अति उच्च
पर्यटन, प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा	उच्च	उच्च	कम	उच्च

Source: MoFE, 2021

यसै सन्दर्भमा जलवायु परिवर्तनको कारणबाट श्रृजित समस्याहरूको सामना गर्न नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तन राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७, राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६ र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६ का साथसाथै विभिन्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरू समेत तयार गरी सफलतापूर्वक कार्यान्वयन गरिदै आएको छ । सँगसँगै जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सम्बन्धी आवश्यकताहरू पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्ने र सोही आधारमा मध्यकालीन (सन् २०३० सम्म) र दीर्घकालीन (सन् २०५० सम्म) समयका लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयको समन्वयमा राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (National Adaptation Plan) तयारी गरेको छ । विगतका अनुभव, अन्तराष्ट्रिय सन्दर्भ र नेपालमा भएको राज्य पुनर्संरचना अनुकूल हुने गरी नेपाल सरकारले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन २०७४, वातावरण संरक्षण ऐन २०७६ र राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, जारी गरिसकेको छ भने स्थानीय स्तरमा विकास निर्माणको समग्र प्रक्रियामा जलवायु अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनलाई मूलप्रवाहीकरण गर्नुपर्दछ भन्ने सैद्धान्तिक अवधारणामा आधारित रही परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन योजनाको राष्ट्रिय संरचनाको खाका २०७६ पारीत गरेको छ । यो परिमार्जित खाकाले स्थानीय सरकारहरूलाई स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तनका असरहरू व्यवस्थापन गर्न र दीर्घकालिन जलवायुमैत्री विकासका योजनाहरू पहिचान तथा कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्नेछ । यसले स्थानीय स्तरमा विभिन्न सरोकारवालाहरूबीच नियमित सहकार्य तथा सम्वाद मार्फत् स्थानीय क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनमा सहमति निर्माण गरी जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन र दिगो विकाससँग सम्बन्धित अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरूको कार्यान्वयन गर्न समेत मद्दत गर्नेछ ।

यसै सन्दर्भमा जलवायु परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रमा पारेको असरहरूसंग सामना गर्न सक्ने क्षमताको अभिवृद्धि गर्न स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यका साथ बझाङ जिल्लाको मष्टा गाउँपालिकाको संकटासन्नता, सम्मुखता र अनुकूलन क्षमताको विश्लेषणको आधारमा जोखिम मुल्यांकन तयार पारिएको छ । संकटासन्न नक्शामा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाले निर्दिष्ट गरेका विधि, प्रक्रिया र चरणहरूलाई अवलम्बन गरी बहुसरोकारवाला निकायहरू गाउँपालिका, जनप्रतिनिधिहरू, विषयगत शाखा प्रमुख, स्थानीय गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको प्रतिनिधि, जलवायु परिवर्तन क्षेत्रमा कार्यरत संघसंस्थाहरू, महिला तथा अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सक्रिय सहभागीतामा वडा स्तरबाट पहिचान भएको प्रकोप तथा अनुकूलनका प्रयासहरूलाई समेत समावेश गरी यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ । यो कार्ययोजना मिति २०८२ असार १ गते पालिका स्तरीय गोष्ठी गरिएको थियो भने गाउँपालिकाको सबै वडाहरूमा स्थलगत अवलोकन तथा अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा सहभागितात्मक विधिबाट तयार गरिएको थियो ।

१.२ स्थानीय अनुकूलन कार्य योजनाको मान्यता एवं निर्देशक सिद्धान्तहरू

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको लक्ष्य तथा मान्यता

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका निर्दिष्ट सिद्धान्तहरू (समावेशी, उध्वगामी, लचिलो, तत्परता) लाई आधार विन्दु मानिएको छ । मष्टा गाउँपालिकामा निर्मित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात मष्टा गाउँपालिका अन्तर्गत पर्ने सम्पूर्ण वडाहरू, वस्ती, टोल तथा समुदायको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि भई जीविकोपार्जनमा सुधार ल्याएको हुनेछ । यस योजनाका औचित्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

- अति जलवायु सङ्कटासन्न वडा, टोल, वस्ती तथा समुदाय र तिनका अनुकूलन चुनौती तथा अवसर लगायत कार्य पहिचान गर्न,
- स्थानीय समुदायले आफ्ना आवश्यकताबारे आफैले निर्णय गर्न सहज तरिका प्रयोग गर्न सक्ने गरी अनुकूलन कार्यहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्न,
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न र स्थानीय सरकार संचालन ऐन बमोजिम सो कार्ययोजनालाई स्थानीय तथा राष्ट्रिय स्तरका योजनामा समेत समायोजन गर्न,
- सेवा प्रदायक निकायले समयमै प्रभावकारी ढङ्गले स्रोत परिचालन गरी अनुकूलन कार्य क्रमबद्ध रूपमा अपनाउन/कार्यान्वयन गर्न,
- कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्दै कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्न, र
- स्थानीय तथा राष्ट्रिय योजनालाई लागतको आधारमा अनुकूलनका प्रभावकारी विकल्प पहिचान गर्न ।

मान्यताहरू:

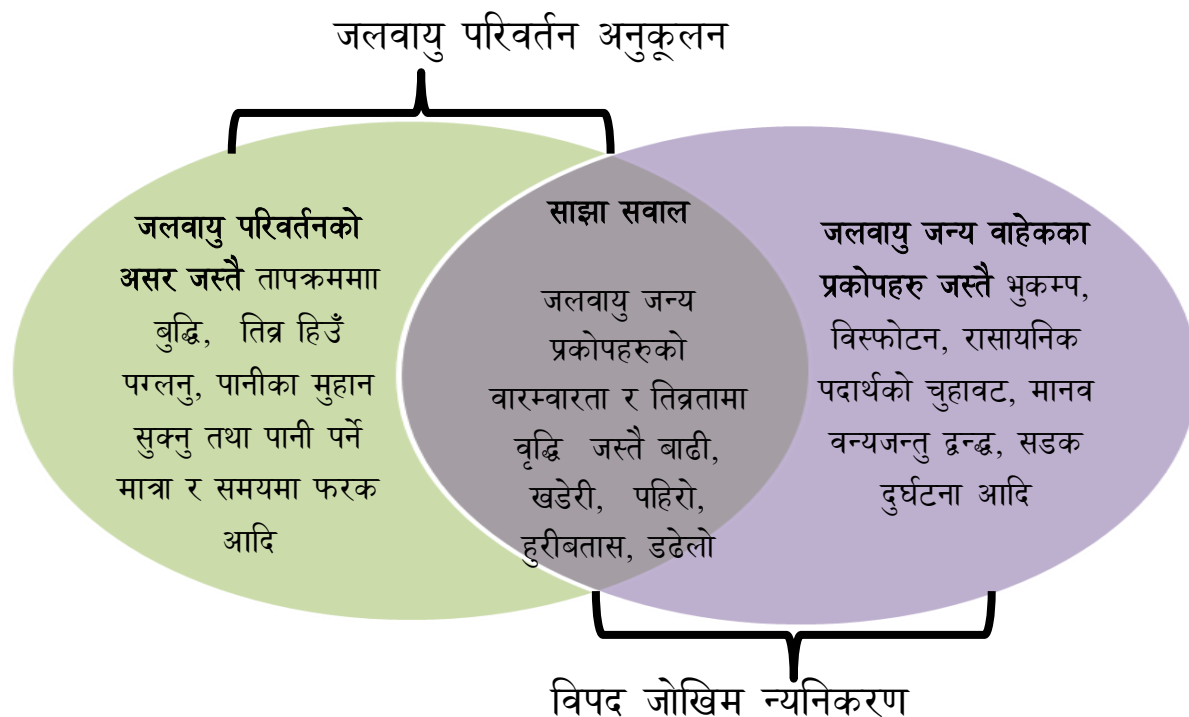
- स्थानीय जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना स्थान विशेष अनुसार फरक फरक हुन्छ ।

- स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायको पहिचान गरी जलवायु परिवर्तनको असरसँग सामना गर्न अनुकूलनका उपायहरूको प्राथमिकिकरण गरी स्थानीय अनुकूलन योजना तयार गरिएको छ ।
- पालिका स्तरीय अनुकूलन योजनाले लक्षित क्षेत्र, वर्ग तथा समुदायलाई समेटी जोखिम क्षेत्रको पहिचान गरी कार्यक्रमहरूको तय गरेको हुँदा यो कार्ययोजना प्रभावकारी रूपले संचालन गर्न सकिन्छ ।
- स्थानीय निकायमा निर्वाचित जनप्रतिनिधि भएको हुँदा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अनुकूल वातावरणको श्रृजना हुनेछ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा गाउँपालिकामा रहेको सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूलाई समावेश गरिएकाले योजनालाई प्राथमिकताका साथ कार्य गर्न उपयुक्त वातावरण श्रृजना हुनेछ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचनाको निर्देशित सिद्धान्त उद्भवगामी, समावेशी, तत्परता र लचिलोमा आधारित भई स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।
- राष्ट्रिय अनुकूलन योजनाले पहिचान गरेका क्षेत्रमा आधारित भई जलवायु परिवर्तनले असर गर्ने सबै विषयगत क्षेत्र समेटि विभिन्न सरोकारवाला निकायहरूको सहभागितामा कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।
- स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्दा स्थानीय विपद् व्यवस्थापनका पक्षहरूलाई पनि विशेष ध्यान दिईएको छ ।

१.३ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तर्सम्बन्ध

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको लागि वन तथा वातावरण मन्त्रालयले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना तयार गरी लागु गरेको छ भने स्थानीय विपद् व्यवस्थापन योजना तयारीको लागि संघीय मामीला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयबाट मार्गदर्शन तयार गरी लागु गरिएको छ । दुवै दस्तावेजको लागि छुट्टाछुट्टै मन्त्रालयबाट मार्गदर्शन लागु गरिएको भएता पनि यसको उद्देश्य, आशय, योजना तर्जुमा, प्रक्रिया र विधिमा खासै भिन्नता देखिदैन । दुवै योजनाको मुख्य उद्देश्य नेपालले भोगिरहनु पर्ने र दोहोरीरहने बाढी, पहिरो, माहामारी, आगलागी, शीतलहर जस्ता विनाशकारी समस्या तथा जोखिमहरूसँग जुध्न उत्थानशील समुदायको निर्माण गर्नु रहेको छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित जलवायुजन्य प्रकोपहरूमा केन्द्रित भई संकटासन्न समुदायको अनुकूलीत क्षमतामा अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यका साथ योजना तयार गरेको र स्थानीय विपद् व्यवस्थापन योजनाले जलवायु जन्य तथा अन्य प्रकोपहरूलाई समेटी विपद् व्यवस्थापनका पक्षलाई केन्द्रित गरी योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने भएकाले स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना र स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना समायोजन गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिएकोले विपद् व्यवस्थापन योजनामा समावेश भए गरेका विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि योजनाहरू पनि स्थानीय अनुकूलन योजनामा समावेश गरी कार्यान्वयन

गर्दा अझ बढी प्रभावकारी हुने देखिएकोले यस योजनामा दुवै योजनाका समान रहेका पक्षहरूलाई समावेश गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

चित्र १: जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम व्यवस्थापन बीच अन्तर्सम्बन्ध

परिच्छेद २: मष्टा गाउँपालिकाको परिचय

मष्टा गाउँपालिका सुदूरपश्चिम प्रदेशको बझाङ जिल्लामा अवस्थित एउटा महत्वपूर्ण ग्रामीण प्रशासनिक एकाई हो । हिमाली तथा उच्च पहाडी भू-भागमा फैलिएको यस गाउँपालिका प्राकृतिक स्रोतसाधन, सांस्कृतिक धरोहर, धार्मिक स्थल तथा जैविक विविधताले भरिपूर्ण छ । गाउँपालिकाभित्रका खोला, खोल्सी र वनजंगलले यहाँको जलाधार, पर्यावरणीय सन्तुलन र स्थानीय आजीविकामा प्रत्यक्ष असर पुर्याउँछन् । प्राकृतिक श्रोत तथा भू-उपयोग अवस्था, सामाजिक-आर्थिक संरचना, भौगोलिक अवस्थिति र भौतिक पूर्वाधारको विकास अवस्था बुझेर यहाँको जलवायु अनुकूलन विकास तथा अनुकूलन कार्ययोजना तयार पारिएको छ । यस परिच्छेदमा मष्टा गाउँपालिकाको जलाधार अवस्था, भौगोलिक अवस्थिति, आर्थिक-सामाजिक तथा मानवीय अवस्था, वनजंगल र जलश्रोतको अवस्था, भौतिक पूर्वाधार, संघ-संस्था तथा सुशासनको हालको अवस्था लगायतका पक्षलाई समेटिएको छ ।

२.१ जलाधार

मष्टा गाउँपालिका कर्णाली नदी बेसीन को प्रमुख जलाधार सेती नदी जलाधारमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाभित्र रहेका सम्पूर्ण साना खोला, खोल्सी तथा गाडहरू अन्ततः कालङ्गा वा सेती नदीमा मिसिन्छन् । गाउँपालिका भित्र भएका साना खोला/खोल्सीहरूको आफ्नै उप-जलाधार रहेको छ, जसले तल्लो तटीय बस्ती र माथिल्लो तटीय बस्तीबीच अन्तर्सम्बन्ध राख्दछ । यी उप-जलाधारहरूले सिँचाइ, खानेपानी, वन स्रोत तथा कृषि उत्पादनमा निर्भरता कायम राख्दै स्थानीय समुदायलाई जीवनयापनमा सहायक भूमिका निर्वाह गर्दछ । तल्लो तटीय र माथिल्लो तटीय अन्तर्सम्बन्ध राख्ने यस गाउँपालिकाको प्रमुख उप-जलाधारहरूमा द्वारी गाड, लच्छी गाड, डुङ्गरी गाड, तथा सेती नदी रहेका छन् । यी उप-जलाधार क्षेत्रहरू स्थानीय जलस्रोत व्यवस्थापन, दिगो सिँचाइ तथा मौसमजन्य जोखिम न्यूनीकरणमा समेत महत्वपूर्ण आधार हुन् ।

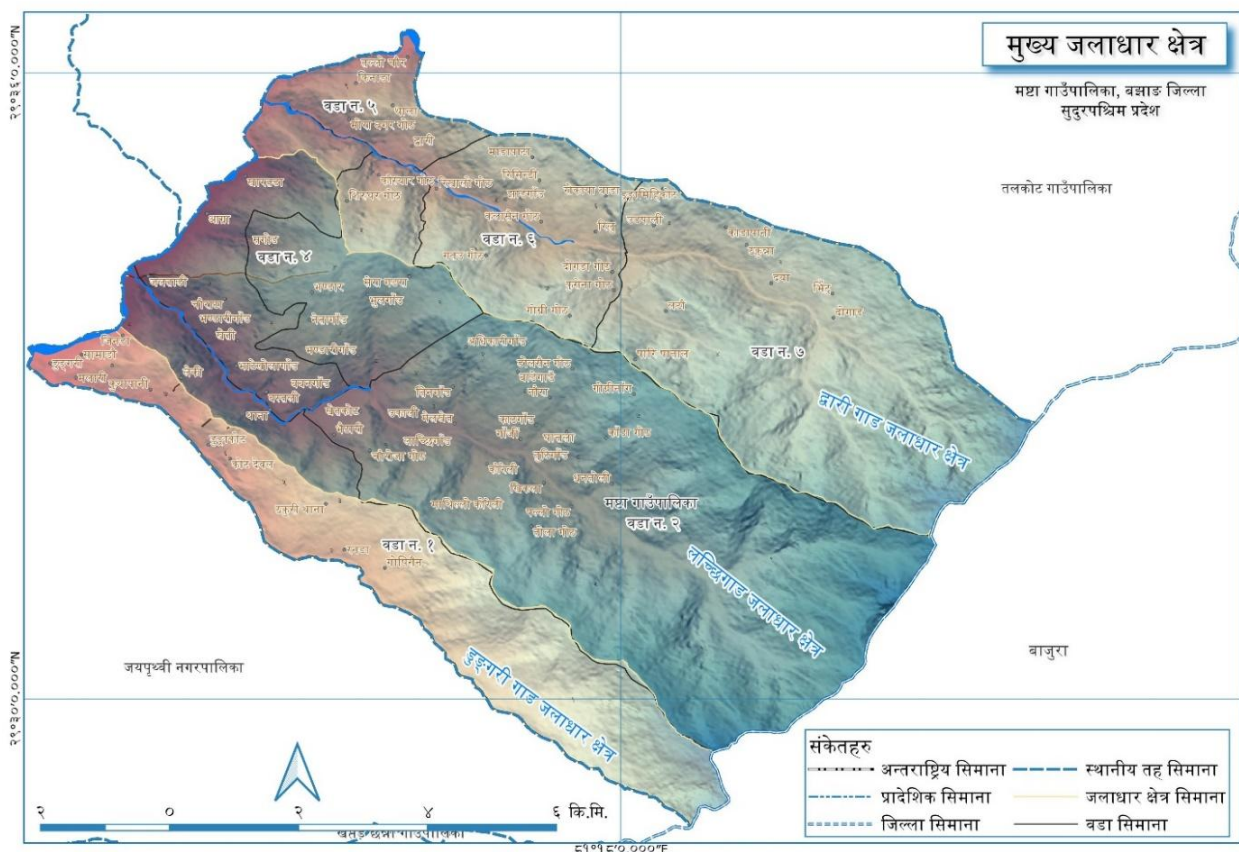
तालिका २: मष्टा गाउँपालिकामा रहेका उपल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय बस्तीहरू बिचको सम्बन्ध

वडा नं	उपल्लो तटीय बस्ती	तल्लो तटीय बस्ती	सम्बन्ध	जलाधार क्षेत्र
१	ढुङ्गराकोट, कोट देवल, लेकी, रनडा, ठकुरी थाना, ढाखोलागाँउ, गोपिसैन, कुय्यापानी	ढुङ्गरी, जिनडा, मलारी, समैडौ	उपल्लो तटीय बस्तीबाट आउने सिँचाइको पानी र झरनाको बहावले तल्लो तटीय बस्तीको खेतीमा मद्दत गरिरहेको छ ।	द्वारी गाड, लच्छी गाड

वडा नं	उपल्लो तटीय बस्ती	तल्लो तटीय बस्ती	सम्बन्ध	जलाधार क्षेत्र
२	डोलीसैन गोठ, गोगनी नङ्गन, धनतोली, गँजी, घट्टला, काटगौ, टुटीगाँउ, अधिकारीगाँउ, बाडेगाँउ, भेतरी, काँडा गोठ, माथिल्लो कोरेली, नौरा, तिनगाँउ, तोला गोठ, उकाली	कोरेली, खिकला, लच्छीगाँउ, मेलखेत, पल्लो गोठ, खेतकोट		डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड
३	भण्डार, भण्डारीगाँउ, भुलगाँउ, नेतागाँउ, शेरा गडरा, शिरुघर गोठ	कौस्यार, सगोड		डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड
४	बबनगाँउ, भण्डारीगाँउ, भाटेखोलागाँउ, चौराटा, खेती	अग्रा, बसतली, जलताडी, खारतडा, थाना		द्वारी गाड, लच्छी गाड
५	द्वारी, थला	किनडा, मोरा बगर गोठ, तल्लो चौर		द्वारी गाड, लच्छी गाड
६	दोगडा गोठ, गतौ गोठ, गोगनी गोठ, कुशेना गोठ, माडापाटा, रिलु, रिसिँडी, रोकाया बाडा	झाडगाँउ, कलासैन गोठ, रिखालो गोठ		डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड
७	भीँटु, दया, दोगाड, काँडापानी, लाटौ, पारि पाताल, ठकुन्ना, उडापाली	डुङ्गरामिही गोठ		डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०८२; नापी विभाग, २०७८

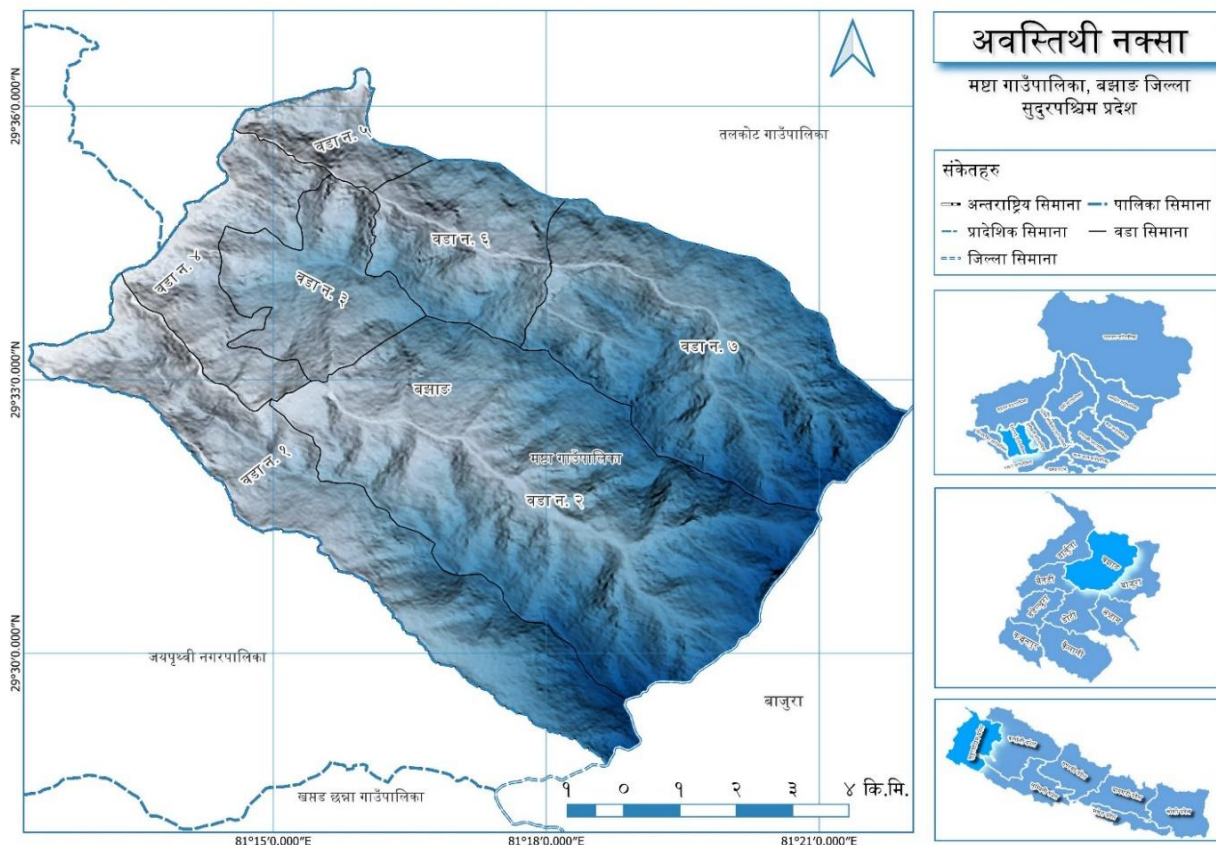
स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना निर्माण गर्दा उपल्लो र तल्लो क्षेत्र (अप-स्ट्रिम, डाउन-स्ट्रिम) अन्तर्निर्भरता र बहु-विपद् जोखिम र संवेदनशीलतालाई समेत मध्यनजर गर्दै अनुकूलनका क्रियाकलापहरू छनोट गरिएको छ ।

चित्र २: मष्टा गाउँपालिकाको जलाधार क्षेत्र

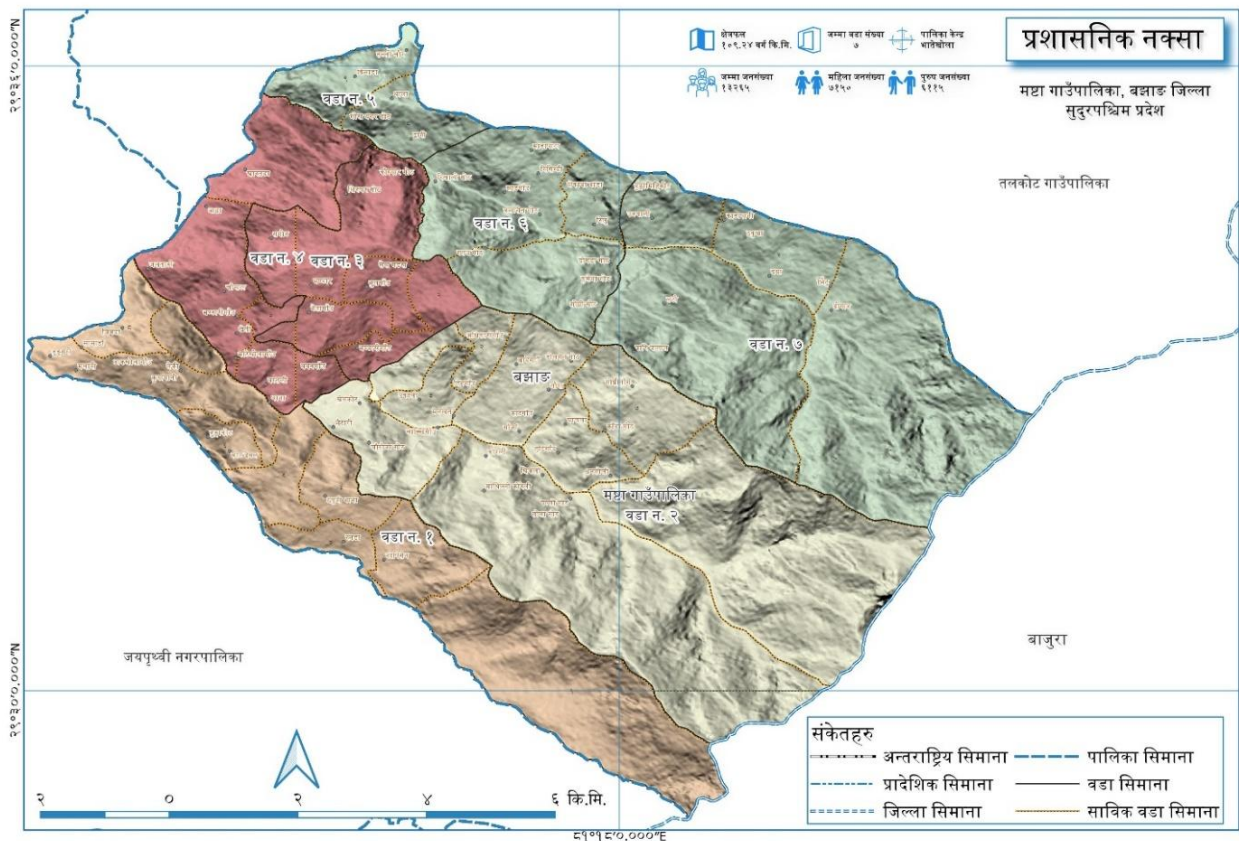
२.२ भौगोलिक अवस्था र अवस्थिति

मष्टा गाउँपालिका २९°२८'४४.४" देखि २९°३६'२५.२" उत्तरी अक्षांश र ८१°२२'१.२" देखि ८१°१२'१८" पूर्वी देशान्तर सम्म फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल १०९.२४ वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस गाउँपालिकाको पूर्व-पश्चिम लम्बाइ करिब १५-१७ किलोमिटर र उत्तर-दक्षिण चौडाइ करिब १०-१४ किलोमिटर रहेको छ ।

चित्र ३: मष्टा गाउँपालिकाको अवस्थिति नक्शा

साविकका कोटदेवल, भातेखोला, रिलु र मष्टा गाउँ विकास समितिहरू मिली बनेको यस गाउँपालिकामा ७ वटा वडा हरू रहेका छन् भने यसको केन्द्र भातेखोला रहेको छ । मष्टा गाउँपालिकाको प्रशासनिक सीमाना पूर्वमा तलकोट गाउँपालिका र बाजुरा जिल्ला, पश्चिममा जयपृथ्वी नगरपालिका, उत्तरमा तलकोट गाउँपालिका, र दक्षिणमा जयपृथ्वी नगरपालिका र बाजुरा जिल्ला सँग जोडिएको छ ।

चित्र ४: मष्टा गाउँपालिकाको प्रशासनिक नक्शा

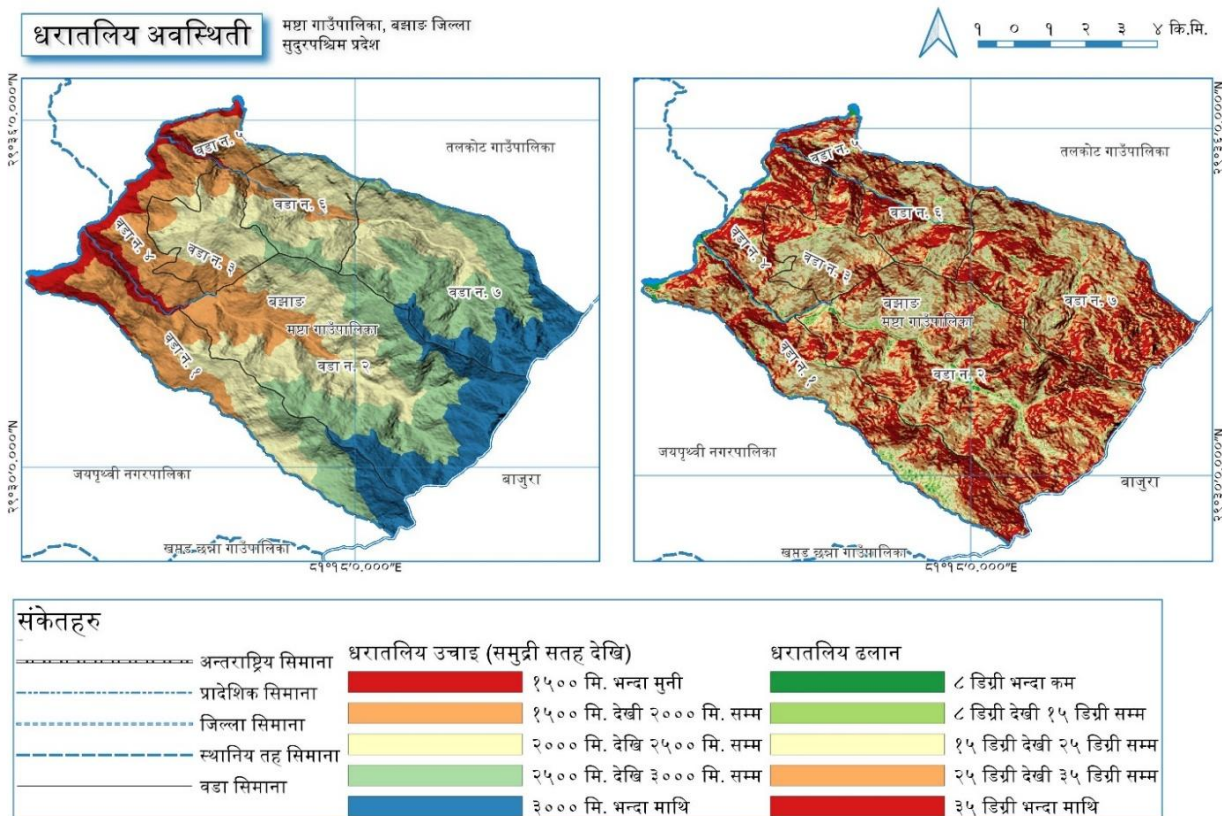
समुन्द्री सतहदेखि १२३० मिटर देखि ३९०२ मिटर सम्मको उचाइमा रहेको यस गाउँपालिका एक सुन्दर प्राकृतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र पर्यटकीय सम्पदा बोकेको स्थान हो (मष्टा गाउँपालिकाको संक्षिप्त विवरण, २०८१)। यस गाउँपालिकाको मध्य बाट उत्तर-दक्षिण दिशा भएर पश्चिम सेती नदी बग्दछ जहाँ समथर जमिन तथा नदी ले बनाएको टार क्षेत्र छ भने यस गाउँपालिकाको उत्तर तथा पूर्वी दिशामा उच्च पाहाडी भेग रहेको छ भने यसको दक्षिण दिशामा तटिय भू-भाग रहेको छ ।

तालिका ३: मष्टा गाउँपालिकाको धरातलिय उचाइको विवरण

उचाइ	क्षेत्रफल (.मि.वर्ग कि)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
१००० मि भन्दा मुनि	६.४	५.९
१००० मिसम्म .देखि १५०० मि .	२४.१	२.२
१५०० मिसम्म .देखि २००० मि .	३३.८	३.१
२००० मिसम्म .देखि २५०० मि .	२८.३	२५.९
२५०० मिभन्दा माथि .	१६.६	१५.२

स्रोत: नापी विभाग, २०७८

मष्टा गाउँपालिकाको अधिकांश भूभाग (लगभग ६२.१ %) १५०० मिटरदेखि २५०० मिटरको उचाइ दायरा भित्र पर्दछ । यस गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र उच्च पहाडी भौगोलिक क्षेत्रमा पर्ने हुँदा यसको अधिकांश भूभाग १५०० मिटरभन्दा माथि अवस्थित छ । तथापि, केही पश्चिमी भू-भागहरु १५०० मिटरभन्दा मुनी रहेको पाइन्छ ।

चित्र ५: मष्टा गाउँपालिकाको समुद्री सतहदेखीको उचाइ तथा धरातलिय ढलानको नक्शा

मष्टा गाउँपालिकाको भू-आकृति भिरालोपनको आधारमा चार वर्गमा विभाजन गरिएको छ । समथर भू-भाग (०-८ डिग्री भिरालोपन) गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको १.७% रहेको छ, जुन खेती तथा आवासीय प्रयोजनका लागि उपयुक्त मानिन्छ । त्यसपछि तल्लो पहाडी भू-भाग (८-१५ डिग्री भिरालोपन) पर्दछ, जसले ४.४% भू-भाग ओगटेको छ । पहाडी भू-भाग (२५-३५ डिग्री भिरालोपन) सबैभन्दा ठूलो भागमा फैलिएको छ, जसले गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ४१.३% ओगटेको छ । यस्तै, उच्च पहाडी भू-भाग (३५ डिग्री भन्दा माथिको भिरालोपन) कुल क्षेत्रफलको ३६.४% रहेको छ । यसरी हेर्दा, मष्टा गाउँपालिकाको अधिकांस भू-भाग मध्यमदेखि उच्च भिरालोपनयुक्त पहाडी क्षेत्रमा अवस्थित रहेको देखिन्छ ।

तालिका ४: मष्टा गाउँपालिकाको धरातलिय ढलानको विवरण

भू-आकृति	भिरालोपना	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
समथर	८ डिग्री भन्दा कम	१.७	१.५
तल्लो पहाडी	८ डिग्री देखि १५ डिग्री सम्म	४.४	४
मध्य पहाडी	१५ डिग्री देखि २५ डिग्री सम्म	२५.४	२३.२
उच्च पहाडी	२५ डिग्री देखि ३५ डिग्री सम्म	४१.३	३६.८
हिमाली	३५ डिग्री भन्दा माथी	३६.५	३३.४

स्रोत: नापी विभाग, २०७८

२.३ आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार जनसंख्याको हिसाबले यस मष्टा गाउँपालिकामा कुल २५४५ घरधुरीमा १३२६५ जना मानिसहरु बसोबास गर्छन् । यस गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको ४६.१ % (६११५) पुरुष रहेका छन् भने ५३.९ % (७१५०) महिला रहेका छन् । वडाअनुसार सबैभन्दा उच्च जनसंख्या वडा नं. १ मा २६२८ रहेको छ भने सबै भन्दा कम वडा नं. ६ मा १४६७ रहेको देखिन्छ । मष्टा गाउँपालिकाको औसत घरपरिवारको आकार ५.३ रहेको छ जुन सुदूरपश्चिम प्रदेशको औसत (४.५८) र राष्ट्रिय औसत (४.३२) भन्दा बढी हो । त्यसैगरी यस गाउँपालिकामा जनघनत्व १२१ (सुदूरपश्चिम प्रदेशको औसत (१५७) भन्दा बढी छ तर नेपालकै औसत (१९८) भन्दा कम) रहेको छ र लैगीक अनुपात ८५.६ (सुदूरपश्चिम प्रदेश (८९.५) र राष्ट्रिय औसत (९१.८) भन्दा कम) रहेको छ । यसले देखाउँछ कि गाउँपालिकामा पारिवारिक संरचना अझै परम्परागत संयुक्त परिवार प्रणालीजस्तै रहेको छ र वैदेशिक रोजगारीका कारण पुरुष बाहिरिने दर उच्च भएकाले महिलाको अनुपात तुलनात्मक रूपमा बढी देखिन्छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८) ।

तालिका ५: मष्टा गाउँपालिकाको वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा नं	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जम्मा जनसंख्या	महिला संख्या	पुरुष संख्या	जम्मा घरधुरी संख्या	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	लैङ्गिक अनुपात	औसत परिवार संख्या
१	१९.३७	२६२८	१४४०	११८८	५९४	१३६	८९.५	४.४
२	३६.८६	२४९३	१३३१	११६२	४७५	६८	८२.५	५.२
३	८.५९	१६२२	८८६	७३६	३०९	१८९	९१.४	५.२
४	८.२२	१५७५	८२३	७५२	२८५	१९२	८३.१	५.५
५	३.७३	१५००	८२१	६७९	२८५	४०२	८७.३	५.३
६	९.१२	१४६७	८०४	६६३	२६४	१६१	८२.५	५.६
७	२३.३५	१९८०	१०४५	९३५	३३३	८५	८२.७	५.९

वडा नं	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जम्मा जनसंख्या	महिला संख्या	पुरुष संख्या	जम्मा घरधुरी संख्या	जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मि.)	लैङ्गिक अनुपात	औसत परिवार संख्या
जम्मा	१०९.२४	१३२६५	७१५०	६११५	२५४५	१२१	८५.६	५.३

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यहाँको जनसंख्याको अधिकांश भाग सनातन हिन्दु धर्मावलम्बी रहेका छन् । जातीय संरचनामा क्षेत्री समुदायको अत्याधिक बहुल्यता (करीब ७८.८%) रहेको देखिन्छ भने त्यसपछि क्रमशः विश्वकर्मा (९%), मिजार (३.८%) ब्राह्मण-पहाड (३.१%), ठकुरी (२.२%), परियार (२.१%), सन्यासी/दसनामी र घर्ती/भुजेल समुदायहरूको न्यून उपस्थिती रहेको पाइन्छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८) ।

तालिका ६: मष्टा गाउँपालिकाको जातिगत जनसंख्याको विवरण

जातजाति	जनसंख्या	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
क्षेत्री	१०४५३	७८.८	४८१३	७८.७	५६४०	७८.९
विश्वकर्मा	११८८	९.०	५६३	९.२	६२५	८.७
मिजार	५०२	३.८	२२०	३.६	२८२	३.९
ब्राह्मण - पहाड	४१६	३.१	१९६	३.२	२२०	३.०
ठकुरी	२८६	२.२	१३५	२.२	१५१	२.२
परियार	२७४	२.१	१२२	२.०	१५२	२.१
सन्यासी/दसनामी	१०६	०.८	४९	०.८	५७	०.८
घर्ती/भुजेल	३३	०.२	१२	०.२	२१	०.३
अन्य	७	०.१	३	०.१	४	०.१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

मष्टा गाउँपालिकाको जनसंख्यात्मक संरचना हेर्दा बालबालिका र किशोरहरूको संख्या धेरै रहेको छ, जसले उच्च जन्मदरलाई संकेत गर्दछ । कामकाजी उमेर समूहमा महिलाको संख्या पुरुषको भन्दा बढी देखिन्छ, जसको कारण अधिकांश पुरुषहरू वैदेशिक रोजगार वा अन्य ठाउँमा बसोबास गर्ने प्रवृत्ति हो। वृद्ध उमेर समूहमा महिलाको दीर्घायु दर पनि पुरुषभन्दा बढी देखिन्छ । यसले गाउँपालिकामा परम्परागत संयुक्त परिवार प्रणाली, उच्च प्रजनन दर र वैदेशिक रोजगारीमा पुरुषहरूको निर्भरता अझै कायम रहेको स्पष्ट पार्दछ ।

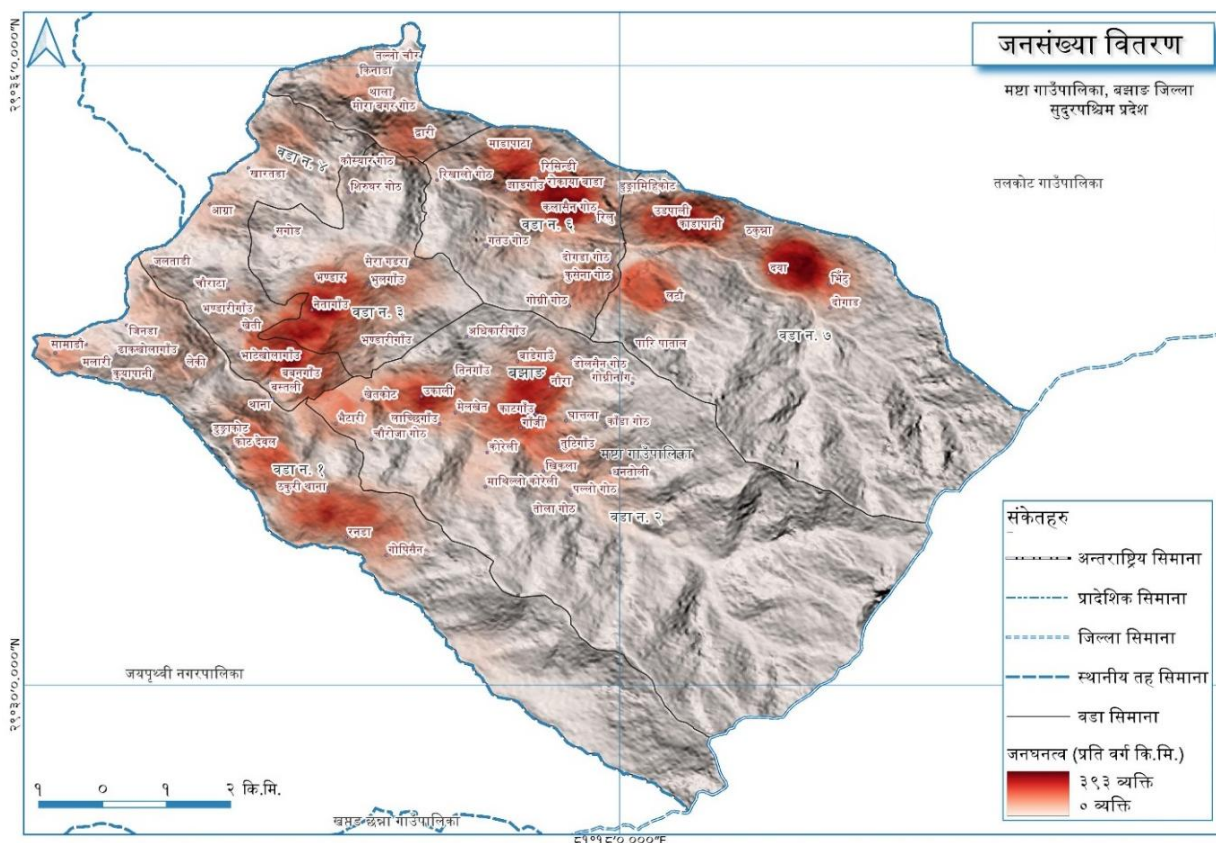
तालिका ७: मष्टा गाउँपालिकाको उमेर तथा लिंगको आधारमा जनसंख्याको विवरण

उमेर समुह	पुरुष	महिला	उमेर समुह	पुरुष	महिला
००-०४	६४०	५९५	५०-५४	२६६	२७६
०५-०९	८६७	८९३	५५-५९	२०३	२०९

उमेर समुह	पुरुष	महिला	उमेर समुह	पुरुष	महिला
०९-१०	९९४	१०३१	६०-६४	१६७	२१०
१५-१९	६८५	९६०	६५-६९	१३९	१५५
२०-२४	४२३	५५१	७०-७४	१४१	२११
२५-२९	२९८	३९१	७५-७९	९८	१०८
३०-३४	२७३	३२१	८०-८४	३२	५३
३५-३९	२६८	४२०	८५-८९	१६	१५
४०-४४	३२८	४३३	९०-९४	२	९
४५-४९	२७३	२९९	९५ माथि	२	१०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

मष्टा गाउँपालिकाको पेशागत संरचना हेर्दा यहाँका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषि तथा पशुपालन रहेको छ । अधिकांश श्रमिकहरू (७५.१५%) कृषि, वन तथा माछापालनजस्ता परम्परागत कृषिजन्य कार्यमा संलग्न रहेको देखिन्छ, जसले गाउँपालिकाको अर्थतन्त्र कृषि निर्भर रहेको प्रष्ट पार्दछ । यसपछि सामान्य वा प्राथमिक स्तरका कामदारहरूको हिस्सा १४.३% छ, जुन ग्रामीण क्षेत्रमा मजदुरी तथा सामान्य श्रम क्षेत्रमा बढी संलग्नता भएको देखाउँछ । पेशाविद् (२.८%) र शिल्पकला तथा कारिगरीसँग सम्बन्धित कामदारहरू (२.५%) को संख्या थोरै छ, जसले सीपमूलक रोजगारीको कमी संकेत गर्दछ । व्यवस्थापक (१.६%) र सेवा तथा वस्तु बिक्री गर्ने कामदारहरू (२.३%) को हिस्सा पनि सीमित छ । प्राविधिक तथा सहायक पेशाविद् (०.८%), कारखाना तथा यन्त्र प्रचालक (०.४%), कार्यालय सहायकहरू (०.६%) र सशस्त्र बलमा आवद्ध जनसंख्या (०.०४%) निकै न्यून छन् । यसले गाउँपालिकाको रोजगारी संरचना अझै परम्परागत कृषिमा केन्द्रित रहेको र औद्योगिक तथा प्राविधिक क्षेत्रमा अवसर सीमित रहेको देखाउँछ ।

चित्र ६: मष्टा गाउँपालिकाको जनघनत्वको नक्सा

अन्नबालीमा मुख्य गहुँ, जौ, उवा, चिनु, फापर, कोदो, आलु रहेका छन् भने पशुपालनमा मुख्यतः गाईगोरु, भेडाबाख्रा, घोडा, बंगुर तथा लेकाली भेगमा भेडा तथा च्यांग्रा पालन पेशामा पनि संलग्न रहेका छन् (मष्टा गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५)। सिँचाइको सुविधा भएको स्थानहरूमा दुई बाली खेती हुने गरेको पाइन्छ भने सिँचाइको पर्याप्त सुविधा नभएको र कम तापक्रम भएका लेकाली भूभागहरूमा एक बाली मात्र खेती हुने गरेको पाइन्छ । यस भेगका उच्च स्थानहरूमा स्याउ, ओखर र आलुलाई व्यवसायिक खेतीका रूपमा पनि प्रवर्द्धन गर्न खोजिएको पाइन्छ भने अंगुर खेतीको पनि सुरुवात भएको छ । अन्नबाली उत्पादन र पशुपालनमा अधिक समय बिताउने भएतापनि यहाँका कृषि निर्वाहमुखि मात्र रहेको छ (मष्टा गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र, २०७५)। स्थानीयका अनुसार अधिकांश परिवारमा छ महिनाभन्दा बढी पुग्ने खाद्यान्न उत्पादन हुन कठिन छ ।

२.३.१ सामाजिक अवस्था

कुल २५४५ घरधुरी मध्ये १८५७ घरमा पुरुष तथा ६८८ घरमा महिला घरमुली रहेका छन् । मष्टा गाउँपालिकाका वडाहरूमा महिला परिवारमुलिको प्रतिशत फरक फरक देखिन्छ । वडा नं. ३ मा सबैभन्दा बढी ३८.२% परिवारहरूमा महिला परिवारमुल रहेका छन्, जुन वडा भित्र पुरुषहरूको बाहिरिने दर (वैदेशिक

रोजगारी वा अन्य कारणले) उच्च भएको संकेत दिन्छ । वडा नं. १ (३६.२%), वडा नं. ४ (२८.१%) र वडा नं. २ (२६.५%) मा पनि महिला परिवारमुखको हिस्सा उल्लेख्य छ । जबकि वडा नं. ५, ६ र ७ मा यो प्रतिशत क्रमशः १८.९%, २०.४% र १२.३% मात्र रहेको छ, जुन अन्य वडाहरूको तुलनामा कम हो । मष्टा गाउँपालिकामा केही वडाहरूमा महिला परिवारमुखीको हिस्सा उच्च हुनु परम्परागत संरचनामा परिवर्तन, वैदेशिक रोजगारीको प्रभाव र लैङ्गिक भूमिकामा आएको सामाजिक रुपान्तरणलाई संकेत गर्दछ ।

गाउँपालिकाको अधिकांश जनसंख्या पाहाडी भाषा बोल्ने गरेका छन् । मष्टा गाउँपालिकामा अधिकांश मानिसहरूले बझाङ्गी भाषा बोल्ने गरेका छन्, जसको प्रतिशत ९९.४% छ र यो अनुपात पुरुष र महिलामा जमिन रूपमा देखिन्छ । दोस्रो प्रमुख भाषा मैथिली हो, जुन ०.५% जनसंख्याले बोल्छन्, पुरुषमा यो अनुपात पुरुष र महिलामा समान रूपमा रहेको छ । अन्य भाषाहरूको हिस्सा धेरै नै न्यून छ भने ४६.६% ले नेपाली भाषाको प्रयोग गरेको पाइन्छ । मष्टा गाउँपालिकामा भाषा विविधता न्यून छ र बझाङ्गी मातृभाषाको रूपमा प्रचलनमा रहेको छ, जसले सांस्कृतिक एकरूपता झल्काउँछ । अन्य क्षेत्रीय भाषाहरूको उपस्थिति निकै सीमित मात्रामा रहेको पाइन्छ । त्यस्तै गाउँपालिकामा हिन्दु धर्ममा मात्र आस्था राख्ने मानिसहरूको बसोबास रहेको छ भने केही बौद्ध धर्मावलम्बी हरू पनि रहेका छन् ।

२.३.२ मानवीय अवस्था

मष्टा गाउँपालिकाका अधिकांश व्यक्तिहरू शिक्षा संकायमा अध्ययन गरेको देखिन्छ, जसको संख्या सबैभन्दा बढी ६,२०८ (पुरुष २४४० र महिला ३७६८) रहेको छ । त्यसपछि व्यवस्थापन संकायमा २,०८३ जना (पुरुष ९८५ र महिला १०९८) रहेका छन्, जसले आर्थिक तथा प्रशासनिक क्षेत्रमा स्थानीय युवाहरूको चासो झल्काउँछ । मानविकी तथा सामाजिकशास्त्रमा ८२२ जना, विज्ञान तथा प्रविधिमा ७६९, र स्वास्थ्य/चिकित्साशास्त्रमा ५३१ जना संलग्न छन्, जसमा महिला र पुरुषको अनुपात तुलनात्मक रूपमा मिल्दोजुल्दो छ । इन्जिनियरिङमा ४११ जना अध्ययनरत छन् भने कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधिमा ११९ जना मात्रै रहेका छन्, जसले प्रविधि क्षेत्र अझै न्यून विकसित भएको देखाउँछ । कृषि, वन र पशुपालन सम्बन्धी विषयहरूमा क्रमशः ५३१, ४० र २३९ जना मात्रै अध्ययनरत छन्, जुन गाउँपालिकाको कृषि निर्भरता उच्च भए पनि कृषि शिक्षा र प्रविधिमा औपचारिक संलग्नता कम रहेको संकेत गर्दछ । कानूनी शिक्षामा ४० जना मात्र रहेका छन् भने अन्य विषयमा १९९ जना आवद्ध छन् । समग्रमा, तथ्याङ्कले देखाउँछ कि मष्टा गाउँपालिकामा अझै शिक्षा र व्यवस्थापन क्षेत्रमा बढी केन्द्रित भएको देखिन्छ भने विज्ञान, प्राविधिक र कृषि शिक्षा विस्तार गर्ने आवश्यकता छ ।

२.३.३ आर्थिक क्रियाकलापहरूको अवस्था

यस गाउँपालिकामा बस्ने मानिसको मुख्य पेशा कृषि रहेको छ यद्यपि विभिन्न होटेल, पसल तथा घरेलु उद्योग पनि आर्थिक उपार्जन हुने स्रोतको रूपमा रहेको छ । यसबाहेक दैनिक ज्याला मजदुरी, गिट्टी कुट्ने,

ढुंगा/तारजाली पर्खाल लगाउने, सामान पल्टी, लोड/अनलोड गर्ने गरेर पनि आर्थिक उपार्जन हुँदै आएको छ । मष्टा गाउँपालिकाको ७५.१४% जनसंख्या कृषि पेशामा निर्भर रहेको छ भने २४.८६% गैर कृषि क्षेत्रमा संलग्न छन् । वडागत विवरण हेर्दा वडा नं. ४ मा कृषि निर्भरता सबैभन्दा धेरै (९२.९%) रहेको छ, जसले प्रायः सबै परिवार कृषिमा आधारित भएको देखाउँछ । वडा नं. ६ मा भने कृषि निर्भरता सबैभन्दा कम (४६.२%) र गैर कृषि क्षेत्रमा संलग्नता सबैभन्दा बढी (५३.८%) छ, जुन बजार, सेवा क्षेत्र वा वैदेशिक रोजगारीसँग सम्बन्धित रहेको छ । वडा नं. १ मा (८२.८% कृषि र १७.२% गैर कृषि) । अन्य वडाहरू (२, ३, ५, ७) मा कृषि पेशामा उच्च निर्भरता (६७% देखि ८८% सम्म) रहेको छ । मष्टा गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र अझै परम्परागत कृषिमा निर्भर भए पनि केही वडामा गैर कृषि पेशामा पनि उल्लेख्य संलग्नता देखिएको छ, जसले वैकल्पिक रोजगार र आर्थिक विविधिकरणको सम्भावना जनाउँछ ।

तालिका ८: मष्टा गाउँपालिकामा हुने बाली चक्र

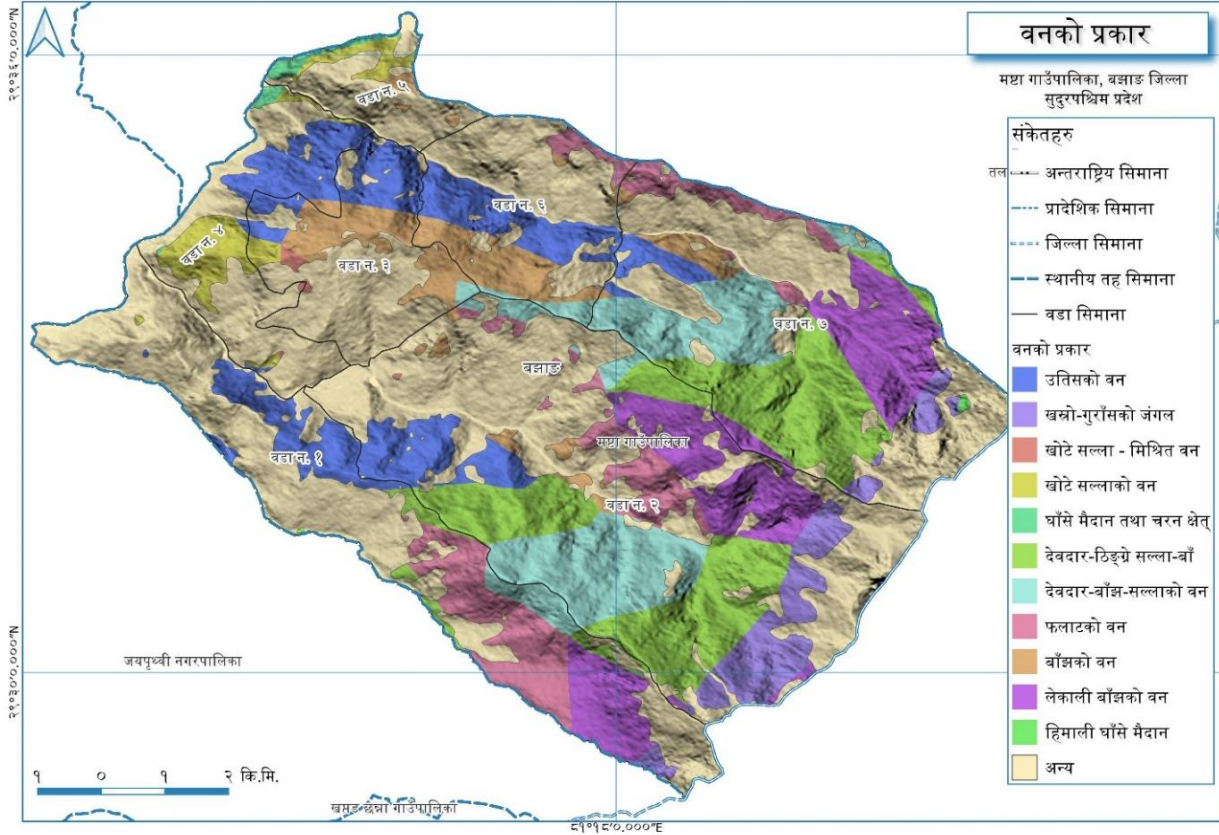
विवरण	समय	वैशाख	जेठ	असार	साउन	भदौ	असोज	कात्तिक	मङ्सिर	पुस	माघ	फागुन	चैत
धानको बीउ लगाउने	पहिले												
	अहिले												
धान रोप्ने	पहिले												
	अहिले												
धान काट्ने	पहिले												
	अहिले												
मकै छर्ने	पहिले												
	अहिले												
मकै भित्रयाउने	पहिले												
	अहिले												
गहुँ छर्ने	पहिले												
	अहिले												
गहुँ काट्ने	पहिले												
	अहिले												

२.४ प्राकृतिक श्रोतको अवस्था (वन, जलश्रोत, जमिन)

२.४.१ वन सम्बन्धि विवरण

मष्टा गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलमध्ये करिब २१.२५% (२४.२१ वर्ग कि.मि.) क्षेत्र वन तथा जङ्गलहरूले ओगटेको छ । वडागत रूपमा हेर्दा सबैभन्दा धेरै वन क्षेत्र वडा नं. २ मा (२२.६ वर्ग कि.मि.) रहेको छ भने सबैभन्दा कम वन क्षेत्र वडा नं. ५ मा (०.९ वर्ग कि.मि.) मात्र रहेको पाइन्छ । हालसम्म यस

गाउँपालिकामा ३२ वटा सामुदायिक वन दर्ता भई सञ्चालनमा रहेका छन् र ती सामुदायिक वनहरूबाट करिब १,२५० घरधुरी प्रत्यक्ष लाभान्वित भएका छन् ।

चित्र ७: मष्टा गाउँपालिकामा रहेको वनको प्रकारहरू

यहाँका वनहरूमा मुख्यतः धुपी, गोब्रे सल्ला, लौठ सल्ला, ठिङ्ग्रे सल्ला, खस्रो, भोजपत्र, लालीगुराँस, देवदार, भोटे पिपल, ओखर, ढुटेल, निगालो, डाले चुक, चुत्रोका बुट्यान तथा तल्लो भेगमा मयल, बैस आदि रूख प्रजातिहरू रहेका छन् । साथै जडीबुटीका रूपमा जटामसी, अत्तिस, कुट्की, चिराइतो, भूतकेश, विष, सेतो चिनी, सतुवा, सिलाजित, पद्मचाल, गुच्ची च्याउ, रातो च्याउ, पाँचऔँले, भटौरी, सुगन्धवाला, ठुङ्ना, कुरीलो आदि पाइनु यस क्षेत्रको विशेषता हो । यहाँका वन क्षेत्रमा विभिन्न वन्यजन्तु तथा पक्षीहरूको बसोबास रहेको छ जसमा जङ्गली कुकुर, फ्याउरो, स्याल, ब्वाँसो, लंगुर, रतुवा, झारल, घोरल, मृग, चितुवा, कालो भालु लगायतका स्तनधारी जनावर र डाँफे, लुँइचे, च्याँखुरा, कालीज, लाटोकोशेरो, हिमाली गिद्ध, गरुड, बाज आदि विभिन्न चरा प्रजातिहरू पाइन्छन् ।

तालिका ९: मष्टा गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरूको विवरण

वडा	वनको प्रकार	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
वडा न. १	उतिसको वन, खस्रो-गुराँसको जंगल, खोटे सल्लाको वन, देवदार-ठिङ्ग्रे सल्ला-बाँझको वन, देवदार-बाँझ-सल्लाको वन, फलाटको वन, लेकाली बाँझको वन	८.५५
वडा न. २	उतिसको वन, खस्रो-गुराँसको जंगल, खोटे सल्ला - मिश्रित वन, देवदार-ठिङ्ग्रे सल्ला-बाँझको वन, देवदार-बाँझ-सल्लाको वन, फलाटको वन, बाँझको वन, लेकाली बाँझको वन	२२.२१
वडा न. ३	उतिसको वन, खोटे सल्ला - मिश्रित वन, खोटे सल्लाको वन, देवदार-बाँझ-सल्लाको वन, फलाटको वन, बाँझको वन	३.९६
वडा न. ४	उतिसको वन, खोटे सल्ला - मिश्रित वन, खोटे सल्लाको वन, घाँसे मैदान तथा चरन क्षेत्र, बाँझको वन	३.५४
वडा न. ५	खोटे सल्लाको वन, घाँसे मैदान तथा चरन क्षेत्र, फलाटको वन, बाँझको वन	०.९४
वडा न. ६	उतिसको वन, देवदार-बाँझ-सल्लाको वन, फलाटको वन, बाँझको वन	४.५९
वडा न. ७	उतिसको वन, खस्रो-गुराँसको जंगल, देवदार-ठिङ्ग्रे सल्ला-बाँझको वन, देवदार-बाँझ-सल्लाको वन, फलाटको वन, बाँझको वन, लेकाली बाँझको वन, हिमाली घाँसे मैदान	१५.०१

स्रोत: स्थलगत सर्वेक्षण, २०८२

२.४.२ भू-उपयोग विवरण

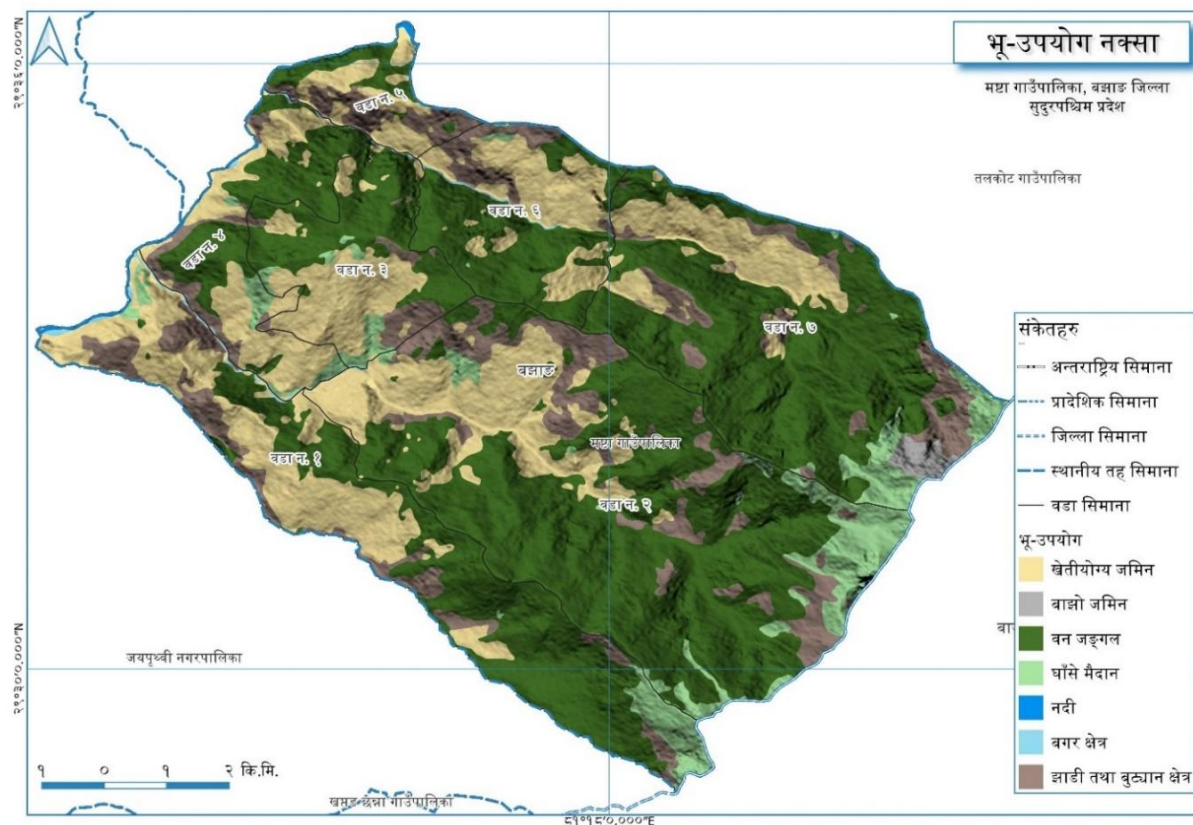
मष्टा गाउँपालिकाको मुख्य भू-उपयोगमा खेतीयोग्य जमिन, बुट्यान क्षेत्र, वनजंगल र पाटन/खर्क प्रमुख रूपमा रहेका छन् । मष्टा गाउँपालिकामा जम्मा १०९.२४ वर्ग किलोमिटर क्षेत्रफलमध्ये सबैभन्दा ठूलो हिस्सा वनजंगल क्षेत्र हो, जसले करिब ५८.९१ वर्ग कि.मि. ओगटेको छ । यसले जैविक विविधता र सामुदायिक वन स्रोतको महत्वलाई देखाउँछ । दोस्रो ठूलो भू-उपयोग श्रेणी खेतीयोग्य जमिन (२७.९९ वर्ग कि.मि.) हो, यसको अर्थ गाउँपालिकाको ठूलो भाग कृषि क्रियाकलापमा प्रयोग हुन्छ, जुन स्थानीय अर्थतन्त्रको मेरुदण्ड हो । बुट्यान भएको क्षेत्र १३.५९ वर्ग कि.मि. रहेको छ, पाटन तथा खर्क क्षेत्र ७.१९ वर्ग कि.मि. छ, जुन प्रायः गोठालो तथा गाईवस्तु चरनका लागि प्रयोग हुने खुला घाँसेमैदान क्षेत्र हो । नदी, बगर क्षेत्र र बाझो जमिनको हिस्सा क्रमशः अत्यन्तै न्यून (०.२८, ०.४७, र ०.५६) वर्ग कि.मि. मात्र रहेको छ, भने ० वर्ग कि.मि. ताल तथा पोखरी रहेको छ, जुन प्राकृतिक पोखरीहरूको न्यून उपस्थिति वा अभिलेख नभएको जनाउँछ । मष्टा गाउँपालिकामा कृषि र वनसम्पदा प्रमुख भू-उपयोग हुन् भने चरन क्षेत्रले समेत उल्लेखनीय योगदान

दिएको छ । यसले भू-साधनहरूको उचित व्यवस्थापन, सन्तुलित उपयोग र दीगो विकास रणनीतिमा ध्यान दिनुपर्ने आवश्यकता देखाउँछ ।

तालिका १०: मष्टा गाउँपालिकाको भू-उपयोग विवरण

भूउपयोग-	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
खेतीयोग्य जमिन	२७.९९
बाझो जमिन	०.५६
वनजंगल	५८.९१
पाटन तथा खर्क	७.१९
ताल तथा पोखरी	०
नदी	०.२८
बगर क्षेत्र	०.४७
बुट्यान भएको क्षेत्र	१३.५९
अन्य	०.२५

स्रोत: नापी विभाग, २०७८

चित्र ८: मष्टा गाउँपालिकाको भू-उपयोग नक्शा

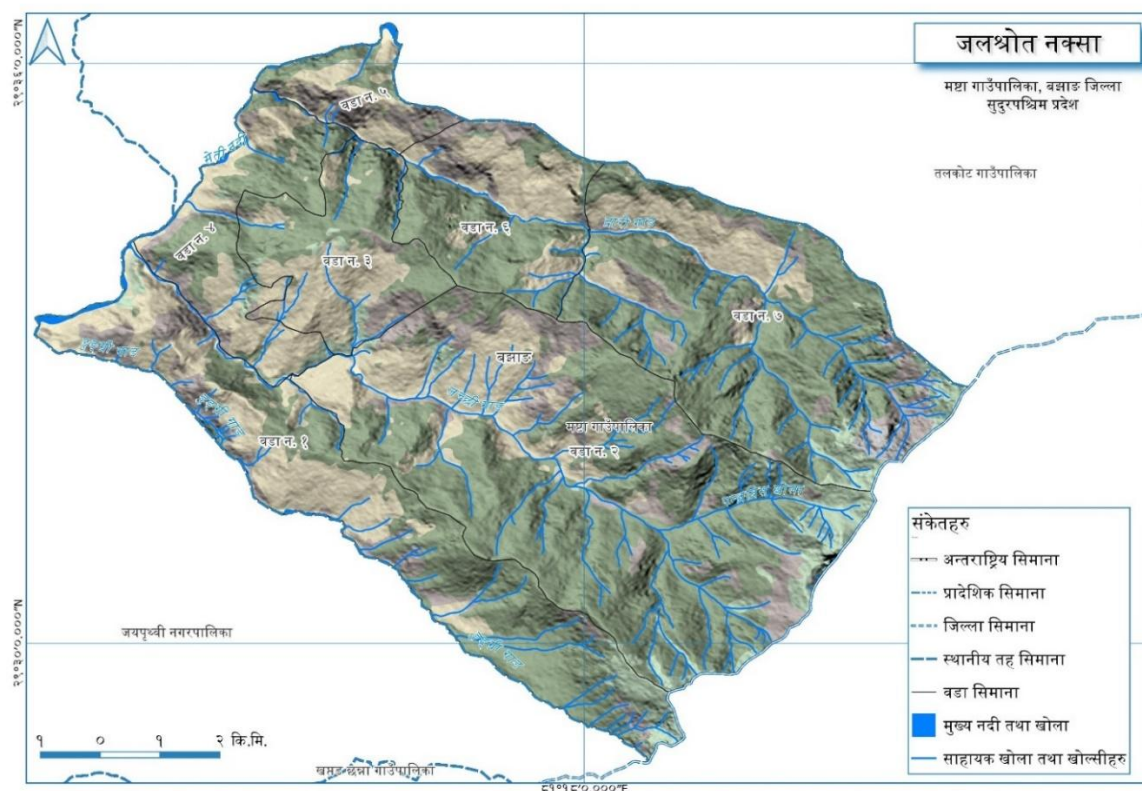
२.४.३ जलश्रोत विवरण

यस गाउँपालिकामा अवस्थित मुख्य नदीनालाहरुमा द्वारी गाड, लच्छी गाड, डुङ्गरी गाड, तथा सेती नदी रहेका छन् । यहाँका खोला/खोल्सीको मुख्य प्रयोग सिंचाइको लागि गरिन्छ भने केहि खोला तथा गाड पानी घट्ट, लघु जलविद्युत उत्पादनको लागि पनि प्रयोग हुन्छ ।

तालिका ११: वडा अनुसार जलस्रोतको विवरण

वडा नं	नदि/ खोला/ खोल्सी / ताल/ सिमसार	मुख्य प्रयोजन
१	द्वारी गाड, लच्छी गाड, सेती नदी	सिंचाइ
२	डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड	सिंचाइ तथा खानेपानी
३	डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड	सिंचाइ तथा खानेपानी
४	द्वारी गाड, लच्छी गाड, सेती नदी	सिंचाइ, खानेपानी तथा जलविद्युत उत्पादन
५	द्वारी गाड, लच्छी गाड, सेती नदी	सिंचाइ, खानेपानी तथा जलविद्युत उत्पादन
६	डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड	सिंचाइ तथा खानेपानी
७	डुङ्गरी गाड, द्वारी गाड, लच्छी गाड	सिंचाइ तथा खानेपानी

स्रोत: स्थानीयबाट लिएको तथ्यांक

चित्र ९: मष्टा गाउँपालिका भित्र रहेको नदीको/खोलाको विवरण

२.५ भौतिक पूर्वाधारको अवस्था

मष्टा गाउँपालिका बझाङ जिल्लाको सदरमुकामसँग जोडिएको पालिका भएतापनि यहाँको भौतिक पूर्वाधारहरू तुलनात्मक रूपमा कमजोर अवस्थामा रहेका छन् । विशेषगरी मुख्य बस्ति छेउका सडक सञ्जाल, यातायात सुविधा, बिजुली, खानेपानी तथा सञ्चार जस्ता पूर्वाधारहरू दुर्गम क्षेत्रसहित अव्यवस्थित रहेका छन् । गाउँपालिकाका केही दुर्गम भेगहरूमा अझै पनि आधारभूत पूर्वाधारको पहुँचमा कमी देखिन्छ, जसले गर्दा ग्रामीण बस्तीहरूमा यातायात, आवास, खानेपानी र सरसफाइ व्यवस्थापनमा थप सुधार आवश्यक देखिन्छ । पछिल्लो समय विभिन्न सरकारी तथा गैर-सरकारी निकायहरूद्वारा सडक विस्तार, पुल निर्माण, खानेपानी योजना तथा बिजुली वितरणजस्ता पूर्वाधार विकासका गतिविधिहरू सघन रूपमा संचालन भइरहेका छन्, जसले गाउँपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधारको अवस्था क्रमिक रूपमा सुधार भइरहेको संकेत गर्दछ ।

२.५.१. सडक पूर्वाधार

मष्टा गाउँपालिकामा विभिन्न प्रकारका सडकहरूको कूल लम्बाइ हेर्दा गोरेटो बाटो सबैभन्दा बढी छ, जसको लम्बाइ २६२.६ कि.मि. रहेको छ । यस गाउँपालिका बाट बझाङ जिल्लाको सदरमुकाम जोड्ने जिल्ला सडक १६.७ कि.मि. रहेको छ भने यस गाउँपालिका बाट निर्माणधिन सेती कोरिडोर पनि रहेको छ । यस गाउँपालिकामा सडक को ट्रयाक खन्ने काम हरू हुदैछ र यहा २३.९ कि.मि. सडक कच्ची अथवा निरमाणधिन रहेको छ । यसले देखाउँछ कि गाउँपालिकामा सडक सञ्जाल व्यापक भए पनि अझै धेरैजसो बाटोहरू गोरेटो अवस्थामा नै छन्, जसलाई स्तरोन्नति आवश्यक छ ।

तालिका १२: मष्टा गाउँपालिकाको सडकको अवस्था

सडकको प्रकार	लम्बाइ (कि.मि.)
गोरेटो बाटो	२६२.६
राजमार्ग	०.
जिल्ला सडक	१६.७
अन्य सडक	२३.९

श्रोत: सडक विभाग, २०८१

२.५.२. भवन

मष्टा गाउँपालिकाका अधिकांश घरहरू परम्परागत संरचनामा आधारित छन् । घरको जग प्रायः माटोको जोडाई भएको ईँटा वा ढुङ्गाबाट बनेका छन् जसको प्रतिशत ९७.५ रहेको छ भने सिमेन्टको जोडाई भएका संरचना २.१ प्रतिशत मात्र छन् । छानाको हकमा प्रायः घरहरूमा ढुङ्गा वा स्लेटको छाना (९०.३%) छ भने जस्ता, टिन वा च्यादरको छाना ७.१ प्रतिशत घरमा मात्र छ । घरको भुईँ प्रायः माटोको (९७%) रहेको छ र केही

घरमा सिमेन्ट ढलान, काठ वा ईँटा/दुङ्गा प्रयोग गरिएको छ । बाहिरी गारो पनि माटोको जोडाई भएको ईँटा/दुङ्गाबाट बनेको घर सबैभन्दा बढी (९६.१%) रहेको छ भने केहीमा सिमेन्टको जोडाई र काचो ईँटा समेत प्रयोग भएको छ । घरको गुणस्तरको हिसाबले अधिकांश घरहरू मध्यम स्तरको (९२.२%) छन् भने ७ प्रतिशत घरहरूलाई पर्याप्तभन्दा कम स्तरको मानिएको छ । यसबाट गाउँपालिकामा परम्परागत निर्माण प्रविधि अझै प्रचलनमा रहेको र आधुनिक संरचना न्यून देखिन्छ ।

तालिका १३: घरको प्रकार अनुसार पारिवारिक विवरण

क्र.स.	घरको प्रकार	परिवार (प्रतिशत)
१	घरको जग	
१.१	माटोको जोडाई भएको ईँटा/दुङ्गा	९७.५
१.२	सिमेन्टको जोडाई भएको ईँटा/दुङ्गा	२.१
१.३	ढलान पिल्लर सहितको	०.३
१.४	काठ/बाँसको खम्बा गाडेको	०.१
१.५	अन्य	०.
२	घरको छाना	
२.१	दुङ्गा/स्लेट	९०.३
२.२	जस्ता/टिन/च्यादर	७.१
२.३	सिमेन्ट ढलान	१.७
२.४	खर/पराल/छवाली	०.४
२.५	टायल/खपडा/झिँगटी	०.०४
२.६	माटो	०.०४
२.७	काठ/फल्याक	०.०४
२.८	अन्य	०.४
३	घरको भुँई	
३.१	माटो	९७.
३.२	सिमेन्ट ढलान	१.८
३.३	काठको फल्याक/बाँस	०.९
३.४	ईँटा/दुङ्गा	०.२
३.५	सेरामिक टायल	०.२
३.६	अन्य	०.०
४	घरको बाहिरी गारो	
४.१	माटोको जोडाई भएको ईँटा/दुङ्गा	९६.१

क्र.स.	घरको प्रकार	परिवार (प्रतिशत)
४.२	सिमेन्टको जोडाई भएको ईँटा/दुङ्गा	३.१
४.३	जस्ता/टिन/च्यादर	०.
४.४	काचो ईँटा	०.५
४.५	काठ/फल्याक	०.१
४.६	बाँसजन्य सामग्री	०.
४.७	अन्य	०.२
४.८	प्रिफ्याब	०
५	घरको गुणस्तर	
५.१	मध्यम	९२.२
५.२	अपर्याप्त	७
५.३	पर्याप्त	१.२
५.४	सबैभन्दा पर्याप्त	०.
५.५	कम से कम पर्याप्त	०.

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.५.३. सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवन

मष्टा गाउँपालिका भित्र सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवनहरू कुल ७१ वटा रहेका छन् । केदारस्युँ गाउँपालिकाभित्रका सार्वजनिक भवन तथा संरचनाहरू मा गाउँपालिका कार्यालय, वडा कार्यालय, अस्पताल तथा स्वास्थ्य चौकी, विद्यालय, समुदायिक भवन, बालविकास केन्द्र, प्रहरी चौकी आदि स्थानिय सेवा प्रवाहका आधारभूत पूर्वाधारका रूपमा रहेका छन् । गाउँपालिकाको मुख्य कार्यालय सिमेन्टको पक्की संरचनामा रहेको छ भने केही वडा कार्यालयहरू अझै पनि अस्थायी तथा भूकम्पले जीर्ण बनाएको संरचनाबाट सञ्चालन भइरहेका छन्, जसले सेवा प्रवाहमा कठिनाई निम्त्याउने गरेको छ । स्वास्थ्य संस्थाहरूको भवन स्थिति मिश्रित छ; कतिपय स्वास्थ्य चौकी जिर्ण भवन सञ्चालित छन् । यस्तै, अधिकांश विद्यालयहरू पक्की भवन बन्ने प्रक्रिया मा भए तापनि केही दुर्गम वडामा अझै पनि अस्थायी टहरोमा पठनपाठन भइरहेको छ, र प्रयोगशाला, पुस्तकालय तथा कम्प्युटरको पहुँच सीमित देखिन्छ । बालविकास केन्द्रहरू प्रायः सबै वडामा रहेका छन् तर ती भवनहरू पनि सामग्री र संरचनाको दृष्टिले कमजोर अवस्थामा छन् । प्रहरी चौकी तथा अन्य सुरक्षा निकायका संरचनाहरू सबै वडामा पुग्न सकेका छैनन् । समग्रमा हेर्दा, केदारस्युँ गाउँपालिकाभित्र रहेका सार्वजनिक भवनहरूको गुणस्तरमा सुधार आवश्यक छ । भवनहरूको मर्मत, नयाँ पक्की संरचना निर्माण, पहुँच सुदृढीकरण, र सेवा प्रदायकहरूका लागि आवास व्यवस्था जस्ता पहलहरूलाई प्राथमिकतामा राखेर दीर्घकालीन पूर्वाधार सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु आजको आवश्यकता बनेको छ ।

२.५.४. सार्वजनिक सेवा सुविधा

मष्टा गाउँपालिकाको सार्वजनिक सेवा सुविधाहरू जस्तै टेलिफोन, इन्टरनेट, विद्युत्, खानेपानी, इन्धन र सञ्चार को अवस्था अझै मिश्रित छ, जसले गाउँको भौगोलिक जटिलता र कमजोर पूर्वाधार विकासलाई प्रतिबिम्बित गर्छ । मष्टा गाउँपालिकाको वडा नं. १ मा ५८.८%, वडा नं. २ मा ५१.६%, वडा नं. ३ मा ३६.६%, वडा नं. ४ मा ५४%, वडा नं. ५ मा १६.८%, वडा नं. ६ मा ३% र वडा नं. ७ मा १८.३% मात्र परिवारमा इन्टरनेट पहुँच रहेको देखिन्छ । यसबाट स्पष्ट हुन्छ कि अधिकांश वडामा इन्टरनेट पहुँच निकै सीमित छ र डिजिटल सेवाहरूको पहुँच विस्तार गर्नु अत्यावश्यक छ । यसले देखाउँछ कि गाउँपालिकामा डिजिटल पहुँच सीमित रहेको छ र सूचना प्रविधिको विस्तार आवश्यक छ ।

मष्टा गाउँपालिकाका अधिकांश घरधुरीहरूले (९०.८%) धारा वा पाइपमार्फत पानी प्राप्त गर्छन्, जसमा ६५.१% घरधुरीले घरपरिसर बाहिरको धारा पाइपबाट र २५.७% घरधुरीले घरपरिसर भित्रको धारा पाइपबाट पानी प्राप्त गर्छन् । त्यसैगरी, ३.५% घरधुरीले खुला इनार कुवा, २.३% ले मूल धारा, २.२% ले खोला वा झरना, र ०.७% ले ढाकिएको इनार कुवा प्रयोग गर्छन् । अन्य स्रोत जस्तै ट्युबवेल बोतल प्रयोग/हाते पम्प र जार/नगरेका छन् । यसरी, अधिकांश घरधुरीहरू सुरक्षित स्रोतबाट पानी पाउँदा पनि केही घरधुरीहरू अझै असुरक्षित वा परम्परागत स्रोतमा निर्भर छन् ।

मष्टा गाउँपालिकामा विद्युत पहुँच अझै पूर्णरूपमा सुसज्जित छैन । कुल घरधुरीमध्ये ५७.९% ले सौर्य ऊर्जा (सोलार) लाई मुख्य प्रकाश स्रोतको रूपमा प्रयोग गरिरहेका छन् भने ३७.४% घरधुरीले विद्युत सेवा प्रयोग गर्छन् । अन्य बैकल्पिक स्रोतबाट प्रकाश पाउने घरधुरीको संख्या ४.६% रहेको छ । मट्टीतेल प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.१% मात्र रहेको छ भने बायोग्याँसबाट प्रकाश लिने घरधुरी नगण्य (०%) छन् । ग्रामीण क्षेत्रहरूमा सौर्य ऊर्जा प्रमुख प्रकाश विकल्पका रूपमा स्थापित भइसकेको भए पनि, सबै वडामा स्थायी र भरपर्दो विद्युत आपूर्तिका लागि राष्ट्रिय ग्रिड विस्तार गर्नु आवश्यक छ ।

मष्टा गाउँपालिकामा खाना पकाउनका लागि अधिकांश घरधुरी परम्परागत इन्धन स्रोतमा निर्भर छन् । तथ्यांक अनुसार, ९९.१% घरधुरीले काठ/दौरा प्रमुख इन्धनको रूपमा प्रयोग गरिरहेका छन् । एल. पी. ग्यास प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ०.९% रहेको छ भने ०.१% बिजुली र अन्य स्वच्छ इन्धन स्रोतहरू नगण्य वा कम छन् । गुड्ढागोरहा/, बायोग्याँस, र मट्टीतेल प्रयोग नगर्ने वा अत्यन्त कम मात्रामा प्रयोग गर्ने घरधुरी रहेको देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा स्वच्छ र दिगो इन्धन स्रोतहरूको पहुँच अझै सीमित भएकाले, स्वच्छ इन्धन प्रवर्धन र पहुँच विस्तार गर्नु अत्यावश्यक छ ।

२.५.५. विद्यालयहरू र क्याम्पस

केदारस्युँ गाउँपालिकामा करिब ३२ वटा विद्यालय रहेका छन्, जसमा प्राथमिकदेखि माध्यमिक तहसम्मका विद्यालयहरू छन् । यी विद्यालयहरू सबै वडाहरू मा समान रूपमा फैलिएका छन् । अधिकांश विद्यालयहरू प्राथमिक स्तरका छन् भने केही माध्यमिक र उच्च माध्यमिक विद्यालय पनि सञ्चालनमा छन्, जसले गाउँपालिकाभर शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरेको छ ।

तालिका १४: वडागत रूपमा विद्यालयको विवरण

विद्यालयको नाम	स्थानीय तह	साविकको वडा नम्बर	साविकको गाँउ
मष्टा आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	८	टुटी
सरस्वती मावि	मष्टा गाउँपालिका	४	टिङ्गाउँ
गौरीशंकर प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	५	खेकेला
भवानी आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	७	बडिगाउँ
भैरव आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	२	उकालै
बाल विकास प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	१	खेतकोट
शान्ति प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	६	नाउरा
घटालदेव प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	९	धनाटोली
युवा वर्ष प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	४	गैरीगाउँ
कालिका प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	१	अग्रा
मालिका आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	२	धडार
कुल मस्टजन मावि	मष्टा गाउँपालिका	६	भातेखोला
गौरीसैन प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	३	शेरागडाडा
कुल ननन देवी प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	९	बस्तोली
ऐकबर प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	७	खेती
भवानी प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	५	भिम्मड
डाडा बाघ प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	८	गिन्डाडा
नेपाल राष्ट्रिय प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	७	धुङ्ग्री
मैतिबन राष्ट्रिय आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	२	छाडिखोला रणडा
सरस्वती विद्यामा मावि	मष्टा गाउँपालिका	१	रणडा
सुरमा देवी आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	७	लेकी
घचाया मावि	मष्टा गाउँपालिका	५	कोटदेवल
बेटालकोट भैरव प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	६	उकालै
दुर्गा देव प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	४	गैलचौर
घटालदेव प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	३	ठकुरी थाना
मंगलमाया प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	२	बांगड पाताल
जानकी आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	९	केनाडा

विद्यालयको नाम	स्थानीय तह	साविकको वडा नम्बर	साविकको गाँउ
कैलाश प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	४	लाटाउँ
द्वारिकानाथ आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	८	दौरी
हिमालय आधारभूत विद्यालय	मष्टा गाउँपालिका	३	ठकुना
रिलुचौर मावि	मष्टा गाउँपालिका	५	रिलु
कालिका प्रा.वि.	मष्टा गाउँपालिका	६	रिलु

स्रोत: शिक्षा मन्त्रालय, २०७९

२.६ गाउँपालिकामा कार्यरत संघसंस्थाहरूको अवस्था तथा उपलब्ध सेवाहरू

यस गाउँपालिकामा विभिन्न गैह्रसरकारी संस्थाहरूले कार्य गरिरहेका छन् । यि सङ्घसंस्थाहरूले जलवायु अनुकूलन, प्रकोप न्यूनीकरण, जीवनस्तर सुधार, खानेपानी तथा सरसफाइ तथा स्वच्छता, बालपोषण, गरीबी निवारण, लैङ्गिक समानता तथा सुशासन, भौतिक पूर्वाधार निर्माण, महिला सशक्तीकरण जस्ता क्षेत्रहरूमा कार्य गर्दै आएका छन्।

तालिका १५: गाउँपालिकामा कार्यरत सङ्घसंस्था तथा तिनीहरूले प्रदान गर्ने सेवा

सङ्घसंस्था	ठेगाना	विपद सँग सम्बन्धित सेवा प्रदान गर्ने सेवा	सेवा प्रदान गर्ने समय		
			विपद पूर्व	विपद समयमा	विपद पछि
गाउँपालिका	भातेखोला, बझाङ	बहुप्रकोप नक्साङ्कन, विपद कोष, विपद सामग्री, तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन अन्य निकायसँग समन्वय, पुनःस्थापनाको लागि राहत वितरण, पुनःनिर्माण	✓	✓	✓
वडा कार्यालय	वडा कार्यालयहरू	विपद सामग्री, तथ्याङ्क सङ्कलन अन्य निकायसँगै समन्वय, पुनः स्थापनाको लागि राहत वितरण पंजीकरण, सिफारिस दिने, जनचेतना र जीविकोपार्जन गर्ने कार्यक्रमहरू, सूचना प्रदान	✓	✓	✓
नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	बझाङ राहत, उद्धार तथा रिफर	विपद सामग्री, नेपाल रेडक्रस सोसाइटी परिचालन, समन्वय, राहत वितरण राहत बाढ्ने समयमा महिला तथा किशोरीहरूले भोग्न सक्ने समस्यालाई समेत ध्यानमा राखि राहत सामग्रीहरू उपलब्ध गराउनेछन् ।		✓	✓
स्वास्थ्य चौकी	सबै वडा	आवश्यक स्वास्थ्य सामग्रीको व्यवस्थापन, स्वास्थ्य सेवा प्रदान, विपद क्षेत्रमा स्वास्थ्य		✓	✓

सङ्घसंस्था	ठेगाना	विपद सँग सम्बन्धित सेवा प्रदान गर्ने सेवा	सेवा प्रदान गर्ने समय		
			विपद पूर्व	विपद समयमा	विपद पछि
		स्वयम् सेवक परिचालन, विपदको समयमा सुत्केरी तथा गर्भवती महिलाका लागि विशेष सेवा सञ्चालन			
खोप केन्द्रहरू	सबै वडा	बच्चाहरूलाई नियमित खोप सेवा	√	√	√
सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरू	सबै वडा	पहिरो सम्भावित क्षेत्रमा सोको रोकथामको लागि उपयुक्त प्रजातिहरूको वृक्षारोपण, पुनः स्थापनाको लागि काठ तथा दाउराका] व्यवस्थापन, विपतमा परेका विपन्न वर्गलाई सा.व.को खाली जग्गामा आयमुलक कार्यको लागि कबुलियती वनको व्यवस्था, डढेलो व्यवस्थापन	√	√	√
विद्यालयहरू	सबै वडा	विद्यार्थीलाई प्रकोप सम्बन्धी शिक्षा प्रदान, प्रभावित समुदायलाई आपत्कालिन बसोबास	√	√	√
आमा/महिला/ किशोरी समुह तथा युवा/बाल क्लब/संजाल	सबै वडा	आकस्मिक बसोबासको लागि सेल्टर निर्माणमा सहयोग, स्वयंसेवा, खोज तथा उद्धार, स्वास्थ्य शिविरमा सहयोग, राहत वितरणमा सहजीकरण, विपदको समयमा महिला तथा किशोरी लक्षित राहत सामग्री वितरण	√	√	√
जिल्ला प्रशासन कार्यालय	चैनपुर, बझाङ	प्रकोप नक्साकन, विपद कोष सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थालाई परिचालन, राहत वितरण	√	√	√
नेपाल प्रहरी	छान्ना प्रहरी चौकीः	सूचना प्रवाह गर्ने, खोज तथा उद्धारमा सहयोग गर्ने, आकस्मिक बसोबास तथा सेल्टरमा हुनसक्ने सम्भावित यौनजन्य दुरव्यवहार रोक्न विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने		√	√
बैंक तथा वित्तीय संस्था	पालिका	पुनः स्थापनाको लागि ऋण सहयोग -महिला तथा विपन्न वर्गको लागि विशेष प्याकेजको घोषणा, विपदको समयमा आर्थिक सहयोग		√	√

सङ्घसंस्था	ठेगाना	विपद सँग सम्बन्धित सेवा प्रदान गर्ने सेवा	सेवा प्रदान गर्ने समय		
			विपद पूर्व	विपद समयमा	विपद पछि
संचार माध्यम/ रेडियो	नेपाल	चेतनामुलक कार्यक्रम, सूचना प्रवाह, मौसम सम्बन्धि जानकारी प्रदान	√	√	√

२.७ गाउँपालिकामा सुशासनको अवस्था

नेपाल सरकारको राष्ट्रिय नीति अनुसार विद्युतीय सुशासन प्रणालीमा प्रवेश गर्ने मूल मन्त्रका साथ यस मष्टा गाउँपालिकामा Sub National Treasury Regulatory Application (SuTRA) प्रणालीबाट लेखा श्रेष्ठा राखे सुरुवात भएको छ । सूचना प्रविधिले सबैलाई सहज सेवा पुर्याउन वेभसाइट मार्फत् सूचना उपलब्ध गराउने र अद्यावधिक गर्ने गरीएको छ । साथसाथै इन्टरनेट मार्फत् सूचना तथा संचारको कार्यहरु अघि बढाउने लक्ष्य राखिएको छ । आर्थिक प्रशासनको पारदर्शिताका र जवाफदेहिताका लागि हरेक योजनाहरुमा पालिकाले सार्वजनिक सुनुवाईलाई प्राथमिकतामा राखेको छ भने बिस्तारै प्रत्येक वडाहरु र गाउँपालिकाले हरेक वर्ष सामाजिक लेखा परिक्षण तथा सार्वजनिक सुनवाई गर्ने गरेको छ ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा विधि परिक्षण गोष्ठिमा गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधी, गाउँपालिकाको सूचना शाखा र कर्मचारीहरुसँगको छलफलबाट गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था तलको तालिका अनुसार रहेको पाइयो ।

तालिका १६: मष्टा गाउँपालिकाको सुशासनको अवस्था

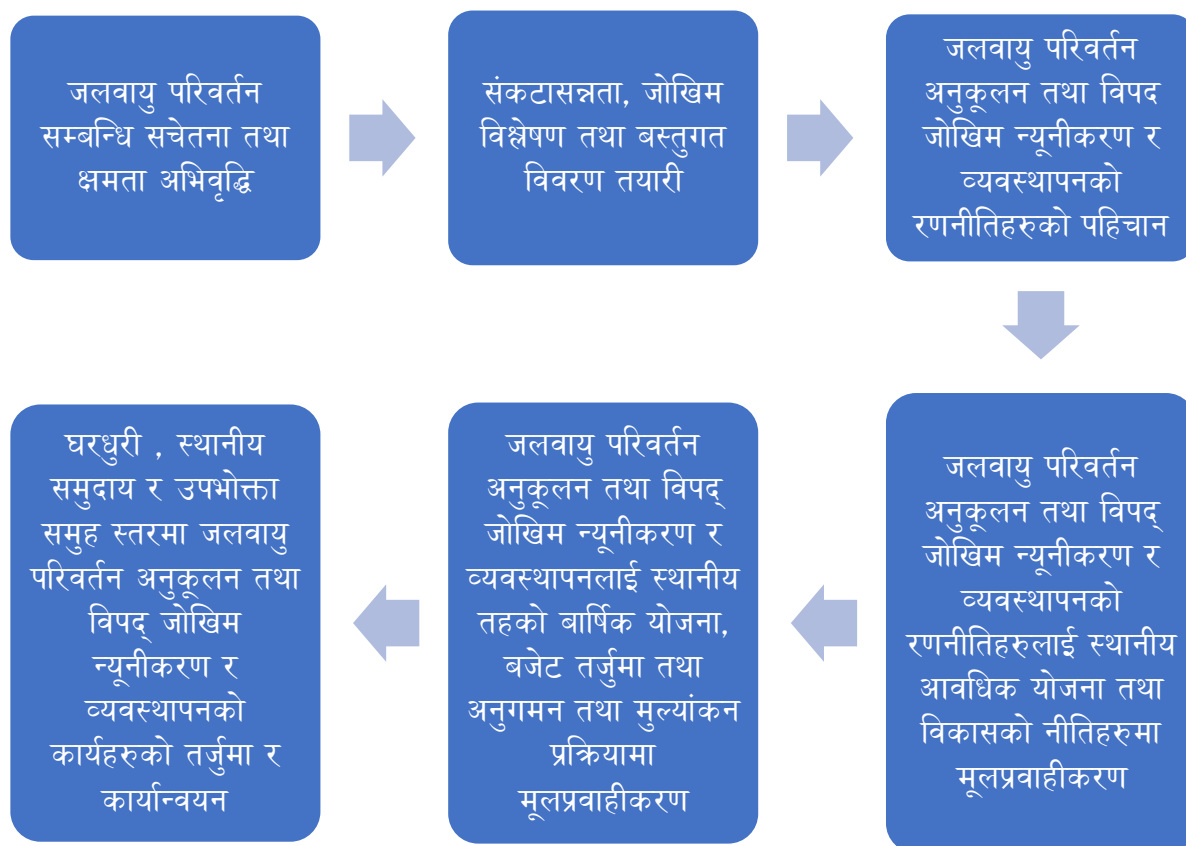
	संस्थागत संरचना	विवरण
१	जलवायु परिवर्तनका सम्बन्धि काम गर्ने शाखा	छुट्टै शाखा नभएपनि वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन शाखा मार्फत कार्यसम्पादन गरिएको
२	जलवायु परिवर्तन/विपदसँग काम गर्ने संघ संस्था/नागरिक समाज	
३	समन्वय संयन्त्र	गाउँपालिकामा समन्वय गर्नलाइ छुट्टै संयन्त्र स्थापित
४	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि कार्यक्रमहरु/परियोजना	
	संस्थागत प्रक्रिया	
१	कार्यविभाजन र नीतिगत व्यवस्था	मन्त्रालयको परिपत्र अनुसार कर्मचारीको व्यवस्था भएको
२	पारदर्शिता/सूचनाको पहुँच	सूचना शाखा स्थापना गरिएको साथै गै.स.स सहयोगको लागि छुट्टै शाखा स्थापना गर्ने क्रममा रहेको
३	योजना, कार्यन्वयन र अनुगमन संयन्त्र	योजना, कार्यन्वयन र अनुगमन संयन्त्र रहेको

	संस्थागत संरचना	विवरण
४	प्रभावकारिता, मितव्ययीता	योजना कार्यान्वयन र अनुगमन संयन्त्र र आर्थिक प्रशासन शाखा रहेको
५	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि बजेट विनियोजन (आन्तरिक श्रोत)	केहि मात्रामा गरिएको
६	वित्तीय संयन्त्र	आर्थिक प्रशासन शाखा रहेको सो अन्तर्गत लेखा, प्रशासन, राजस्व र आन्तरिक लेखा परिक्षण शाखा रहेको
७	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि योजना छनौट तथा कार्यान्वयन	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि क्षमता विकास तालिमहरु गरिएको
८	विषयगत क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि योजनाहरुको समायोजन	केहि मात्रामा गरिएको

परिच्छेद ३: अनुकूलन कार्ययोजनाको विधि र प्रक्रिया

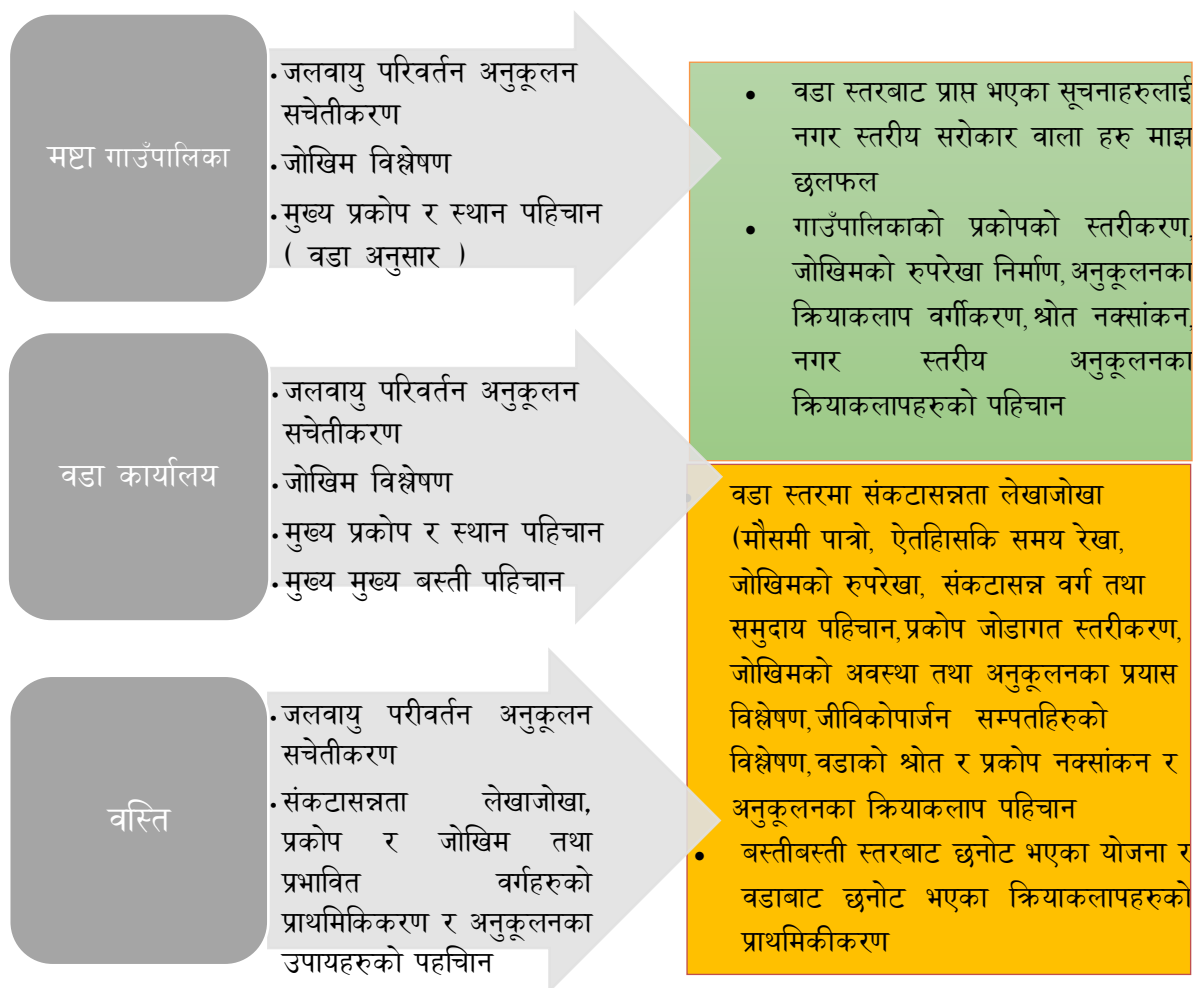
३.१ अनुकूलन कार्ययोजनाको तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

अनुकूलन योजना तयार गर्दा राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति २०७६, राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम २०६७, परीमार्जीत स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६, स्थानीय विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तर्जुमा निर्देशिका २०६८, वातावरण नीति, २०७६ लाई आधार मानिएको छ । स्थानीय जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना (लापा) को राष्ट्रिय संरचनाका चार निर्देशक सिद्धान्तहरू (उद्भवगामि, तत्परता, लचकता र समावेशी) र छ चरण अन्तर्गत विभिन्न सहभागितामूलक विधि तथा औजारहरूको प्रयोग गरी यो कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । साथै स्वास्थ्य मन्त्रालयले तयार गरेको स्वास्थ्य राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (H-NAP) सन् २०१६-२०२० लाई पनि अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको क्रममा आधार मानिएको छ जसले निकट भविष्यमा जनस्वास्थ्यमा जलवायु परिवर्तनको प्रतिकूल प्रभावबाट बच्न वा रोक्नको लागि देशको स्वास्थ्य प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन प्रारम्भिक योजना र सुदृढीकरणका लागि उपयुक्त रणनीतिको साथ कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

चित्र १०: स्थानीय अनुकूलन योजना खाकाको तयारीको समग्र प्रक्रिया

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा विधि गोष्ठी मष्टा गाउँपालिकामा जनप्रतिनिधीहरू र गाउँपालिका स्तरिय सरोकारवालाहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलन सचेतिकरण गरेर शुरुवात गरिएको थियो । सो गोष्ठीमा गाउँपालिका क्षेत्रमा मुख्य मुख्य प्रकोपहरूको पहिचान साथै जोखिमहरूको विश्लेषण गरिएको थियो । त्यसैगरी वडा स्तरमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतिकरण, प्रकोपको पहिचान र वस्तिहरू छनौट पश्चात् बस्तीहरूमा संकटासन्नता लेखाजोखा र अनुकूलनका क्रियाकलापहरूको पहिचान गरिएको थियो । वडामा संकटासन्नता लेखाजोखा, प्रकोप श्रोत नक्सांकन समेत तय गरी अनुकूलनका क्रियाकलापहरू पहिचान गरिएको थियो । प्रत्येक क्रियाकलापहरूलाई विभिन्न सुचकको आधारमा प्राथमिकिकरण गरिएको थियो । प्रत्येक वडाबाट आएका सुचनाहरूलाई गाउँपालिकामा प्रस्तुत गरिएको थियो । वडाहरूको स्तरीकरण, श्रोत नक्सांकन, गाउँपालिकाको जोखिम विश्लेषण, गाउँपालिका स्तरिय अनुकूलनका क्रियाकलापहरू पहिचान साथै वर्गिकरण गरिएको थियो ।

चित्र ११: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना विधि प्रक्रिया

परिच्छेद ४: स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाका चरणहरू

यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका तयारी गर्दा अपनाईएका चरण तथा तिनका नतिजाहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

४.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना तथा क्षमता अभिवृद्धि.

जलवायु परिवर्तन नविनतम विषयवस्तु भएकाले जलवायु परिवर्तनले पार्ने असर तथा प्रभावलाई सम्बोधन गर्नका लागि प्रभावकारी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न जलवायुले के कस्तो असर पारेको छ, के कस्तो प्रभाव पार्न सक्दछ, अनुकूलनका विद्यमान अवसर वा चुनौती के के छन् र त्यसको सामना गर्नका लागि आवश्यक स्रोत र साधन कसरी जुटाउने आदि सूचना स्थानीयस्थानीय स्तरमा जानकारी गराउन समुदाय, वडा तथा बस्ती र गाउँपालिका स्तरमा ८ वटा सचेतना तथा अभिमुखीकरण क्रियाकलाप संचालन गरिएको थियो, साथसाथै जोखिमयुक्त बस्ती तथा संकटासन्न व्यक्तिहरू सँग लक्षित समुह छलफल गरिएको थियो, सो क्रियाकलापबाट १०७ व्यक्ति लाभांवीत भएका छन् ।

सचेतना कार्यक्रममा सङ्कटासन्न समुदाय, स्थानीय निकाय, राजनीतिक दल, शैक्षिक एवं सेवा प्रदायक संघ-संस्था, विज्ञ, दलित, जनजाति, किसान, युवा र सर्वसाधारणलाई सहभागी गरिएको थियो । सचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमको लागि जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी प्रस्तुति, सामुहिक छलफल, सामुहिक कार्य, लक्षित समुह छलफल र सहभागितामूलक ग्रामिण लेखाजोखा गरिएको थियो ।

४.२ संकटासन्नता., जोखिम विश्लेषण तथा वस्तुगत विवरणको तयारी

यस प्रक्रिया मार्फत संकटासन्न व्यक्ति तथा समुदायहरू र जीविकोपार्जन तथा पर्यावरणीय प्रणालीको विवरण तयार गरी सो बमोजिम अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यक्रमहरू तयार गर्न मद्दत पुगेको छ । संकटासन्नता तथा अनुकूलन मूल्याङ्कन तथा लेखाजोखाका लागि मौसमी पात्रो, बाली पात्रो, ऐतिहासिक समय रेखा, संकटासन्नता नक्सांकन, जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रगत प्रभाव, पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेका प्रभाव, जीविकोपार्जनका स्रोत र प्रकोपबीच अन्तर्सम्बन्ध, जोखिम तथा अनुकूलनको विश्लेषण, अनुकूलनका उपायहरूको प्राथमिकिकरण र सेवा प्रदायक/संस्थागत विश्लेषण जस्ता सहभागितामूलक अभ्यास तथा विश्लेषण गरि सोबाट आएका नतिजाहरू तल उल्लेख गरिएको छ ।

४.२.१ प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम

यस मष्टा गाउँपालिका, बझाङमा विगतमा भएका विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपका घटनाक्रमहरूको प्रकृति र प्रभाव विश्लेषण गर्न विगत ३० वर्षदेखि हालसम्मको जलवायुजन्य प्रकोप, प्रभाव, प्रभावित समुदाय र त्यससँग जुध्न समुहले गरेका प्रयासहरूका साथै सो प्रकोपको असरहरूको भविष्यको परिदृश्यको बारेमा मष्टा गाउँपालिकाको

बस्ती, वडा र पालिका स्तरमा जनप्रतिनिधिहरु, जेष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवि तथा जानिफकारहरुको उपस्थितीमा समग्र विश्लेषण गरी संकटासन्नताको समग्र अवस्था निम्न तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका १७: प्रकोपको ऐतिहासिक घटनाक्रम

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
वडा नं. १						
१	बाढी	२०७८ साउन	३ घर भत्केको, १५ लाख वरावरकोक्षेती, वालीनाली नष्ट भएको	पातलगडा, साइढुंगा, मुसाभुइ		
२	पहिरो	२०६५	गोरेटो वाटोमा क्षेती	तुफान डाँडा, राताढुंगा		
३	बाढी	२०७९	४ घरमा क्षेती, वाटो भत्केका, ७ विघा जमिन क्षेती, धानबाली नष्ट	लेकीडाँडा, कारयालखाल		
४	हावाहरी	२०८०	सामुदायिक भवन क्षेती	ढुंग्राकोट		
५	खडेरी	२०७९	वालीनाली नष्ट, ५० लाख वरावरको वाली क्षेती	मष्टा		
६	खडेरी	२०८०	१० जनाको मृत्यु	मष्टा		
७	सडक दुर्घटना	२०६५	१० जनाको मृत्यु	फलार		
८	हावाहुरी	२०८०	१४२ घर भत्केका	चिउरी		
वडा नं. २						

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरु	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरु	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
९	पहिरो	२०७५	३ घर भत्केको, काठेपुल बगाएको, वाटो भत्केको, किराना पसल चोरी भएको, १५ लाख वरावरकोक्षेती, १ जनाको मृत्यु, वालीनाली नष्ट भएको	घटाला		
१०	पहिरो	२०५२ जेठ	६ ओटा खर्क गोठ भत्काएको, ३ ओटा काठेपुल बगाएको, २ भैसी बगाएको, ८ लाख वरावर, १ जनाको मृत्यु, २ जना घाइते, २ विघा जमिन वाली सहित नष्ट	वडाभरी		
११	पहिरो	२०५८	४ घरमा क्षेती, वाटो भत्केको, स्लेट खानी पुरीएको, ३ जनाको पहिरोमा पुरेर मृत्यु, ७ विघा जमिन क्षेती	लेकीडाँडा, कारयालखाल		
१२	पहिरो	२०६८	सामुदायिक भवन क्षेती	खिकाला		
१३	पहिरो	२०७९ भाद्र	१० ओटा भौसी गाई मौरीका घर पहिरोले पुरेको,	वडाभरी		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
			५ ओटा छाना पहिरोले बगाएको			
१४	बाढी	२०६७	५ ओटा काठेपुल बगाएको, ५ ओटा घट्ट बगाएको	वडाभरी		
१५	बाढी	२०५२	९ ओटा घट्ट बगाएको, बाटोघाटो घत्केका, ५० ओटा स्याउका बोट बगाएको, करिव ६० लाख वरावर क्षेती	वडाभरी		
१६	खडेरी	२०७९	वालीनाली नष्ट, ९० लाख वरावरको वाली क्षेती	वडाभरी		
१७	सडक दुर्घटना	२०७५	बाटो अवरुद्ध भएको, १ जीप काम नगाग्ने भएको, १ जनाको मृत्यु	वडाभरी		
१८	हावाहुरी	२०८०	गौरीशंकर आवि छाना उडाएको	वडाभरी		
१९	चट्याड	२०७४	४३ वटा भेडा बाखा मरेका, ५ जनाको मृत्यु	वडाभरी		
२०	जनावर आतंक	२०५६ देखि	वादरले घरका छाना भत्काउने, केराका बोटहरू	वडाभरी		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
			नष्ट गरेका, फलफुलहरू नष्ट गरेका			
वडा नं. ३						
२१	पहिरो	२०५६	८ घर भत्केका, ५ छट्ट भत्केको, काठेपुल बगाएको, वाटो भत्केको, किराना पसल चोरी भएको, २४ लाख वरावरकोक्षेती, वालीनाली नष्ट भएको	गैरिगाँउ, भण्डारी गाँउ, सेरा, भिमर धमीगाँउ		
२२	पहिरो	२०६३	१० ओटा खर्क गोठ भत्काएको, ३ ओटा काठेपुल बगाएको, आलुखेती भत्काएको, पाखो जमिन पहिरोले लिएको	गैरिगाँउ, भण्डारी गाँउ, सेरा, भिमर, धमीगाँउ		
२३	पहिरो	२०६८	४ घरमा आंशिक क्षेती, वाटो भत्केको, २० लाख वरावर क्षेती, १२० विघा जमिन भत्केको	गैरिगाँउ, भण्डारी गाँउ, सेरा, भिमर, धमीगाँउ		
२४	पहिरो	२०७२	३ घर भत्केका, सामुदायिक भवन क्षेती, धानवाली नष्ट, १५ लाख वरावर क्षेती	गैरिगाँउ, भण्डारी गाँउ, सेरा, भिमर, धमीगाँउ		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
२५	बाढी	२०५६ देखि २०६०	सबै अन्नवाली बगाएको, १५ लाख वरावर क्षेत्री	गैरिगाँउ, भण्डारी गाँउ, सेरा, भिमर, धमीगाँउ		
२६	खडेरी	२०७५	वालीनाली नष्ट, २७ लाख वरावरको वाली क्षेत्री	वडाभरी		
२७	हावाहुरी	२०८०	१० ओटा घर, ५ ओटा टनेल उडाएको, विद्यालयको छाना उडाएको, १२ लाख वरावर क्षेत्री	वडाभरी		
२८	चट्याड	२०७४	२३ वटा भेडा बाखा मरेका, १२ लाख क्षेत्री	वडाभरी		
२९	जनार आतंक	२०५६ देखि	वादरले घरका छाना भत्काउन, केराका बोटहरू नष्ट गरेका, फलफुलहरू नष्ट गरेका	वडाभरी		
वडा नं. ४						
	पहिरो	२०३६	८ घर भत्केका, ५ घट्ट भत्केको, १ पुल बगाएको, वाटो भत्केको, ६ घट्ट बगाएको, ५० लाख वरावरको क्षेत्री, १ महिला	भालुपाटा, समिखोला		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
			बेपत्ता, ४० विघा पाखो वालीनाली नष्ट भएको			
	पहिरो	२०५६	भिरालो जग्गा बगाएको	भातेखोला, आग्रा		
	पहिरो	२०६८	४ घरमा आंसिक क्षेत्री, वाटो भत्केको, २० लाख वरावर क्षेत्री, १२ विघा जमिन भत्केको	चिउरी ठाना		
	पहिरो	२०७२	३ घर भत्केका, सामुदायिक भवन क्षेत्री, धानवाली नष्ट, १० लाख वरावर क्षेत्री	वडा नं ४		
	बाढी	२०५६ देखि २०६०	३ घर भत्केका, वाटो भत्केको, सामुदायिक भवन भत्केको, सबै अन्नवाली बगाएको, ७ लाख वरावर क्षेत्री	वडा नं ४		
	खडेरी	२०७५	वालीनाली नष्ट, १३ लाख वरावरको वाली क्षेत्री	वडाभरि		
	हावाहुरी	२०८०	५ ओटा घर, ५ ओटा टनेल उडाएको, विद्यालयको	मष्टा ४		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
			छाना उडाएको, १२ लाख वरावर क्षेत्री			
	चट्याङ	२०७४	२३ वटा भेडा बाखा मरेका, १२ लाख क्षेत्री	मष्टा ४		
	भुकम्प	२०७२	१३५ घर भत्केका, ४ओटा विद्यालय चर्केका, १ करोड क्षेत्री	मष्टा ४		
	जनार आतंक	२०५६ देखि	वादरले घरका छाना भत्काउने, केराका बोटहरू नष्ट गरेका, फलफुलहरू नष्ट गरेका	वडाभरि		
वडा नं. ५						
	पहिरो	२०६८ साउन	१२ घर बगाएको, करिव ५० लाख वरावरकोक्षेत्री, ४० विघा पाखो वालीनाली नष्ट भएको	माछेपानी		
	पहिरो	२०६८ भाद्र	जमिन भासियो, २ विघा जमिन भासिएको	खलाकुला		
	पहिरो	२०६८ भाद्र	४ घरमा आंसिक क्षेत्री, वाटो भत्केको, ५ लाख	गोलकाडा		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
			वरावर क्षेत्री, २ विघा जमिन भत्केको			
	पहिरो	२०७२	३ घर भत्केका, ४ सामुदायिक भवन क्षेत्री, २० हजारको धानवाली नष्ट, धानवाली नष्ट, १० लाख वरावर क्षेत्री	रिखाला		
	बाढी	२०६८ साउन, २०७० साउन	३ घर भत्केका, बाटो भत्केको, सामुदायिक भवन भत्केको, द्वारी लघु जलविद्युत, ५ घट्ट बगाएको, ५ विघा जमिन सबै अन्नवाली बगाएको, ७ लाख वरावर क्षेत्री	खलाकुला जंगार चौर मिम्हुंगा तल्चौर		
	बाढी	२०७६ साउन	५ घर बगाएको	द्वारी		
	खडेरी	२०७५	वालीनाली नष्ट, १३ लाख वरावरको वाली क्षेत्री	वडाभरि		
	हावाहुरी	२०८०	१० ओटा घर उडाएको, विद्यालयको छाना उडाएको, १५ लाख वरावर क्षेत्री	वडाभरि		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
	चट्याङ	२०७४	२३ वटा भेडा बाखा मरेका, ५ लाख क्षेत्री	वडाभरि		
	जनार आतंक	२०५६ देखि	वादरले घरका छाना भत्काउने, केराका बोटहरू नष्ट गरेका, फलफुलहरू नष्ट गरेका	वडाभरि		
वडा नं. ६						
	पहिरो	२०३५ साउन	३ घर बगाएको, ३० रोपनी धानखेत रु १० लाख वरावर क्षेत्री	द्वारी		
	पहिरो	२०५८ भाद्र	कुलो नहर बाटो भत्केको, २ विघा जमिन भासिएको	धौलाभरि		
	पहिरो	२०६१ भाद्र	६ घरमा आंशिक क्षेत्री, वाटो भत्केको, ५ लाख वरावर क्षेत्री, २ विघा जमिन भत्केको	हलारा		
	पहिरो	२०७२	२ घर भत्केका, ४ सामुदायिक भवन क्षेत्री, २० हजारको धानवाली नष्ट, धानवाली नष्ट, १० लाख वरावर क्षेत्री	धारापानी		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
	बाढी	२०६४ साउन, २०७८ साउन	३ घर भत्केका, बाटो भत्केको, सामुदायिक भवन भत्केका, १ मन्दिर भत्केको, पटारीमेला सा.व. क्षेत्री भएको	बौल्याकाखोला		
	बाढी	२०७९ साउन	२ घट्ट, ३ घर बगाएको	पारीघट्ट		
	खडेरी	२०७५	वालीनाली नष्ट, २० लाख वरावरको वाली क्षेत्री	वडाभरि		
	हावाहुरी	२०८०	४० ओटा घर उडाएको, ३ विद्यालयको छाना उडाएको, १५ लाख वरावर क्षेत्री	मष्टा ६		
	चट्याड	२०७४	१२ वटा भेडा बाखा मरेका, ५ लाख क्षेत्री	मष्टा ६		
	जनार आतंक	२०५६ देखि	वादरले घरका छाना भत्काउने, केराका बोटहरू नष्ट गरेका, फलफुलहरू नष्ट गरेका	वडाभरि		
वडा नं. ७						

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरु	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरु	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
	पहिरो	२०७१ साउन	३ घर बगाएको, पानी घट्ट १ बगाएको, ३० रोपनी धानखेत रु १० लाख वरावर क्षेती, १ जनाको मृत्यु , १ जना घाइते, खेतीयोग्य जमिन जंगल	मष्टा ७ छरिऊ		
	पहिरो	२०७३ भाद्र	भैसी गोठ २ बगाएको, बाटो भत्केको, १ विघा जमिन भासिएको	मष्टा ७ दय		
	पहिरा	२०७६, २०७८, २०७९ भाद	६ घरमा क्षेती, गोठ २, छाना ३ क्षेती, बाटो भत्केको, ५ लाख वरावर क्षेती, ६ विघा जमिन भत्केको	लौटन		
	पहिरो	२०६२, २०६७, २०६९	२ घर भत्केका, बाटो नहर भत्केको, ७० हजारको धानवाली नष्ट	ठकुन्ना बुडाटोल, दय कुसेलाटा, मुस्यौल संनी		
	बाढी	२०७२	३ घर भत्केका, बाटो भत्केको, काठेपुल २, वनजंगलमा क्षेती	अना		
	बाढी	२०७९ साउन	२ घट्ट, ३ घर बगाएको	वडाभरि		

क्र. सं.	प्रकोप	वर्ष/बारम्बरता	प्रकोपले ल्याएको असर तथा प्रभावहरू	प्रभावित समुदाय तथा वर्ग	भविष्यमा हुने सक्ने यसका असर तथा प्रभावहरू	बचाउका प्रयास तथा संस्थागत सहयोग
	खडेरी	२०७५	वालीनाली नष्ट, २० लाख वरावरको वाली क्षेत्री	वडाभरि		
	हावाहुरी	२०८०	२५ ओटा घर, उडाएको, ३ विद्यालयको छाना उडाएको, १५ लाख वरावर क्षेत्री	वडाभरि		
	चट्याड	२०५५	घर १, मष्टा मन्दिर, बाखा २, भैसी २, ४ जना घाइते	वडाभरि		
	जनार आतंक	२०५६ देखि	बादरले घरका छाना भत्काउने, भालुले आक्रमण गरेको, केराका बोटहरू नष्ट गरेका, फलफुलहरू नष्ट गरेका, १ घाइते	वडाभरि		

४.२.२ परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो तथा बाली पात्रो

स्थानीय मौसम र मौसमी अवस्था, बाली तथा प्रकोपमा आएको परिवर्तन बारे जानकारी हासिल गर्न परिवर्तित प्रकोप तथा मौसमी पात्रो विधिको प्रयोग गरिएको थियो । समुदायको ज्येष्ठ नागरीक, बुद्धिजीवीसंगको छलफलबाट भएको जलवायु सम्बन्धी जानकारी विवरणका आधारमा तापक्रम, वर्षाको स्वरूप, बिरुवाको व्यवहार, प्रकोपको स्वरूप आदिमा आधारित यो पात्रो तयार गरिएको थियो । मौसमी पात्रो सम्बन्धि जानकारी हासिल गर्न बिगतको करिब ३० वर्ष पहिले र हालको बारे तुलनात्मक अध्ययन गरी प्रकोप, तापक्रम, बाली आदि हुने समयमा परिवर्तन आएको वा नआएको प्रस्ट समुदायमा देखिएको थियो । यस विधिको छलफलमा समुदायका ज्येष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवी तथा जानिफकारहरूको सहभागिता रहेको थियो । यसै विधिको प्रयोग

गरी समुदायस्तरमा जलवायु परिवर्तनको कारणले बालीचक्र, वनस्पति प्रजातिहरूको जीवनचक्र/व्यवहार, प्रकोपको स्वरूप लगायत अन्य विभिन्न क्षेत्रहरूमा आएका/देखिएका परिवर्तनहरूको जानकारी समेत प्राप्त गरिएको थियो ।

तालिका १८: गाउँपालिकाको प्रकोप तथा मौसमी पात्रो

समुदायको क्षेत्र			सूचकहरू	समय	वैशाख	जेठ	असार	साउन	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पुष	माघ	फाल्गुन	चैत्र
तापक्रम	गर्मीको दिन	प														
		अ														
	जाडोको दिन	प														
		अ														
वर्षा	मौसमी वर्षा	प														
		अ														
	हिउँदे वर्षा	प														
		अ														
	हिमपात	प														
		अ														
बिरुवाहरूको व्यवहार	फुल फुल्ने	प														
		अ														
	फल लाग्ने	प														
		अ														
प्रकोपको स्वरूप	खडेरी	प														
		अ														
	बाढी पहिरो	प														
		अ														
हावापानी	प															
	अ															

समुदायको क्षेत्र	सूचकहरू	समय	वैशाख	जेठ	असार	साउन	भाद्र	असोज	कात्तिक	मंसिर	पुष	माघ	फाल्गुन	चैत्र
	असिना पानी	अ	■	■	■	■								
		प												
		अ	■	■	■									
	कृषिमा किरा	प												
		अ	■	■	■	■	■	■	■	■				
	चट्याङ्ग	प												
		अ	■	■	■	■	■	■	■	■				
	लामखुट्टे लाग्ने समय	प	■	■	■	■	■	■	■	■				
		अ												

(प=पहिले, अ=अहिले)

४.२.३ बाली पात्रो

विगत ३० वर्ष देखि अहिले सम्मको परिवर्तित बाली पात्रो विश्लेषण गर्दा लगभग सबै बालीको लगाउने र भित्र्याउने समयमा फेरबदल भएको देखिन्छ। धान बीउ छर्ने समय २ हप्ता र रोपाइ गर्ने समय ३ हप्ता पछाडि सरेको छ भने भित्र्याउने समय पनि ३ हप्ता अगाडि सरेको छ। त्यसैगरी, मकै, कोदो, मास, गहुँ, आलु लगाउने समय पनि परिवर्तन भएको छ भने समग्र बाली पाक्न लाग्ने समय छोटिएको छ। सबै बालीहरूमा मौसमी खडेरी तथा नयाँ प्रजातिको कारणले गर्दा रोप्ने र भित्र्याउने समय नै परिवर्तित भएको छ। गाउँपालिकामा लगाइने रैथाने जातको गहुँ, भटमास, मार्सी धान, मार्से, जौ, मुसुरो, कोदो लगायतका बालीको उत्पादन घटेको छ भने नयाँ ठिमाहा (मिचाहा) जातका बालीहरू लगाउन थालिएको छ जसले गर्दा पनि बाली लगाउने र भित्र्याउने समय परिवर्तन भएको देखिन्छ।

तालिका १९: गाउँपालिकाको बाली पात्रो

बाली		बैशाख	जेठ	असार	साउन	भदौ	असोज	कार्तिक	मङ्सिर	पुस	माघ	फाल्गुन	चैत
धान	प												
	अ												
मकै	प												
	अ												
मास	प												
	अ												
गहुँ	प												
	अ												
कोदो	प												
	अ												
आलु	प												
	अ												

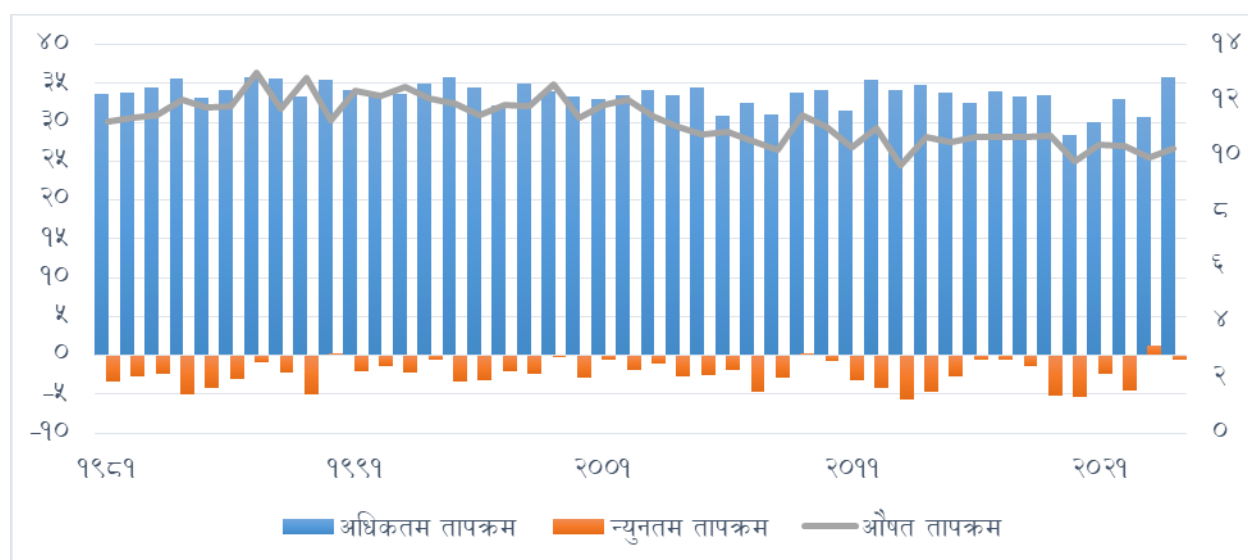
(प=पहिले, अ=अहिले)

त्यस्तै विगत ३० वर्ष देखि अहिलेसम्मको परिवर्तित बाली पात्रो विश्लेषण गर्दा लगभग सबै बालीको लगाउने र भित्र्याउने समयमा फेरबदल भएको देखिन्छ । चिनो तथा दुधे चिनोको लगाउने समय १५ दिन देखि एक महिना पछाडी सरेको देखिन्छ भने भित्र्याउने समयमा खासै परिवर्तन भएको छैन । त्यसैगरी गहुँ, जौ, कागुनो, आलु र मिठे फापरको भित्र्याउने समय अगाडी सरेको छ । कोदो, धान, उवा तथा तिते फापरको लगाउने समय पछाडी धकेलिनको साथै भित्र्याउने समय अगाडी सरेको छ जसले गर्दा समग्र बाली पाक्न लाग्ने समय छोटिएको छ । बेशीमा लगाउने मकै भने मौसमी खडेरी तथा नयाँ प्रजातिको कारणले गर्दा रोप्ने र भित्र्याउने समय नै परिवर्तित भएको छ । पहिला बैशाखको सुरुमा लगाएर भदौमा भित्र्याउने गरेकोमा अहिले असारमा लागेर कार्तिकको दोस्रो हप्ता भित्र्याइने गरेको छ ।

४.२.४ तापक्रम र वर्षाका तथ्यांकहरूको विश्लेषण

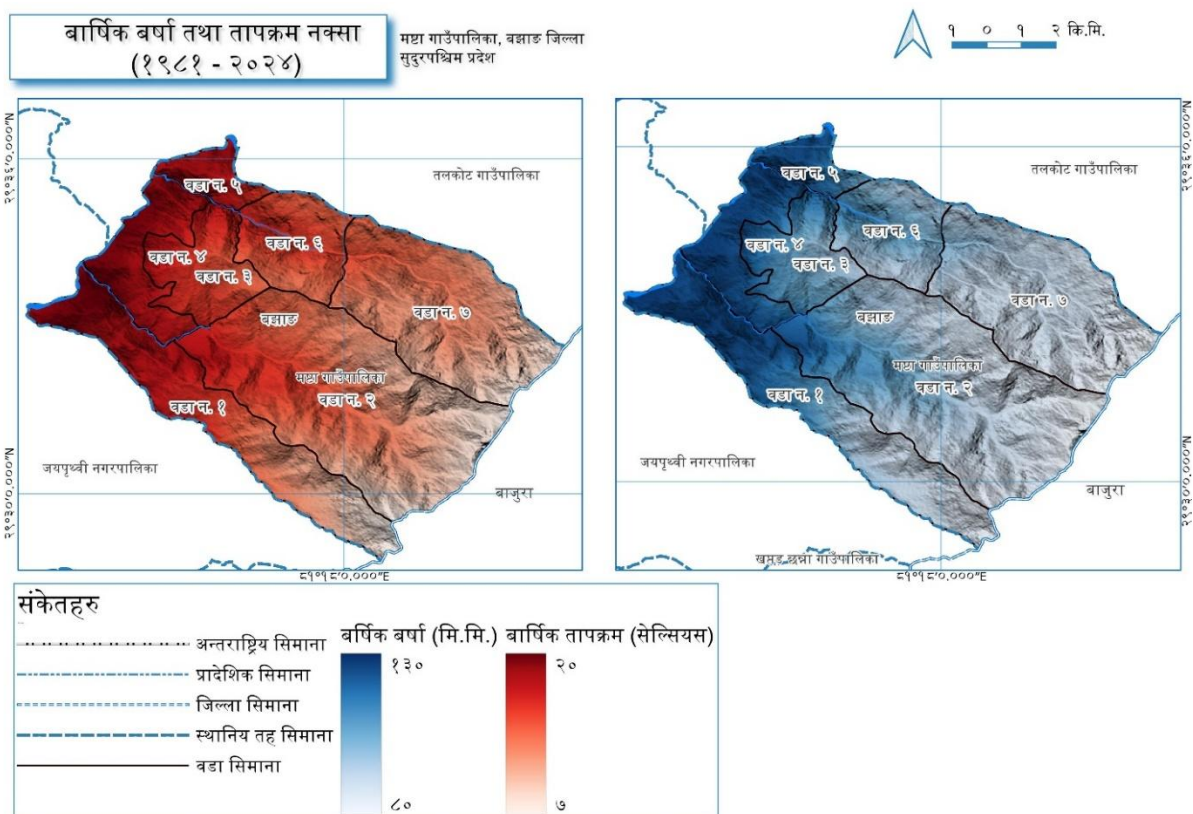
मष्टा गाउँपालिकाको तापक्रम र वर्षाको परिवर्तन विश्लेषणको लागि यस गाउँपालिका बाट नजिक पर्ने चैनपुर (पश्चिम) को जल तथा मौसम विभागको मापन केन्द्रको तथ्यांक का साथै NASA को Website बाट मष्टा को तथ्याङ्क लिएर अध्ययन गरिएको छ ।

सन् १९८१ देखि २०२४ सम्मको तथ्यांक विश्लेषण गर्दा, मष्टा गाउँपालिकामा दीर्घकालीन रूपमा वातावरणीय तापक्रम क्रमिक रूपमा वृद्धि भइरहेको देखिन्छ । औसत वार्षिक अधिकतम तापक्रम को प्रवृत्तिमा हेर्दा सन् १९८१ मा ३३.७३°C रहेको तापक्रम सन् २०२४ मा ३५.७६°C मा पुगेको छ । यस आधारमा वार्षिक अधिकतम तापक्रमको वृद्धि दर औसतमा करिब ०.०५°C प्रति वर्ष देखिन्छ । त्यस्तै, न्यूनतम तापक्रम पनि उल्लेखनीय रूपमा परिवर्तन भएको छ । सन् १९८१ मा न्यूनतम तापक्रम -३.३८°C देखि २०२४ मा ०.६८°C सम्म पुगेको छ । केही वर्षहरूमा अत्यन्त न्यून तापक्रम (-५.६८°C, २०१३) समेत देखिए तापनि, समग्र प्रवृत्तिमा न्यूनतम तापक्रमको वृद्धि रहेको छ, जुन global warming को संकेत दिन्छ ।

चित्र १२: मष्टा गाउँपालिकाको वार्षिक औसत तापक्रमको अवस्था

तापक्रम तथा तापक्रम परिवर्तन विश्लेषण गर्दा देखिन्छ कि वैशाखदेखि असार महिनासम्मको अवधि सबैभन्दा बढी गर्मी हुने समय हो, जसमा अधिकतम तापक्रम उच्चतम स्तरमा पुग्ने गर्दछ । उदाहरणका लागि, सन् १९८७ को असारमा अधिकतम तापक्रम ३५.७९°C र सन् २०२४ को असारमा ३५.७६°C मापन गरिएको छ । यी तथ्यांकहरूले गर्मीको चरम अवधिमा अधिकतम तापक्रम क्रमिक रूपमा बढ्दै गएको देखाउँछन् । त्यसैगरी, माघ र फागुन महिनाहरूमा न्यूनतम तापक्रम अत्यन्त न्यून रहन्छ तर पछिल्लो वर्षहरूमा यसमा समेत क्रमशः वृद्धि देखिएको छ, जुन मौसम चक्रमा भएको परिवर्तनको संकेत हो ।

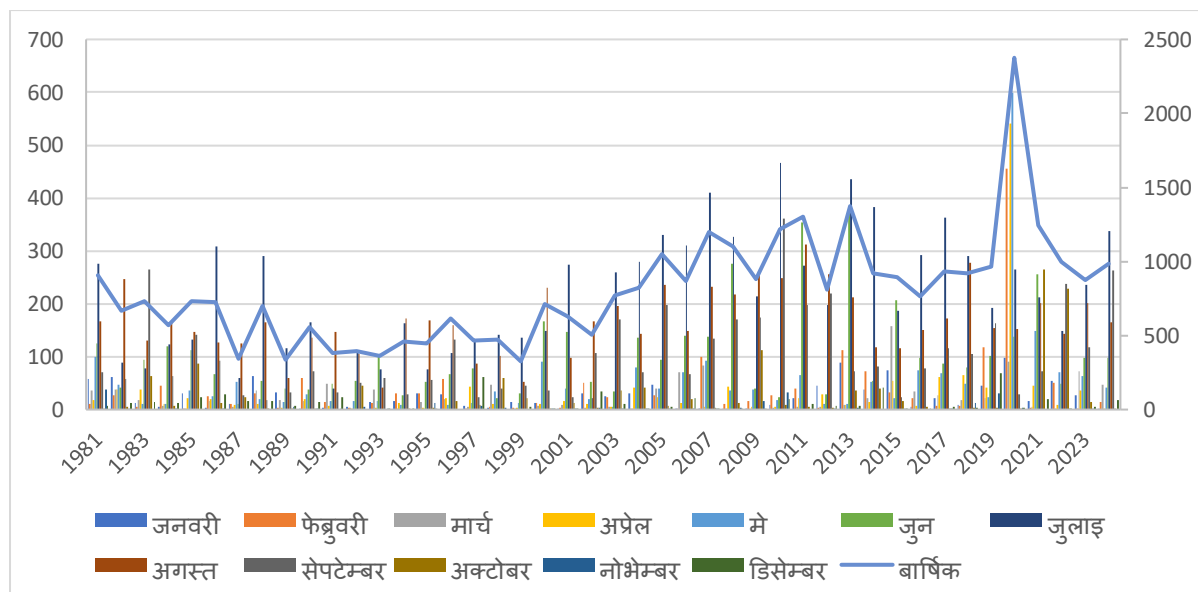

चित्र १३: मष्टा गाउँपालिकाको वार्षिक औसत तापक्रम तथा वार्षिक वर्षाको नक्सा

तापक्रम दायरा अर्थात् अधिकतम र न्यूनतम तापक्रमको बीचको अन्तर को विश्लेषण गर्दा सन् १९८१ को दशकमा यसको औसत ११ देखि १३ डिग्री सेल्सियसको आसपास देखिन्छ, भने पछिल्लो दशक, विशेष गरी सन् २०२० पछिको अवधिमा, यो केही घट्दै गएको पाइन्छ र औसत तापक्रम दायरा ९.५ देखि १०.५ डिग्री सेल्सियसको आसपास सीमित भएको छ । यसले देखाउँछ कि रात र दिनको तापक्रमको अन्तर घट्दो छ, जुन जलवायु प्रणालीमा असामान्यता बढ्दै गएको वा चरम मौसम अवस्था (extreme weather events) को सम्भावना बढिरहेको संकेत हुन सक्छ । वार्षिक तापक्रम वृद्धिदर विश्लेषण गर्दा सन् १९८१ देखि १९९० को दशकमा औसत अधिकतम तापक्रम ३२°C रहेकोमा, यो सन् १९९१ — २००० मा ३३.४°C, सन् २००१ — २०१० मा ३३.५°C, सन् २०११ — २०२० मा ३३.८°C, र सन् २०२१ - २०२४ को छोटो अवधिमा समेत ३३.८८°C पुगेको देखिन्छ । यसले प्रत्येक दशकमा औसत अधिकतम तापक्रम झण्डै ०.२°C देखि ०.३°C को दरले वृद्धि भइरहेको स्पष्ट देखाउँछ । यस्तै प्रवृत्ति न्यूनतम तापक्रममा पनि देखिन्छ, जसले दीर्घकालीन तापक्रम वृद्धि (warming trend) र जलवायु परिवर्तनको संकेत दिन्छ ।

सन् १९८१ देखि २०२४ सम्मको तथ्यांक विश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा वार्षिक औसत ८५० मिलिमिटर वर्षा हुँदै आएको देखिन्छ जुन बढ्दो क्रममा रहेको छ, तर वार्षिक वर्षाको अवस्था हेर्दा अनियमित वर्षा भइरहेको देखिन्छ । तर विगत २० वर्षको मात्र तथ्यांक हेर्ने हो भने औसत वर्षा कम हुँदै गएको

देखिन्छ जुन पछिल्लो समयमा यस गाउँपालिकाको विभिन्न वडामा देखिएको खडेरीको घटनाले पनि पुष्टि गर्दछ ।

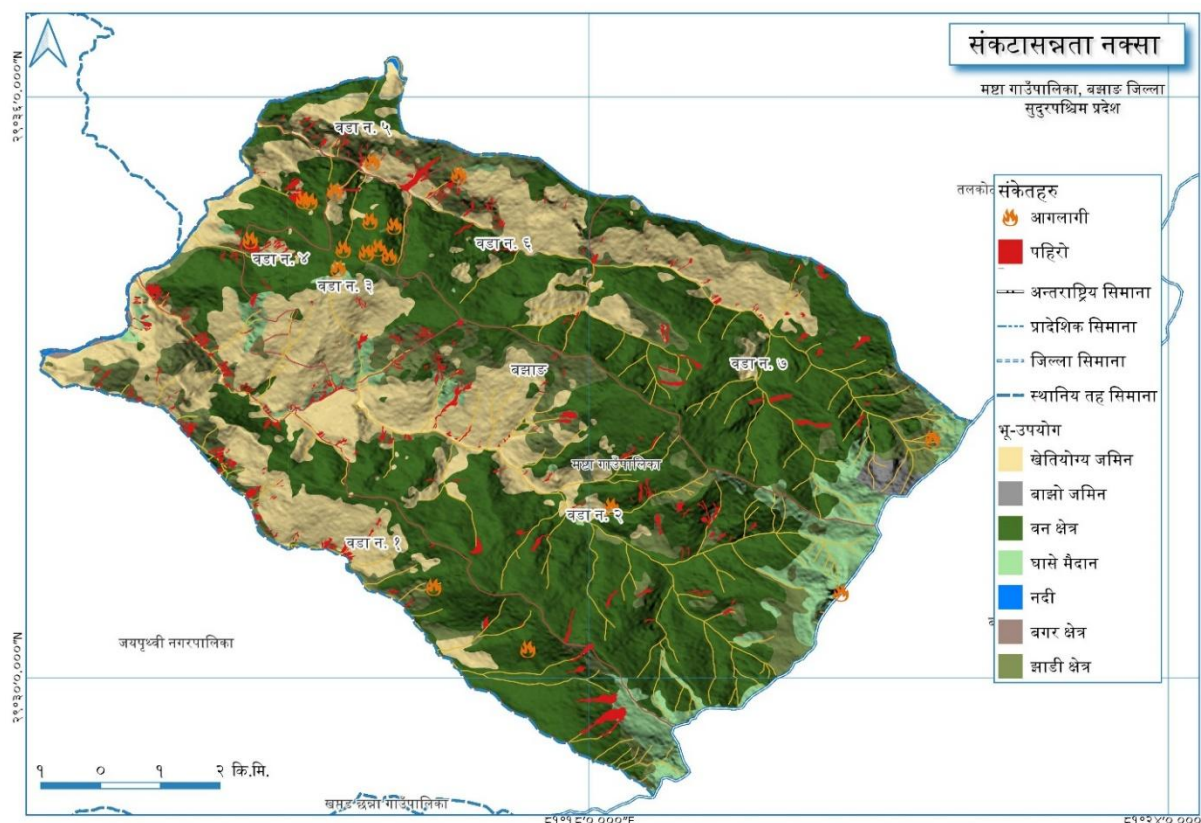

चित्र १४: मष्टा गाउँपालिकाको कुल वार्षिक वर्षाको अवस्था

सन् १९८१ देखि २०२४ सम्मको वर्षा तथ्यांकको विश्लेषण गर्दा मष्टा गाउँपालिकामा वर्षा वितरण अत्यन्तै अनियमित देखिन्छ । यस अवधिमा वार्षिक औसत वर्षा करिब ८५० देखि ९५० मिलिमिटर को हाराहारीमा देखिएको छ । तथापि, केही वर्षहरूमा अत्यधिक वर्षा भएको छ भने, केही वर्षहरूमा अत्यन्त न्यून वर्षा मापन गरिएको छ । सन् २०२० मा अहिलेसम्मकै उच्च वर्षा २३७५.६ मिमी मापन गरिएको छ जुन सामान्य औसतको करिब तीन गुणा बढी हो । यसैगरी, २०१३ (१३७३.२ मिमी), २०११ (१३०४ मिमी), र २००७ (११९९.७ मिमी) जस्ता वर्षहरूमा पनि उल्लेख्यरूपमा उच्च वर्षा भएको देखिन्छ । यस्ता चरम वर्षा का घटनाहरू पछिल्लो दशकमा दोहोरिँदै गएको पाइन्छ, जसले बाढी, भूक्षय, र ढल व्यवस्थापनमा चुनौती सिर्जना गरेको संकेत दिन्छ । विपरीत रूपमा, केही वर्षहरूमा अत्यन्त न्यून वर्षा मापन गरिएको छ, जसमा १९८९ मा ३३५.४ मिमी, १९८७ मा ३४५.९ मिमी, र १९९३ मा ३६१.६ मिमी उल्लेखनीय छन् । यस्ता वर्षहरूमा सम्भावित खडेरी, जलस्रोतको अभाव, र कृषि उत्पादनमा असर पर्न सक्ने खतरा उच्च रहन्छ । मासिक रूपमा विश्लेषण गर्दा, अधिकतम वर्षा प्रायः जुनदेखि सेप्टेम्बर महिनाको बीचमा केन्द्रित देखिन्छ, जुन नेपालको मनसुन कालसँग मेल खान्छ । विशेषगरी जुलाइ र अगष्ट महिनाहरूमा वर्षा चरममा पुग्ने प्रवृत्ति देखिन्छ (उदाहरणः २०१० मा जुलाइमा ४६५.६ मिमी, २००७ मा ४१०.१ मिमी) । यिनै महिनाहरूमा कुल वार्षिक वर्षाको झन्डै ६०—७०% वर्षा हुने गरेको पाइन्छ । दीर्घकालीन औसत वर्षा स्थिर भए पनि प्रत्येक वर्षको वर्षा दरमा उच्च भिन्नता देखिएको छ । पछिल्लो दशकमा चरम वर्षा र अनियमित वितरणका घटना दोहोरिन थालेका छन्, जुन जलवायु परिवर्तनको प्रभावको संकेतक हुन सक्छ ।

४.२.५ सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन

माथि उल्लेखित मौसमी पात्रो, ऐतिहासिक घटनाक्रमको समय रेखा विश्लेषणको माध्यमबाट यकिन गरिएका प्रमुख प्रकोपले प्रभावित पारेका क्षेत्रलाई मष्टा गाउँपालिकाको नक्सामा चित्रित गर्न यो विधिको प्रयोग गरिएको छ । सहभागितामूलक तरिकाले तयार गरिएको तल उल्लेखित नक्सामा जलवायुजन्य प्रमुख प्रकोप दोहोरिन सक्ने स्थान र प्रभावित हुनसक्ने बस्ती तथा समुदाय देखाइएको छ ।

चित्र १५: मष्टा गाउँपालिकाको सामाजिक स्रोत तथा संकटासन्नता नक्सांकन

४.२.६ जोखिमको रूपरेखा

गाउँपालिका क्षेत्रमा हाल विद्यमान प्रकोपहरू, ती प्रकोपहरूबाट भइरहेका र भविष्यमा हुन सक्ने समस्याको अवस्था तथा प्रकोपबाट सङ्कटासन्न समुदायहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका २०: गाउँपालिकाको जोखिमको रूपरेखा

प्रकोप	हालको जोखिमको अवस्था	हालको	भविष्यमा हुन सक्ने जोखिमको प्रभाव
		संकटासन्नता	
पहिरो	सानो सानो हुँदै पहिरोले ठुलो रूप लिएको, माथिल्लो भागमा जमिन चिरा परेकोले पहिरो निरन्तर गइरहेको, उत्पादनयोग्य जमिन कटानी	महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा	पहिरोले बाटो, खेतीयोग्य जमिन, बस्ती नै बगाएर धनजनको क्षति गर्न सक्ने, बस्ती स्थानान्तरण गर्नुपर्ने

प्रकोप	हालको जोखिमको अवस्था	हालको संकटासन्नता	भविष्यमा हुन सक्ने जोखिमको प्रभाव
	गर्दै गएको, उर्वर माटो बगाइ लगेको, बेसीमा भएका खेतमा थेग्न जम्मा गरेको, बाटो र बस्तीका घर पनि बगाउन सक्ने अवस्था आएको, तल्लो भेगका बस्ती पुरिन सक्ने र माथिल्लो भेगका बस्ती झर्न सक्ने संभावना बढेको, बाटोमा क्षति तथा खोला थुनिने समस्या रहेको, पानीको स्रोत पुर्ने गरेको छ।	(ज्येष्ठ नागरिक), गर्भवती महिला, कृषक	अवस्था आउने, अवैज्ञानिक तरिकाले सडक निर्माण, भिरालो क्षेत्रमा भइरहेको पूर्वाधार विकास र भूउपयोगमा आएको परितर्वनले गर्दा भविष्यमा अस्वभाविक पहिरोको घटना बढ्ने र पानीको स्रोत पुरिनाले महिलाको कार्य बोझ बढ्ने देखिन्छ।
बाढी	बाढीले घरखेत नै बगाउने गरको, मानिस पशुपंक्षी तथा धनजनको क्षति गराउने गरको, पुल, सडक तथा अन्य भौतिक पूर्वाधार क्षति हुने गरेको, लघु जलविद्युतको इन्टेक बगेको, पानीको स्रोत तथा मुहान बगेको तथा पुरेको तथा सिँचाई कुलो, मुहान बगाउने गरेको छ।	बालबालिका, वयस्क, महिला, एकल व्यक्ति, वृद्ध, खोला नजिक बसोबास गर्ने बस्ती	पानी पर्ने तरिकामा फेरवदल आउनुका साथै माथिल्लो क्षेत्रमा अस्वभाविक पहिरोले बाढीका घटनाहरू बढ्ने, जडारीगाड नजिकको खेती कटान हुने देखिन्छ, पानीको स्रोत बगाउनाले महिलाको कार्य बोझ बढ्नेछ, तमैल सडकमा बाढीले क्षति गर्नाले स्वास्थ्य तथा अन्य सेवाको लागि सदरमुकामसम्मको पहुँच अवरुद्ध हुनेछ।
खडेर	वनजंगलहरूमा धेरै सुख्खापन भएर आगलागीका घटनाहरू बढेका, पानीका मुहानहरू सुक्दै गएका, खानेपानीको अभाव, सिँचाईको पर्याप्त सुविधा नभएको ठाँउमा खेतीपाती गर्न कठिनाई भई उत्पादनमा कमी आएको र बोटबिरुवामा वर्षेनी विभिन्न किसिमका रोग किरा बढ्ने गरेको, पशुपंक्षी र मानवलाई पनि सरसफाइको कमीले हुने एवं संक्रामक रोग लाग्ने क्रम बढेको, खानेपानी, कृषि र अन्नमा बढी समय र खर्च बढेको, सिँचाई कुलोमा पानीको उपलब्धतामा कमी आएको, हरियो घाँसको अभाव, चरण क्षेत्र घटेको	बालबालिका, वयस्क, महिला, वृद्ध, अपांगता भएका, कृषक, बिरामी, दलित समुदाय	खेतीयोग्य जमिनको कमी भई खाद्यान्न संकट हुन सक्ने, भोकमरी, कुपोषण, महामारी फैलन सक्ने, पानीका मूलहरू सुकी खानेपानीको चरम अभाव हुन सक्ने, वस्ती बसाइ सराइ पनि हुन सक्ने, वनजंगलमा सुख्खापन भई वन्यजन्तुको वासस्थान नाश हुन सक्ने, डढेलोको घटना बढ्न सक्ने तथा वन पैदावारको कमी हुन सक्ने, जडिबुटीको कमी हुने जस्ता समस्या देखिन सक्नेछ।
असिनापानी	अन्न बाली तथा तरकारी बालीमा क्षति, पाकेका बाली झार्ने, कहिलेकाहीँ बीउको लागि पनि जोगाउन नसकेको दृष्टान्त, खाद्य संकट, मानिस एवम् पशुपंक्षीलाई क्षति पुर्याउन सक्ने, धेरै	महिला, बालबालिका, कृषक तथा वन्यजन्तु	असिना पानीको बारम्बारतालाई हेर्दा भविष्यमा असिनापानीको समस्या बढ्दै जाने देखिन्छ जसले गर्दा खाद्य बाली, तरकारी बाली र फलफुलको क्षति

प्रकोप	हालको जोखिमको अवस्था	हालको संकटासन्नता	भविष्यमा हुन सक्ने जोखिमको प्रभाव
	असिनापानीले बाढी निम्त्याएको तथा अन्नबाली पुरै क्षति गरेको तथा पशुचौपायालाई पनि क्षति गर्ने गरेको छ भने वन्यजन्तुलाई पनि हानी गर्ने गरेको छ।		हुने, खाद्यान्नको उत्पादनमा र गुणस्तरमा हास आउने देखिन्छ।
पशुपंक्षीमा रोग	पशुपंक्षीमा रोगका कारण एक देखि बथानमा मृत्यु हुन गरेको, कुखुरामा नयाँ रोगहरु देखा परेको, दूध तथा मासु उपलब्धता घटेको, गाई भैंसी मरेर आर्थिक जोखिम बढ्ने गरेको छ।	कृषक, बालबालिका, युवा, वयस्क, वृद्ध, महिला	पशुपालनमा मानिसको चाहना हराउन सक्ने, पशुपंक्षीबाट मानिसमा संक्रामक रोगहरु सर्न सक्ने, स्थानीय जातका पशु चौपाया लोप हुन सक्ने देखिन्छ।
कृषिमा रोग	धान तथा गहुँमा खैरो, गोबारो, पतेरो, कालो लाग्ने, सिन्दुरे तथा किराहरुको प्रकोप बढेको, तरकारीमा नयाँ रोगहरु देखा परेको, मकैमा फौजी किराको प्रकोप बढेको, मास तथा कोसे बालीमा किराको प्रकोप बढेकोले उत्पादन हुन छोडेको, फलफूलमा किराको प्रकोप बढेको छ।	कृषक, बालबालिका, वयस्क, महिला, युवा, वृद्ध	खेतीपातीमा युवा पुस्ताको आकर्षण घट्न सक्ने, हरेक वर्ष खाद्यान्नको अभाव झेलनु पर्ने, खाद्यान्न संकट पर्न सक्ने, भोकमरी कुपोषणका घटना बढ्न सक्ने देखिन्छ भने कृषि क्षेत्र बाँझो भै कृषि उत्पादन कमी हुने देखिन्छ।
हावाहुरी	घर छाना उडाउने, जनधनको क्षति भएको, अन्न बाली नाश गर्ने गरेको, फलफूलका फल फुल झार्ने र साना बिरुवा ढाल्ने गरेको	महिला, बालबालिका, कृषक, मानिस	हावाहुरीले जस्तापाता उडाउने, घर भत्काउन सक्ने, कृषि तथा खालि जग्गामा रहेका रुख बिरुवा ढल्न गइ जनधनको क्षति हुन सक्ने, कृषि बालीमा नोक्सान हुने सम्भावना रहेको छ।
मानिसमा रोग	डेङ्गु बिरामिहरु देखिने गरेको, लामखुट्टे बाट सर्ने रोगको प्रकोप देखिएको, नयाँ रोगहरुबाट धेरै संख्यामा मानिसहरुलाई ज्वरो आउने, घाटि दुख्ने, रुघा खोकीका बिरामी बढेको, गरेको, भाइरल ज्वरोको बारम्बरता बढेको छ।	बालबालिका, युवा, वयस्क, महिला, एकल व्यक्ति, वृद्ध, दीर्घरोगी	नयाँ नयाँ संक्रमण समुदाय स्तरमा फैलिई, संक्रामक रोगको प्रकोपहरु बढ्ने, जंक फुडको धेरै प्रयोगको कारण नसर्ने रोग बढ्न सक्ने, स्वास्थ्य संस्थाको स्तरोन्नति तथा पहुँचले मृत्युदर कम हुने देखिन्छ।
चट्याङ्ग	पशु चौपायामा क्षति, मानव जनजिवनको क्षति, विद्युतीय उपकरणहरु, सोलार प्यानलहरु, जेनेरेटर तथा इन्भर्टर क्षति हुने गरेको छ।	बालबालिका, वृद्ध, महिला, विद्यार्थी, कृषक	ग्रामिण विद्युतीकरणसँगै अर्थीग व्यवस्थाले चट्याङ्गको प्रभाव कम पर्नेछ। MCB को जडानको कारण विद्युतीय सामग्रीको क्षति कम हुनेछ। तर घरबाहिर काम गरिरहेको

प्रकोप	हालको जोखिमको अवस्था	हालको संकटासन्नता	भविष्यमा हुन सक्ने जोखिमको प्रभाव
			अवस्थामा चट्यांगको जोखिम रहिरहने छ भने अति विपन्न घरधुरी रहेको अवस्थामा घरमा अर्थिग समेत गर्न सम्भावना नरहेका घराधुरिहरु सधैं जोखिममा रहनेछन् ।
डोढो/आगलागी	वनपैदावर, जडीबुटी नाश भएका साथै मानिसलाई आवश्यक काठ दाउरा संकलन गर्न कठिनाई हुने गरेको एवं वनको विनाशले पानीका स्रोत सुक्ने र कहिलेकाँही बस्तीमा आई जनधन क्षति पनि गराउने गरेको भने वन्यजन्तु क्षति हुने गरेको छ ।	वन, वन नजिकको वस्ती, महिला, बालबालिका, विपन्न वर्ग	साना बिउबिरुवा नष्ट हुन सक्ने, दुर्लभ र लोपोन्मुख जीवको बासस्थान र जीवको अन्त्य हुन सक्ने तथा पानीको मुहान सुक्न सक्ने र खानेपानीको पाइप जलाउने सम्भावना रहेको छ । विभिन्न समुदायले वनमा रहेका जडिबुटी लगायत अन्य वन पैदावारमा आश्रित रहेकोमा सो श्रोतको नास हुन जाने ।

स्रोत: बडा स्तरीय लापा तयारी छलफल २०८२

४.२.७ प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण

समग्र गाउँपालिकाको भविष्यमा प्रकोप हुन सक्ने सम्भावना, असरको गम्भीरता र असरको सम्भावनाको आधारमा प्रकोपको प्रभावको स्तर, प्रकोप हुन सक्ने सम्भावना र प्रभाव पार्न सक्ने सम्भावनाहरूको स्तर लाई १ देखी ३ अङ्क भार दिई विश्लेषण गरिएको छ जसमा १ भन्नाले न्यून प्रभाव तथा गम्भीरता र ३ भन्नाले सबैभन्दा उच्च प्रभाव तथा गम्भीरता भन्ने बुझिन्छ । यसरी प्रकोपको सम्भावना, प्रकोपबाट हुन सक्ने असर र असरको गम्भीरताको अङ्क भारलाई गुणाङ्क गरी प्रकोपको जोखिमको स्तर तय गरिएको थियो ।

तालिका २१: प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण

प्रकोप	असर तथा प्रभावहरू	असरको गम्भीरता	प्रकोप हुनसक्ने सम्भावना	असरको सम्भावना	कुल अङ्क
पहिरो	मानिसको मृत्यु	३	३	३	२७
	खेतीयोग्य जमिन पुरेको	३		३	२७
	वनजंगलमा क्षति	२		३	१८
	सडक, बाटोघाटो पुर्ने/भत्काउने	३		२	१८
	सिँचाई कुलो पुर्ने	३		२	१८
	चरण क्षेत्र कटानी/भू-क्षय	३		३	२७
	खानेपानीको पाइप बगाउने	३		२	१८
	बस्ती बगाउने/घरधुरी क्षति	३		३	२७

प्रकोप	असर तथा प्रभावहरू	असरको गम्भीरता	प्रकोप हुनसक्ने सम्भावना	असरको सम्भावना	कुल अङ्क
	स्वास्थ्य संस्थाको पहुँच विच्छेद गर्ने	३		२	१८
बाढी	खेतबारी बगाउने	३	३	३	२७
	बालीनाली डुबान	३		३	२७
	लघु जलविद्युतगृहमा क्षति	२		३	१८
	पशुचौपाया बगाएको	२		२	१२
	मानिस घाइते तथा मृत्यु	३		२	१८
	घर बस्ती जोखिम बढेको	३		३	२७
	सिँचाई कुलो भत्काउने तथा पुर्ने	२		३	१८
	उर्वर शक्ति भएको माटो बगाउने	२		३	१८
	सडक तथा बाटोघाटोमा क्षति	३		३	२७
	चरीचरण क्षेत्रमा असर	१		१	३
	खानेपानीको मुहान बगाउने	३		२	१८
	खानेपानीको पाइप बगाएको	२		३	१८
	पिसानी घट्ट बगाएको	३		३	२७
	पक्की पुल बगाएको	३		२	१८
हावाहुरी	घरको छाना उडाउने	२	२	३	१२
	विद्यालयको छानो उडाउने	३		३	१८
	फलफूलको फुल झारेको	२		३	१२
	बालीनाली नष्ट भएको	३		३	१८
	उत्पादनमा कमी भएको	२		३	१२
	स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार क्षति	३		३	१८
मानिसमा नै	मानिसको मृत्यु	३	२	२	१२
	गाउँ नै बिरामी परेको	३		२	१२
	स्वास्थ्य खर्च बढेको	३		२	१२
खडेरी	वनजंगल सुकेको	३	३	३	२७
	अन्न बाली उत्पादनमा कमी	३		३	२७
	भोकमरी	३		२	१८
	बाली लगाउन नपाएको	३		३	२७
	घाँसपातको कमी	२		२	१२
	रोग वृद्धि	३		३	२७
	बालीनाली सुकेको	३		३	२७
	सिँचाइको पानी कमी	२		३	१८
	पानीको मूल सुकेको	३		३	२७

प्रकोप	असर तथा प्रभावहरू	असरको गम्भीरता	प्रकोप हुनसक्ने सम्भावना	असरको सम्भावना	कुल अङ्क
	खानेपानीको अभाव	३		३	२७
	रोगकिराको प्रकोप बढेको	३		३	२७
	कृषि कार्यमा कार्य बोझ बढ्ने	२		३	१८
असिनापानी	फलफूलको फुल झारेको	२	२	३	१२
	अन्न बालीमा क्षति गरेको	२		३	१२
	खाद्य बाली नस्ट गरेको	३		२	१२
	फलफूलको चिचिला झारेको	२		२	८
	बाढी निम्त्याएर पूर्वाधारको क्षति	२		२	८
डडेले/ आगलागी	वनजंगल विनाश भएको	३	३	३	२७
	वन्यजन्तु वासस्थान विनाश	३		२	१२
	खानेपानीको पाइप डडेको	२		३	१८
	खानेपानीको मुहान सुक्न लागेको	३		३	२७
	चरी चरण क्षेत्र विनाश	२		३	१८
	मानिसको मृत्यु	३		१	९
चट्याङ्ग	विद्युतिय सामग्री बिग्रने	२	३	२	१२
	मानिसको मृत्यु	३		२	१८
	पशुचौपाया मृत्यु	२		२	१२
	वन डडेलो बढेको	२		१	६
पशुपंछी/ कृषिमा रोगकिरा	घरपालुवा पशुचौपाया क्षति	३	३	३	२७
	खाद्यान्न उत्पादनमा कमी	३		३	२७
	आर्थिक नोक्सानी	३		३	२७
	मान्छेमा संक्रामक रोग सरेको	३		३	२७
	भोकमरी परेको	३		१	९
	पशु चौपायामा रोग लाग्ने	३		३	२७
	कृषि औसधि उपचारमा खर्च बढेको	२		३	१८

४.२.८ संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान

जलवायुजन्य प्रकोपले सिर्जना गरेका असरहरू विश्लेषण गरी उमेर समूह, लिङ्ग, सामाजिक स्तर, वर्ग र जातजाति अनुसार पर्ने र पारेको प्रभावहरूमा र ती प्रभावहरू कुन समूहमा बढि असर गर्छन् भन्ने सवालहरूमा छलफल गरि सबै भन्दा उच्च असर पर्ने लाई ३, मध्यमलाई २ र न्यून असर गर्नेलाई १ अङ्क दिएको थियो। जसको आधारमा यस गाउँपालिकामा प्रकोपको सङ्कटासन्न वर्ग तथा समुह पहिचान गरी तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २२: प्रकोपका संकटासन्न वर्ग तथा समुदाय पहिचान

प्रकोप	प्रकोपको सङ्कटासन्न वर्ग														
	उमेर समूह				लिङ्ग		आर्थिक स्तर				सामाजिक स्तर		जातजाति		
	बालबालिका	युवा	वयस्क	बृद्ध	महिला	पुरुष	अति विपन्न	विपन्न	मध्यम वर्ग	सम्पन्न वर्ग	अपांगता भएका व्यक्ति	एकल महिला	दलित	क्षेत्री	ब्राह्मण
पहिरो	३	२	२	३	३	२	३	२	२	१	३	३	३	२	२
बाढी	३	२	२	३	३	२	३	२	२	१	३	३	३	२	२
खडेरी	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	२	२
असिना पानी	३	२	२	२	३	३	३	२	१	१	३	३	३	२	२
पशुमा रोग	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	१	३	३	३	३
बालीमा रोगकिरा	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	१	३	३	३	३
मिचाहा प्रजाति	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	३	३
हावाहुरी	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	२	२	२
मानिस मा रोग	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	३	३
चट्याङ्ग	३	२	२	३	२	२	२	२	२	२	३	२	२	२	२
आगला गी/डढेलो	३	२	२	३	३	२	३	२	१	१	३	३	३	२	२

स्रोत: बडा स्तरीय लापा तयारी छलफल, २०८२

यस गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समूह, लिङ्ग तथा समुदायको विश्लेषण गर्दा जलवायु परिवर्तन र जलवायुजन्य प्रकोपहरू (पहिरो, बाढी, खडेरी, कृषिमा रोग, हावाहुरी, पशुमा रोग, चट्याङ्ग आदि) बाट सबैभन्दा बढी बालबालिका, महिला, अति विपन्न वर्ग तथा जातजातिको आधारमा दलित तथा सामाजिक स्तरको हिसाबले एकल महिला र फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू उच्च सङ्कटासन्न रहेको देखिएको छ। यी प्रकोप तथा जोखिमहरूबाट अन्य वर्ग समुदाय प्रभावित भएता पनि उनीहरूसँग ती प्रकोपहरूको सामना गर्न सक्ने क्षमता तुलनात्मक रूपमा उच्च रहेको देखिन्छ।

४.२.९ वडा संकटासन्नता, जोखिम बस्तीहरूको पहिचान तथा स्तरीकरण

यस गाउँपालिकाका सबै वडाहरू जलवायुजन्य प्रकोप तथा जोखिमको कुन स्तरमा रहेको छ भनेर निर्धारण गरिएको छ। वडा जोखिम तथा संकटासन्नता स्तर निर्धारण गर्नको लागि बसोबास, भौतिक पूर्वाधार, सामाजिक पूर्वाधार, वातावरणीय सेवा, कृषि, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, वन तथा जैविक विविधता, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण, खानेपानी, तथा सरसफाइ, पर्यटन, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, पूर्वाधार, ग्रामीण बस्ती र जीविकोपार्जन क्षेत्रका सूचकहरूलाई समावेश गरी विश्लेषण गरिएको छ।

वडाभित्र घटेका जलवायुजन्य प्रकोपको बारम्बारता, प्रकोपले ल्याएको असर, असरसँगको सम्मुखता, प्रकोपबाट अनुकूलित हुन सक्ने क्षमता, सडक तथा स्वास्थ्य लगायतका पूर्वाधारको पहुँच तथा तालिम प्राप्त जनशक्ति तथा मानवीय संसाधनको अवस्थालाई आधार बनाएर वडा सङ्कटासन्नताको स्तर निर्धारण स्तरीकरण गरिएको छ। सबैखाले जलवायुजन्य प्रकोपहरूको असर पारिरहेको तथा वडाभित्र स्रोत तथा क्षमता कम भएको साथै सडक तथा स्वास्थ्य लगायतका पूर्वाधारको तथा सेवा प्रदायक निकायहरूबाट टाढा भएको वडालाई उच्च जोखिम; सबैखाले जलवायुजन्य प्रकोपहरूको असर परिरहेको भएता पनि स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी/बिट, सडक तथा अन्य पूर्वाधारको पहुँच तथा तालिम प्राप्त जनशक्तिहरू भएको वडालाई मध्यम जोखिम र तुलनात्मक रूपमा अन्य वडाहरू भन्दा स्थान विशेष हुन सक्ने प्रकोप) पहिरो, बाढी, चट्याङ्ग, आगलागी/वन डढेलो (हरूको असर कम भएको र स्रोत र क्षमता बढी भएको वडालाई न्यून जोखिम रहेको वडाको रूपमा स्तरीकरण गरिएको छ।

४.२.१० प्रकोपको प्राथमिकिकरण

यस विधिको प्रयोगबाट ऐतिहासिक घटनाक्रम तथा प्रकोप नकक्शाकनबाट पहिचान गरिएका मष्टा गाउँपालिकाको सबै वडामा रहेका विभिन्न जलवायुजन्य प्रकोपहरू मध्ये सबैभन्दा बढी असर तथा प्रभाव पारेको प्रकोप कुन हो भनी स्तरीकरण गर्दै विश्लेषण गरिएको थियो। गाउँपालिकाको प्रकोप स्तरीकरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २३: गाउँपालिकाका विद्यमान प्रमुख प्रकोपको पहिचान तथा स्तरीकरण

मुख्य प्रकोप	पहिरो	बाढी	खडेरी	वन्यजन्तु आतंक	हावाहुरी	आगलागी	असिना पानी	महामारी	चट्याङ्ग
स्तर	प्रथम	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाचौँ	छैठौँ	सातौँ	आठौँ	नवौँ

स्रोत: वडास्तरीय समुह छलफलको निष्कर्ष, २०८२

४.२.११ प्रकोप तथा जोखिम विश्लेषण

समग्र गाउँपालिकाको प्रकोपको प्राथमिकिकरण भन्दा वडाहरूमा भित्र किसिमको प्राथमिकता तथा प्रभाव समेत हुन सक्छ भन्ने मान्यताका आधारमा निम्न तालिकाहरूमा ९ वटा वडाहरूमा रहेको प्रकोपको प्रभाव, प्रकोपको प्रभावित क्षेत्रहरू विश्लेषण गर्नुका साथै भविष्यमा प्रकोप हुन सक्ने जोखिम र प्रकोपले पार्न सक्ने

जोखिमको विश्लेषण गरिएको थियो । यो विधि प्रयोग गर्दा प्रभावको स्तर, प्रकोप हुन सक्ने जोखिम र प्रभाव पार्न सक्ने जोखिमहरूको स्तर लाई १ देखि ३ अंक भार दिई विश्लेषण गरिएको थियो जसमा १ भन्नाले न्यून प्रभाव तथा प्रयास र ३ भन्नाले सबैभन्दा उच्च प्रभाव तथा प्रयास भन्ने बुझिन्छ । यसरी प्रभावको स्तर, प्रकोप हुन सक्ने जोखिम र प्रभाव पार्न सक्ने जोखिमहरूको अंक भारलाई गुणाकं गरी प्रकोपको जोखिमको स्तर तय गरिएको थियो ।

४.२.१२ पारिस्थितिकीय प्रणालीको संकटासन्नता चित्रण तथा विश्लेषण

गाउँपालिकामा जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरू तथा सम्भावित जोखिमहरूले वनको अवस्था तथा जैविक विविधता, खोलानाला, पानीका मुहान र कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा पारिरहेको असर मूल्याङ्कन गर्नको लागि समूहमा छलफल र स्थानीयसँग अन्तरक्रियाबाट जानकारी सङ्कलन गरी प्रकोपहरूको प्रभाव तथा असरलाई उच्च (३), मध्यम (२) तथा न्यून (१) वर्गमा विभाजन गरी पानीका स्रोतहरूमा रहेका वनस्पति र जीवजन्तुमा परिवर्तन, पानीको गुणस्तरमा परिवर्तन, पारिस्थितिकीय प्रणालीको संयोजन, वन प्रजातिमा परिवर्तन, जीवजन्तुका प्रजातिमा परिवर्तन, वनको अवस्था, संयोजन तथा पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परेको परिवर्तनलाई आधार मानी विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका २४: पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको जोखिमहरूको विश्लेषण

प्रकोप/प्रभाव	पहिरो	बाढी	खडेरी	असिनापानी	मिचाहा प्रजाति	कृषिमा रोग	हावाहुरी	आगलागी	पशु रोग
वन पारिस्थितिकीय प्रणाली									
वन प्रजातिमा परिवर्तन	१	१	२	१	२	-	१	३	-
जीवजन्तु प्रजातिमा परिवर्तन	१	१	२	१	१	-	१	१	-
वनको अवस्था/ गुणस्तर	३	२	३	१	३	१	२	३	-
संयोजन (forest composition)	२	१	२	१	२	-	१	२	-
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	२	२	३	१	३	२	१	३	-
जम्मा	९	७	१२	५	११	३	६	१२	-
कृषि पारिस्थितिकीय प्रणाली									
खेती प्रणालीमा परिवर्तन	२	१	२	१	१	२	१	१	१

प्रकोप/प्रभाव	पहिरो	बाढी	खडेरी	असिनापानी	मिचाहा प्रजाति	कृषिमा रोग	हावाहुरी	आगलागी	पशु रोग
खेतमा बसोबास गर्ने जीवजन्तुमा परिवर्तन	१	१	२	१	२	२	१	१	१
कृषि उत्पादन/ गुणस्तर	३	२	३	३	३	३	१	२	१
संयोजन	१	१	३	१	२	२	१	१	१
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	२	२	३	२	२	३	१	१	१
जम्मा	९	७	१३	८	१०	१२	५	६	५
जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली									
जलीय वनस्पतिमा परिवर्तन	१	२	२	१	२	१	१	१	१
पानीको अवस्था/ गुणस्तर	२	३	३	१	१	१	१	१	१
जलीय जीवजन्तुमा परिवर्तन	२	२	३	१	१	२	१	२	२
संयोजन	१	१	१	१	१	१	१	१	१
पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा परिवर्तन	३	३	३	१	१	१	१	२	१
जम्मा	९	११	१२	५	६	६	५	७	६

स्रोत: वडा लापा तयारी गोष्ठी, २०८२

हालका वर्षहरूमा जलवायु परिवर्तनका कारण स्थानीय वन प्रजातिहरू जस्तै जडिबुटी, वन्यजन्तुहरूको सङ्ख्या घट्दै गएको छ भने मिचाहा प्रजातिहरू जस्तै कुरी, चरीमारो, पानी झार, वनमारा जस्ता प्रजातिहरू बढ्दै गएका छन्। जलवायुजन्य प्रकोपहरू बढ्दै जाँदा वनको अवस्था र गुणस्तरमा असर गर्दछ, जसले गर्दा वनबाट प्राप्त हुने सेवा र सुविधामा समेत असर गर्दछ। वन तथा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, मिचाहा प्रजाति र आगलागीले सबैभन्दा धेरै प्रभाव परिरहेको छ। यस्तो परिवर्तनले गर्दा कुनै एक प्रजातिको जनसङ्ख्या बढ्ने र कुनै प्रजातिहरू लोप हुने अवस्थामा पुग्छन्। कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा खडेरी, कृषिमा रोगकीरा, पहिरो/भू-क्षयले धेरै प्रभाव परेको देखिन्छ भने जलवायुजन्य जोखिमको कारण कृषिजन्य उत्पादन र कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा अधिक प्रभाव परेको छ। त्यस्तै, जलीय पारिस्थितिकीय

प्रणालीमा खडेरी, बाढी, पहिरो तथा आगलागीको धेरै प्रभाव परेको देखिन्छ भने जलवायुजन्य जोखिमको कारण पानीको अवस्था तथा गुणस्तर कमी भएको र जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा अधिक प्रभाव पारेको छ। त्यस्तै पहिले धेरै पाउने माछाको प्रजाति तथा सङ्ख्या अहिले कम भएको छ।

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण २०२२ को तथ्याङ्क अनुसार मिचाहा प्रजातिको प्रभाव सबैभन्दा धेरै कृषि क्षेत्रमा परेको देखिन्छ जसमा बुट्यानको प्रभाव १०.९% वनमा, ५.७% चरण क्षेत्रमा तथा ८१% कृषि क्षेत्रमा परेको अवस्था रहेको छ। त्यस्तै जलीय मिचाहा झारले वनमा ७.३%, कृषिमा ३०.७% र अन्य क्षेत्र (जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली) मा ६१.५% प्रभाव पारेको देखिन्छ। मिचाहा प्रजातिको कारणले आमदानी घटेको, टिम्बर/काठको नोक्सानी, घाँसपात क्षति, डालेघाँसमा कमी, सोत्तरको कमी, तथा पशु र मानिसहरूको स्वास्थ्यमा पनि प्रभाव परेको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०२४)।

स्थानीय स्तरमा मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रणको लागि काट्ने/ फाड्ने कार्य सबैभन्दा धेरै रहेको छ भने केहि स्थानमा आगो लगाउने र रसायन छर्केर नियन्त्रणको कार्यहरू पनि गर्दै आएका छन् भने अझै पनि जलीय मिचाहा झारको व्यवस्थापनको लागि केही पनि उपाय अवलम्बन नगर्ने धेरै रहेको छ।

तालिका २५: पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण

पारिस्थितिकीय प्रणाली	वनस्पतिमा परिवर्तन	जीवजन्तुमा परिवर्तन	अवस्था/ गुणस्तर	संयोजन	सेवामा परिवर्तन	जम्मा	औसत
वन पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.५७	१.१४	२.२५	१.५७	२.१३	८.६६	१.७३
कृषि पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.३३	१.३३	२.३३	१.४४	१.८९	८.३३	१.६७
जलीय पारिस्थितिकीय प्रणाली	१.३३	१.५६	१.७८	१	१.७८	७.४४	१.४९

यस गाउँपालिकामा रहेको पारिस्थितिकीय प्रणालीहरूको तुलनात्मक जोखिम विश्लेषण गर्दा वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणाली सबैभन्दा धेरै जोखिम रहेको देखिन्छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणाली रहेको छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि अवस्था र गुणस्तरमा धेरै प्रभाव परेको छ भने पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवामा पनि परिवर्तन भएको देखिन्छ। वनजङ्गल पारिस्थितिकीय प्रणालीको सेवामा सबैभन्दा धेरै परिवर्तन भएको छ। जसको मुख्य प्रभावको रूपमा वन पैदावारहरूको कमी, वन्यजन्तुको कमी हुनुका साथै जडीबुटी समेत पहिलाको भन्दा कम पाउन थालेको छ। त्यस्तै, दोस्रो स्थानमा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था र गुणस्तरमा धेरै प्रभाव परेको छ भने पारिस्थितिकीय प्रणाली सेवामा पनि प्रभाव परेको देखिन्छ। कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीमा परेको मुख्य प्रभावहरूमा उत्पादनमा कमी हुनु, गुणस्तर घट्नु, नयाँ प्रजातिको बाली फलन थाल्नु इत्यादि रहेका छन्। त्यस्तै जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा धेरै प्रभाव परेको छ।

जलवायुजन्य जोखिमले वनजङ्गल, कृषि तथा जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको अवस्था र गुणस्तरमा सबैभन्दा बढी प्रभाव परेको देखिन्छ । वनजङ्गलको गुणस्तर हास हुँदा वन पैदावारको कमी हुनेछ जसले वन पैदावार सङ्कलनको लागि धेरै समय खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ। त्यस्तै पहिरो, खडेरी, मिचाहा प्रजातिको कारणले गर्दा कृषि पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा प्रभाव पर्ने गर्दछ । यसैगरी, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा परिवर्तन हुनेछ। जसको कारण घरायसी कार्यमा संलग्न हुने व्यक्तिहरू विशेषगरि महिलाहरूको कार्य बोझ बढ्नका साथै व्यक्तिहरूको पोषण तथा स्वास्थ्यमा समेत प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने देखिन्छ। उत्पादनमा कमी हुने हुनाले सन्तुलित आहार तथा पोषणको कमी हुने तथा कृषिमा आधारित जीविकोपार्जनको स्रोतहरूमा नकारात्मक असर पर्ने हुन्छ। खाद्य तथा पोषणको कमीले बालबालिका, सुत्केरी तथा गर्भवती महिला तथा अन्य सङ्कटासन्न वर्गमा पर्ने असरको मात्रा अझ बाढी हुनेछ। यसैगरी, जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीको पनि गुणस्तर र सेवामा हुने परिवर्तनले पानीको मुहान सुक्ने तथा मुहानमा पानीको मात्रा घटनाले पानी व्यवस्थापनको लागि धेरै समय छुट्याउनु पर्ने तथा सङ्कलनको लागि टाढा जानुपर्ने अवस्था सिर्जना हुन सक्नेछ। साथै, पानीको स्रोतमा बाढी/पहिरोको कारणले फोहोर हुने हुँदा संक्रामक रोग फैलने तथा व्यक्तिगत सरसफाईको लागि पानी अभाव हुँदा स्वास्थ्यमा समस्या सिर्जना हुनेछ।

परिच्छेद ५: विषयगत क्षेत्र तथा जीविकोपार्जनका स्रोतमा परेको प्रभाव, अनुकूलन कार्यहरूको विश्लेषण

५.१ विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव

परिमार्जित स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको खाका २०७६ ले दस वटा विषयगत क्षेत्र र यस विधिबाट यस गाउँपालिकामा विगत ३० वर्षमा जलवायुमा देखिएको परिवर्तनले विभिन्न क्षेत्रगत प्रभाव तथा हालको अवस्था र भविष्यको अनुमान प्रस्तुत गरिएको छ। पहिलेको अवस्थाबाट वर्तमान अवस्थामा भएको परिवर्तन र भविष्यमा पार्न सक्ने नकारात्मक असरको चित्रण गरिएको छ। जसले जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलन हुन गर्नुपर्ने कामहरूको प्राथमिकीकरण र लेखाजोखा गर्न मद्दत गरेको छ।

तालिका २६: विषयगत क्षेत्रमा परेको प्रभाव तथा भविष्य अनुमान

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा			
वर्षाको पानीमा भर पर्नु पर्ने हुन्थ्यो। सिँचाईको सुविधा थिएन। दलहन प्रशस्त मात्रामा उत्पादन हुन्थ्यो, प्राङ्गारिक मलको प्रयोग थियो, रैथाने बीउ (कोदो, मासे, गहुँ, मकै, फापर, मार्सी धान) उब्जनी हुन्थ्यो, स्थानीय उत्पादनहरूमा मात्र पहुँच थियो। पशुपालनमा लोकप्रियता थियो।	खाद्यन्न बालीसँगै नगदेबाली तथा फलफूल खेती प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास भएको छ। खेतीयोग्य जमिन बाढीले गर्दा बाँझो भएको, भटमास, गहत, मास, अरहर, सिमि कम मात्रामा उत्पादन हुन थालेको छ, बोझो लोप हुँदै गएको छ, युरिया लगाएत रासायनिक मलको प्रयोग बढ्न थालेको छ, उन्नत जातको बीउ (खुमल ४, जोडीकरण आदि) प्रयोग हुन थालेको, पशुपालनमा लोकप्रियता कम हुँदै गएको, अझै पनि केही रैथाने जातको पशु पालिँदै	भू-क्षमता अनुसारको भू-उपयोग सम्बन्धि प्राविधिक तालिम पाएका हुनेछन्। खडेरी थगने बाली वितरण भएको हुनेछ। भिरालो ठाउँमा पनि गह्रागह्रा बनाएर खेती गर्ने चलन बढ्नेछ। तरकारी तथा फलफूल संकलन केन्द्र, व्यावसायिक खेती सुरु भएको हुनेछ। पशु तथा कृषि विमा सबैले गरेका हुनेछन्। गोठसुधारका कार्यक्रमहरू संचालनमा हुनेछन्। कृषि उत्पादनमा	दूषित खाद्य पदार्थको उपभोगबाट उत्पन्न हुने रोगहरूको फैलावट बढ्नेछ। सुनौला हजार दिनका आमाहरू सुरक्षित पोषण नपाएर कमजोर हुन सक्नेछन्। बच्चाहरू कुपोषित हुन सक्नेछन्।

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
धेरैजसो मानिस कृषिमा मात्र आबद्ध थिए। कृषि प्रविधि र ज्ञानको कमी, उन्नत जातका बिउ बिजन थिएन, परिश्रम अनुसार उत्पादन कमी थियो, अन्न गेडागुडीमा पौष्टिकता बढी थियो, पशुपालन धेरै गरिन्थ्यो, पशु रोगले विकराल रूप लिन्थ्यो, दूध, दही, घ्यू बिक्री वितरण गरिन्थ्यो, घरपालुवा बस्तु फुकुवा चरी चरण गरिन्थ्यो, खुल्ला चरिचरण थियो। नाउलोमा लाइन लागेर पानी भर्नु पर्ने बाध्यता रहेको थियो।	आएको छ। धेरै स्थानहरूमा सिँचाई सुविधा पुगेको छ। कृषि समूह र कृषि सहकारीका सदस्यहरूको क्षमता विकास, सशक्तिकरण भएको छ। कृषिमा काम गर्ने मानिस घट्दै गएका छन्। प्रांगारिक मलको प्रयोग कम र रासायनिक मलको प्रयोग बढी हुने गरेको, सिँचाइको व्यवस्था अझै पूर्ण रूपले नभएको, स्थानीय पशुपालनमा कमी, बाढी पहिरोले कृषि जमिन कमी भएको, पशु उत्पादन बिक्री हुन थालेको छ तर मूल्य एकरूपता छैन, पशुरोग रोकथाम नभएको अवस्था छ। जङ्गली जनावरले अन्नबाली धेरै क्षति गर्न थालेको, मानिसले जग्गा बाँझो राख्न थालेका छन्, मासी, थापाचिनी, हंसराज, जाउली धन, बड्डी गहुँ, औली गहुँ, फापर जस्ता प्रजाति लोप हुँदै गएको छ।	प्रविधि प्रयोग भएको हुनेछ। थोपा सिँचाई विस्तार हुनेछ। उन्नत जातका बीउ प्रयोग हुनेछ, माटो परीक्षण गरिएको हुनेछ, बेमौसमी खेती हुनेछ, पशु उत्पादनको बजार र मूल्य समायोजन हुनेछ। व्यावसायिक पशु तथा कुखुरापालन सुरु हुनेछ। कृषि सामान आयात भन्दा निर्यात हुने अवस्था आउनेछ, कृषि जमिनको क्षति रोकथाम हुनेछ। पुरानो रैथाने बिउ संरक्षण भएको हुनेछ।	सन्तुलित आहारको कमी हुन सक्नेछन्।
वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण			
पर्याप्त वन पैदावार, जैविक विविधता थियो। दारकाठ राम्रो थियो, पर्याप्त मात्रामा बिरुवा, जडीबुटी पाइन्थ्यो। वन व्यवस्थापन थिएन, वन हेरालुको	वन, जैविक विविधता तथा जलाधार सम्बन्धी अध्ययन भएको छैन। वन डढेलो धेरै भएको कारण वन पैदावार कमी भएको छ। फर्निचर उद्योगको विकास भएको छ। वन व्यवस्थापन	राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारको विश्लेषण गरी गैरकाष्ठ पैदावारमा आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। वन व्यवस्थापन हुनेछ। उपभोक्ताहरूले	रोजगारीका सिलसिलाका पुरुषहरू घरमा नहुँदा काठ, दाउरा, घास संकलन गर्न जाने

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
व्यवस्था थिएन, कन्दमुल प्रसस्त मात्रामा पाइन्थ्यो, वन उपभोक्ता समिति थिएन, वन सम्बन्धी कार्यक्रम थिएन। खुल्ला चोरीशिकारी हुने गरेको थियो। थुप्रै वन्यजन्तु जस्तै भालु, लंगुर बाँदर, रतुवा, गोहोरो देखिने गरेको थियो। गैरकाष्ठ वन पैदावारमा आधारित जडिबुटी प्रशोधन उद्योगको विकास भएको थिएन। काठ घरेलु फर्निचर बनाउन मात्र प्रयोग हुन्थ्यो।	तालिम तथा सोको लागि आवश्यक सामग्रीहरू सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिलाई वितरण गरिएको छ। माथिल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रहरूको अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य सहितको जलाधार व्यवस्थापनको ज्ञानको कमी छ, जंगली जनावरले सताएर दुख दिन थालेको, वनमा जडीबुटी कम पाइने, पानीको मुहान सुक्दै गएको, वन विनाश सम्बन्धी अझै पनि ज्ञानको कमी रहेको छ, कन्दमुल कम पाइने थालेको छ, पुराना केही बिरुवा तथा जनावर लोप भएको र नया झाडी बुट्यान देखिन थालेको छ।	माथिल्लो तथा तल्लो तटिय क्षेत्रहरूको अन्तर सम्बन्ध र सहकार्य सहितको जलाधार व्यवस्थापन सम्बन्धि प्राविधिक तालिम पाएका हुनेछन्। व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादन हुनेछन्, वन विज्ञान सम्बन्धी दक्ष जनशक्ति हुनेछन्, नयाँ जातका रूखबिरुवा वृक्षारोपण हुनेछन्, लोप भएका तथा हुन लागेका जनावर संरक्षण हुनेछन्। जङ्गल संरक्षण भएर पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछन्	महिलाहरू वन्यजन्तुसँगको द्वन्द्वको जोखिम रहेको हुन्छ। अहिलेको जस्तै आगलागीको घटना बढ्दै गए वन पैदावार लिन टाढा जानु पर्ने हुन सक्छ।
जलस्रोत तथा ऊर्जा			
टुकी/दियालो बाल्ने गरेको, खाना पकाउन सबै परिवारहरूले दाउरा गर्ने गरेको, वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धि ज्ञान नभएको, पानीको उपयोग पिउने, पशुचौपायालाई दिने, सिँचाईको साथै घट्ट संचालन प्रयोजनका लागि हुने	धेरै स्थानमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुगेको छ तथा लघु जलविद्युत संचालनमा आएपछि बिजुली बत्ति आउने गरेको छ तर ठूलो क्षमताको विद्युतीय उपकरण संचालन गर्न समस्या रहेको छ। खाना पकाउन अधिकांश परिवार दाउरा र बजार क्षेत्रमा केही परिवारहरू एल.पि.जि ग्यास प्रयोग गर्दैछन्।	गाउँपालिका पूर्ण रूपमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनबाट विद्युतीकरण हुनेछ। वैकल्पिक ऊर्जा सम्बन्धि तालिम संचालन भई प्रयोगमा आएको हुनेछ। एल.पि.जि ग्यास प्रयोग अधिक हुनेछ। पानीको बहुउपयोग हुने र साना उद्योग कलकारखानाका लागि	खाना पकाउन अधिकांश परिवारले दाउराको प्रयोग गर्ने हुँदा र स्वच्छ ऊर्जाको प्रयोग नहुँदा महिला, दुधे बालबालिका र वृद्धवृद्धाहरूमा

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
गरेको थियो। मुहान ठाउँठाउँमा फुट्ने गर्दथ्यो तथा जलको प्रशस्त मात्रामा उपलब्धता थियो। पानी बोकेर धाउनुपर्ने अवस्था थियो। परम्परागत चुलोको प्रयोग थियो। प्रसस्त मात्रामा गाईबस्तु आहाल खेल्ने पोखरीहरु रहेकोले पानीको पुनर्भरण हुने गरेको थियो	जलको बहुउपयोग हुने गरेको छ र माग पनि बढ्दो छ। अव्यवस्थित सडक निर्माण तथा अत्याधिक खडेरी तथा पहिलेका गाईबस्तु आहाल खेल्ने पोखरीहरुको प्रयोग कम हुनाले पानीका मुहान सुकेका छन्। टोलटोलमा खानेपानी पाईप मार्फत् वितरण भएको छ भने सुधारिएको चुलो केही ठाउँमा प्रयोग हुन थालेको छ।	माग पनि बढ्दो हुनेछ र प्रति व्यक्ति पानीको माग बढ्ने छ। धुवौरहित सुधारिएको चुलोको प्रयोग बढेको हुनेछ। लघुजलविद्युत आयोजना हरूको नहरमा बाढी तथा पहिरोको क्षति हुने सम्भावना रहन्छ। पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछ।	श्वासप्रश्वासको जोखिम अधिक रहेको छ। रोजगारीका सिलसिलाका पुरुषहरु घरमा नहुँदा दाउरा संकलनमा गर्न जाने महिलाहरु वन्यजन्तुसँगको द्वन्द्वको जोखिममा रहेको हुन्छ।
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई			
रुढीवादी अन्धविश्वासमा आधारित उपचार पद्धति थियो। धामीझाँक्रीले स्थानीय जडिबुटी प्रयोग गर्दथे। आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा संचालनका लागि संचार, सवारी केही थिएन। शौचालयको व्यवस्था नहुदा खुल्ला शौच गर्ने अवस्था थियो। साबुन पानीले हात धुने चलन थिएन। घर र पशुका गोठ खोर नजिकै हुन्थे।	प्राथमिक उपचार सम्बन्धी तालिम पाएका छन्। चर्पीको प्रयोग हुन्छ। स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनमा छ। प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र तथा प्रसुती गृह संचालनमा छन्। विरामीलाई स्वास्थ्य चौकी पुर्‍याउन स्ट्रेचरको व्यवस्था छ। आवश्यक औषधिहरुको केही मात्रामा व्यवस्था छ। घरायसी तहमा पानी शुद्धिकरण गर्ने विधिको जानकारी भएको छ। विद्यालयमा किशोरी मैत्री शौचालय बन्ने क्रम सुरु भएको छ। सुरक्षित महिनावारी प्याडको प्रयोग बढ्दो छ। स्वास्थ्य चौकी तथा	मानव महामारी साथै पुश तथा बालीको महामारी प्रकोप क्षेत्रका लागि महामारी प्रकोप आँकलन, नक्शाङ्कन र प्रकोप क्षेत्र निर्धारण गर्ने र यसलाई सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ। लिङ्ग, उमेर र अपाङ्गताका आधारमा महामारी जोखिमयुक्त क्षेत्रहरुमा भू-सूचना प्रविधि समेत प्रयोग गरी सम्मुखता र संकटउन्मुखता आँकलन गर्ने र सार्वजनिक रूपमा उपलब्ध भएको हुनेछ। सार्वजनिक	किशोरी मैत्री शौचालय नभएका विद्यालयमा महिनावारीको समयमा अप्ठेरो पर्ने गरेको छ। त्यस्तै कतिपय किशोरी मैत्री शौचालय भएका विद्यालयका शौचालयमा पानीको आपूर्ति सहज छैन। स्वास्थ्य संस्थाको पहुँचले महिला तथा

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
असुरक्षित महिनावारी र असुरक्षित गर्भधान हुने अवस्था थियो। स्वास्थ्य सम्बन्धी जनचेतनाको कमी थियो, बालबालिकाको मृत्युदर बढी थियो, स्वास्थ्य चौकीहरू थिएनन्। वैद्य, जडिबुटी र झारफुकबाट उपचार गर्ने पद्धति रहेको थियो। कुवाको पानी शुद्धिकरण नगरी पिउने तथा व्यक्तिगत सरसफाईमा कमि थियो।	मेडिकल जाने पहुँच छ, खोप लगाउने गरेकाले मृत्युदर कम भएको छ, स्वास्थ्यकर्मीको सल्लाह अनुसार उपचार गरिने, महिलाहरूमा आड खस्ने समस्या कमी भएको छ। खानेपानी शुद्धीकरण केहि मात्रामा गर्न थालेको छ।	शौचालय निर्माण भएको हुनेछ। स्वास्थ्य संस्थामा पर्याप्त औषधि व्यवस्थापन भएको हुनेछ। सबै वडामा बर्थिंग सेन्टर स्थापना र संचालन भएको हुनेछ। स्वास्थ्य केन्द्रदेखि टाढा रहेको टोलमा गाउँघर क्लिनिक मार्फत सामान्य औषधि तथा परिवार नियोजनको साधनको उपलब्धता प्रकोपको समयमा पनि हुनेछ। आधुनिक खानपानले नसर्ने रोग बढ्ने देखिन्छ।	बालबालिकाको स्वास्थ्य स्थिति सुधार हुने देखिन्छ।
स्थानीय ग्रामीण बस्ती			
ग्रामिण बस्ती तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास ज्येष्ठ नागरीक र आदिवासीहरूको वर्षौं देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा आवश्यकता अनुसार स्रोतको पहुँचका आधारमा हुने गर्दथे। ढुङ्गा, स्लेट तथा खरको छानो थियो।	भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम, घडेरी तथा सेवा सुविधा कार्यक्रम विकास गर्न सकिएको छैन। अव्यवस्थित सहरीकरणको सुरु भएको छ। वातावरण प्रदूषण सुरु भएको छ। टिनको छानोको प्रयोग हुन थालेको छ।	भौतिक पूर्वाधारहरूको योजना सहित निर्देशित जग्गा विकास कार्यक्रम, जग्गा एकीकरण कार्यक्रम, घडेरी तथा सेवा सुविधा कार्यक्रम विकासमा पहल भएको हुनेछ। महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्गमैत्री पूर्वाधार विकासका विनियमको निर्माण भएको हुनेछ। वायु, जल तथा जमिनको प्रदूषण बढ्दै जान सक्नेछ।	महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटान्मुख समुदायहरू, सम्पूर्ण सरोकारवालाको मुद्धा समेटिने गरी स्थानीय ग्रामिण तथा शहरी बस्ती निर्माण हुनुपर्दछ।

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण			
सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, स्वास्थ्य चौकीहरू र आश्रय स्थलहरू बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री थिएनन्। खाद्य असुरक्षाको चुनौतिलाई सम्बोधन गर्न कृषि बीमा, कृषक लाभ कार्यक्रम र खाद्य तथा बिउ भण्डारहरू थिएनन्। विपद्का समयमा ढुकुटी, अँचोपैचो गर्ने चलन थियो। स्थानीयहरूको वर्षौं देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा खोज उद्धार हुने गरेको थियो।	विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि समुदायमा आधारित संस्थाहरूका कार्यक्रम र नीति निर्माणमा महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग र संकटउन्मुख समुदायको पहुँच, प्रतिनिधित्व र प्रभावकारी सहभागिता सुनिश्चित गर्ने प्रयास भएको छ। बाढी जोखिम न्यूनीकरणका लागि संरचनागत प्रविधि अवलम्बन गर्दै बस्ती क्षेत्रलाई लक्षित गरी तटबन्ध तथा तारजाली निर्माण भएको छ। गाउँपालिकाको जलवायु परिवर्तन अनुकूलन कार्ययोजना तयार हुने क्रममा छ। सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, स्वास्थ्य चौकीहरू र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अपाङ्ग मैत्री छैनन्। विद्यालयहरूका विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तयार भएको छैनन्। आपत्कालिन उद्धार सामग्रीको व्यवस्था छैन। महिला, सुत्केरी, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग तथा बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष खाद्यान्न, औषधि, सरसफाईका सामान तथा	सार्वजनिक, सरकारी र व्यावसायिक भवनमा निकासी मार्ग र भेला हुने स्थान छुट्याई रेखाङ्कन र सिमाङ्कन भएको हुनेछ। स्थानीय विद्यालयहरूका विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना तयार भएको हुनेछ। कृषिमा बढ्दो विपद् (बाढी, पहिरो, खडेरी, रोगकिरा) जोखिम र खाद्य असुरक्षाको चुनौतिलाई सम्बोधन गर्न कृषि बीमा, कृषक लाभ कार्यक्रम र खाद्य तथा बिउ भण्डारहरूको स्थापना भएको हुनेछ। आपत्कालिन उद्धार सामग्रीहरू तथा उपकरणहरू (लाइफ ज्याकेट, दमकल, एम्बुलेन्स, स्टेचर आदि) सहित पेय तथा खाद्य सामग्रीहरू, बीउबिजन, पशुपन्छीका दानाहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको हुनेछ तथा आपत्कालिन राहत कोष संचालन भएको हुनेछ। महिला, सुत्केरी, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग तथा	दलित, महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, संकटउन्मुख समुदायहरू र सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूका लागि विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने। समाजका सीमान्तकृत समूह, महिला, अपाङ्ग, बाल-बालिका तथा वृद्ध-वृद्धाहरूजस्ता अति संकटउन्मुख समूहका लागि प्राथमिकताका आधारमा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी विशेष कार्यक्रमहरूको विकास

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
	सहायक उपकरणहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको छैनन्। बहुप्रकोप जोखिम आँकलन तथा नक्शाङ्कन भएको छ तर बहुप्रकोप जोखिमको आँकलन तथा नक्शाङ्कनहरू गरी त्यस्ता जोखिम समेट्न गरी स्थानीय ऐन कानून, नीति नियम तयार भएको छैन।	बिरामीहरूका लागि आवश्यक पर्ने विशेष खाद्यान्न, औषधि, सरसफाईका सामान तथा सहायक उपकरणहरू पर्याप्त मात्रामा भण्डारण भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धि तालिम तथा स्थानीय शैक्षिक कार्यक्रमको पाठ्यक्रममा समावेश गर्न पहल भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका लागि वैकल्पिक तथा सृजनशील आर्थिक साधनहरू जस्तै पूर्वानुमानमा आधारित लगानी, साना लगानी, लघु ऋण, बीमा प्रवर्द्धन भएको हुनेछ। विपद् प्रभावित व्यक्ति तथा समुदायहरूलाई लघुवित्त, ससर्त नगद स्थानान्तरण आदिको व्यवस्था स्थापित भएको हुनेछ।	गरी संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।
उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार			

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
ज्येष्ठ नागरीक र आदिवासीहरूको वर्षौं देखिको ज्ञान, सीप, अनुभव र परम्परागत अभ्यासका आधारमा भौतिक पूर्वाधार बन्ने गरेको थियो। उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार खासै विकास भएको थिएन, स्थानीयहरू हिँडेर यात्रा गर्ने गरेका थिए। भौतिक पूर्वाधार निर्माण कार्य कम हुन्थे, श्रमिकहरू प्रयोग हुन्थे, मेसिनको प्रयोग थिएन। जुनसुकै ठाउँ जाँदा हिँडेर जानुपर्दा समयको बढी खर्च हुन्थ्यो, बाटोघाटो अप्ठ्यारो थियो जसको कारण ज्यान जाने सम्भावना थियो। तेल पेलने कोल र कुटानिको लागि ओखल र पिसानीको लागि पानीघट्ट, ढिकी, जाँतो यातायातको लागि घोडा, कन्डी, डोकाको प्रयोग हुन्थ्यो।	सरकारी कार्यालयहरू, सामुदायिक भवनहरू, विद्यालयहरू, अस्पतालहरू र आश्रयस्थलहरू बालबालिका, वृद्धवृद्धा तथा अपाङ्गमैत्री छन्। पालिका भित्र रहेका सडक मार्गहरू लगाएत अन्य भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा वातावरण संरक्षण नियमावली २०७७ ले निर्दिष्ट गरेका वातावरणीय अध्ययनहरू नभएको पाईन्छ। निर्माण कार्यमा मेसिनको प्रयोग बढेको छ, यातायातको सुविधा रहेको छ जसको कारण समयको बचत भएको छ, संचार सुविधा रहेको छ जसको कारण ज्यान बचाउन सहज भएको छ। रेडिमड कपडाको प्रयोग गरिन्छ। सडक तथा गोरेटो बाटोमा बाढी र पहिरो प्रकोपको जोखिम अत्याधिक रहेको छ।	पालिका भित्र रहेका सडक मार्गहरूको आपतकालिन रणनीतिक महत्व पहिचान गरी तिनको जोखिम र विपद् सहनशीलताको मुल्यांकन गरी प्रवलीकरण गरिएको हुनेछ। वैकल्पिक मार्गको स्पष्ट पहिचान, प्राथमिकीकरण र निर्माण भएको हुनेछ। पूर्वाधार योजना डिजाइन र निर्माणका लागि विद्यमान मापदण्डहरू र मानकहरू, योजना मापदण्डको पालना भएको हुनेछ। स्थानीय स्रोतमा आधारित घरेलु उद्योग संचालन भएको हुनेछ। बाटोघाटोको स्तर वृद्धि भएको हुनेछ। सडकमा बायो-इन्जिनियरिंग प्रविधि प्रयोग गरी बाढी र पहिरो प्रकोपको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ।	लैङ्गिक हिसा, बालमजदुरी जस्ता जोखिमहरू उद्योग, यातायातमा तथा भौतिक पूर्वाधार विकासका क्रममा देखिन सक्छ।
पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा			

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
स्थानीय पर्यटनको पनि खासै प्रवर्धन भएको थिएन। भुवाचाली खेल्ने प्रचलन धेरै थियो, बिशु पर्व सबै वडा/वडामा मनाउने चलन थियो। भोक्तली (देउडा लगाउने) गरिन्थ्यो। पुतला खेल्ने गरिन्थ्यो।	सामाजिक संजालको प्रयोगकर्ताहरूको वृद्धिले स्थानीय मेला/महोत्सव बढेको छ। पर्यटनमा थप टेवा पुगेको छ भने भुवाचाली, बिशु, भोक्तली तथा पुतला खेल्ने चलनमा कमि आएको छ।	पर्यटन एवं प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाको प्रवर्द्धन हुनेछ। इन्टरनेटको पहुँचले गर्दा भुवाचाली, बिशु, भोक्तली तथा पुतला खेल्ने चलन हराउन सक्ने सम्भावना रहेको छ। पर्यापर्यटन वृद्धि भएको हुनेछ भने स्थानीय होमस्टे व्यवस्थित रूपमा संचालन भएको हुनेछ।	स्थानीय मेलापर्वमा महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ।
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता, जीविकोपार्जन र सुशासन			
लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिता विभेद थियो। कृषि तथा पशुपालनमा आधारित जीविकोपार्जन थियो।	कृषि बाहेकका जीविकोपार्जनका स्रोतहरूको पहिचान भएको छ। अझै पनि महिला र पुरुषमा कामको विभेद रहेको तथा सामाजिक समावेशिता न्यून रहेको छ। पालिकामा हुने विकास निर्माणको काममा सुशासनको केही अवधारणा पालना भएता पनि पूर्ण रूपमा पालना भएको छैन। पुरुषहरू बाहिर काममा जाने भएकोले महिलाको घरेलु तथा कृषि सम्बन्धी कार्य बोझ बढेको छ। अझै पनि दलित समुदायले सार्वजनिक स्रोतहरू (पानी, मन्दिर लगायत) मा पहुँच अन्तिममा हुने गरेको तथा सामाजिक भेदभाव विद्यमान रहेको छ।	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशिताको पुर्ण सुनिश्चितता हुनेछ। गर्भवती, सुत्केरी आमा, नवजात शिशु, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, एकल महिला, बिरामी, ज्येष्ठ नागरिकको आवश्यकीय हेरचाहको भएको हुनेछ। प्रभावितको समतामूलक पहुँच स्थापना र सामुदायिक पुनर्निर्माण, स्रोत संरक्षण एवं सेवा सञ्चालनमा वृद्धि भएको हुनेछ। व्यापार, उद्योगमा आधारित जीविकोपार्जनका स्रोतहरूको पहिचान भएको हुनेछ।	महिला तथा किशोरीमाथिको सम्भावित यौनजन्य आक्रमणजस्ता अपराध कर्मको जोखिम रहने हुन्छ। व्यापार, उद्योगमा आधारित जीविकोपार्जनका स्रोतहरूमा महिला, दलितको पहुँच कम हुन सक्नेछ।

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
जनचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास तथा अनुगमन			
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापनका सवालमा जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास जस्ता कार्यक्रमहरू हुँदैन, समुदायमा आधारित, तालिम प्राप्त, पूर्व अभ्यासशील स्वयंसेवकहरू थिएनन्।	निर्वाचित जनप्रतिनिधि, विषयगत निकायका सम्पर्क व्यक्ति, विपद् जोखिम व्यवस्थापन क्षेत्रमा कार्यरत संघ संस्थाहरूलाई जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन ऐन, नियम, नीति, रणनीतिक कार्ययोजना बारे अभिमुखिकरण भएको छ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धमा सचेतना जगाउने कार्यक्रमहरूको विकास तथा संचालन गर्नका लागि समुदायमा आधारित संघ संस्था, गैरसरकारी सङ्गठन तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य भएको छ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी चेतना तथा प्रशिक्षणका लागि विस्तृत पालिका स्तरको कार्यक्रमको विकास गरी संचालन भएको छ। वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धि कानूनहरूको सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन भएको छैन।	संकटउन्मुख लक्षित समुदायहरू (महिला, बालबालिका, वृद्धवृद्धा, अपाङ्ग, दलित, विपन्न) को लागि पूर्वसूचना प्रणालीबारे जानकारीमूलक सामाग्रीहरूको तयारी हुनेछ। विद्यालयका पाठ्यक्रममा जलवायु परिवर्तन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण गरी अध्ययन, अध्यापनलाई संस्थागत भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रशिक्षण कार्यक्रमहरू भएको हुनेछ। विद्यार्थी, अविभावक, शिक्षक, वन तथा वन्यजन्तु संरक्षण सम्बन्धि कानूनहरूको सचेतिकरण तथा क्षमता अभिवृद्धिका विशेष कार्यक्रमहरू संचालन भएको हुनेछ। समुदायमा आधारित, तालिम प्राप्त, पूर्व अभ्यासशील	दलित तथा जनजाति, महिलाहरूले यस्ता जनचेतना अभिवृद्धि तथा क्षमता विकास कार्यक्रममा प्रतिनिधित्व गर्ने अवसर कम पाउन सक्ने संभावना हुन्छ।

३० वर्ष अगाडिको अवस्था	हालसम्म महसुस गरेको प्रभाव	भविष्यको अनुमान	संकटासन्न वर्गमा पर्न सक्ने प्रभाव
		स्वयंसेवकहरूको प्रथम उद्धारक संयन्त्रको विकास र क्षमता अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	

स्रोत: वडा लापा तयारी गोष्ठी, २०८२

५.२ जीविकोपार्जनका स्रोतहरू माथिको प्रभाव विश्लेषण

प्राकृतिक, भौतिक, सामाजिक, मानवीय र आर्थिक सम्पत्तिको हिसाबले यस पालिकाको क्षमता कमी हुनुका साथै यी क्षेत्रको विस्तार र संरक्षणमा काम गर्ने सङ्घसंस्थाहरू न्यून रहेको पाइयो। यस गाउँपालिकामा जीविकोपार्जनको प्राकृतिक स्रोतहरूमा वन तथा वन्यजन्तुमा सबैभन्दा धेरै प्रभाव पर्ने देखिन्छ भने दोस्रो स्थानमा पानीको स्रोत तथा जडीबुटीमा प्रभाव परेको छ। त्यस्तै भौतिक स्रोतहरूमा पर्ने प्रभावमा खानेपानी पहिलो स्थानमा छ भने, विद्युत, घरगोठ, सञ्चार दोस्रो स्थानमा देखिएको छ। जीविकोपार्जनको आर्थिक स्रोतमा भने कृषि तथा पशुपालनमा सबैभन्दा धेरै प्रभाव पर्दछ। सामाजिक स्रोतहरूमा भने विद्यालय तथा स्वास्थ्य चौकी, सामुदायिक भवन तथा वन तथा कृषि समूहहरूलाई प्रकोपको प्रभाव धेरै पर्ने देखिन्छ।

तालिका २७: जीविकोपार्जनका स्रोतहरूमा प्रभाव विश्लेषण

जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था र गुणस्तरको अनुमान	स्तर (१×३)
प्राकृतिक	सल्ला, गुराँस, ओखर, बाँझ, टुनी जस्ता रुखहरू त्यस्तै चुत्रो, टिमुर, बोझो, पाषनवेद, कुरिलो पाइने गरेको छ। स्याल, फ्याउरो, रतुवा, भालु, घोरल, बाँदर, गोहोरो जस्ता पाइने वासस्थान भएको जंगल तुलनात्मक रूपमा पातलिँदै गएको, पानीका प्राकृतिक मूलहरू सुक्दै गएको, पानी पर्ने प्रवृत्तिमा फरकपन हुनाले खोलामा कहिले पानीको बहाव एक्कासी बढ्ने र कहिले पानीको मात्रा कम हुने गरेको, खडेरीको कारण जमिनमा सुख्खापन बढ्दै गएको र प्राकृतिक सुख्खा पहिरोका	सामुदायिक वनले कडीकडाउ नगर्ने हो भने वनजंगलको क्षेत्रसँगै वन्यजन्तु, वन पैदावर र जडीबुटीका प्रकार र संख्यामा कमी आउन सक्ने, प्राकृतिक प्रकोपबाट वन क्षेत्र प्रभावित हुने तथा क्षेत्रफल घट्ने (पहिरो, बाढी, डढेलो, खडेरी), मिचाहा झारहरू अत्याधिक मात्रामा देखा पर्न सक्ने, पानीका मूलहरू अझै सुक्न गइ पानीका हाहाकार हुन सक्ने, पर्ती बाँझो जग्गा तथा खाली ठाउँमा वृक्षारोपण गरी यसको गुणस्तर सुधार्न सकिने, जडिबुटी संकलन केन्द्रको स्थापना गरी रोजगारीको सृजना गर्न सकिने, व्यवस्थित	३

जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था र गुणस्तरको अनुमान	स्तर (१×३)
	घटना बढेको छ। वनजङ्गलमा घाँसपातको समस्या देखिएको छ। वन डढेलोको प्रवृत्ति बढेर वन पैदावारको कमी भएको छ।	तटबन्ध व्यवस्था भएमा जमिनको गुणस्तर बढ्दै जानेछ, जंगल र जलाधारको संरक्षण गरेमा खानेपानी, सिँचाईको सुविधा हुन सक्छ।	
भौतिक	सबै वडामा कच्ची सडकको पहुँच पुगेको र विस्तारै स्तरउन्नती गर्ने योजना, वातावरणीय पक्षलाई ध्यान नदिइ बनाइएका थुप्रै सडक खण्डले पहिरो निम्त्याएको, सिँचाई कुलोहरू संचालनमा आएका तर कुलोको अवस्था नाजुक रहेको छ भने मुहानहरूमा लगातार बाढी र पहिरोले क्षति गर्दै आएको छ। लघुजलविद्युत आयोजनाले विद्युत प्रदान गरेको तर थोरै क्षमताको विद्युत भएकाले सामान्य खपत हुने उपकरण मात्र संचालन हुने र सहायक ऊर्जाको स्रोतको रूपमा व्यक्तिगत सोलार प्यानल प्रयोग केहि मात्रामा रहेको छ भने धेरै स्थानमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइन जडान भएको छ। सडकमा नाला/ढल निकास व्यवस्थित नभएको कारणले पहिरो तथा भुक्षयको जोखिम रहेको र बढ्दै गएको अवस्था छ। खानेपानी सबै ठाँउमा नपुगेको तथा खानेपानीको मुहान कम हुने र सुक्ने प्रवृत्ति वृद्धि भएको छ भने मुहान बगाउने र पुर्ने गरेको छ। हरेक वडामा वडा कार्यालय भवन, स्वास्थ्य चौकी भवन, विद्यालय र गाउँपालिकामा एउटै मात्र क्याम्पस रहेको, झोलुगें पुलहरूले पालिकाका विभिन्न ठाँउहरू जोडिएको छ।	सडक स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे हुनेछ। सडक छेउमा रूखविरुवा हुनेछ, भल निकासको व्यवस्था हुनेछ, कुलो कुलेसा र नहर बन्दै छन् भविष्यमा राम्रो र गुणस्तर हुनेछन्, स्वच्छ खानेपानीको बिस्तार हुनेछ, सरकारी भवनले गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने, अस्पताल संचालन हुनेछ भने स्वास्थ्य संस्थाले पनि गुणस्तरीय हुने र ठुलो रोगको उपचार हुने, भविष्यमा विद्यालयको गुणस्तर बढ्दै जाने उच्च तहका क्याम्पसमा विविध विद्याहरू संचालन भई गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर प्राप्त हुनेछ। पक्की पुलहरू निर्माण हुनेछ। विस्तारै शहरीकरणको कारणले यातायात, उद्योग, रोजगारीका अवसर खुल्नेछन्। संचार, सुचना प्रविधिको विकास हुनेछ। ठोस फोहोरमैला सँगसँगै प्रदूषण पनि वृद्धि हुनेछ।	३
सामाजिक	वडा कार्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी रहेको तर अपेक्षित सेवाहरू प्रदान गर्न नसकेको, हरेक वडामा आमा, कृषक, बचत समूह, बाल क्लब, युवा संजाल, महिला संजाल रहेको छ। हरेक वडामा स्थानीय	सरकारी र सामाजिक सेवा केन्द्रको गुणस्तर र प्रभावकारीता बढ्न सक्नेछ। दक्ष प्राविधिक तथा सामाग्री थपिएको हुनेछ। सांस्कृतिक पर्व, मेला, भेषभुषा, नाचको संरक्षण गरी सांस्कृतिक पर्यटनको विकास हुन सक्ने देखिन्छ। एम्बुलेन्सको व्यवस्था भएको हुनेछ।	३

जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था र गुणस्तरको अनुमान	स्तर (१×३)
	मठमन्दिर, भुवाचाली पर्व, विशु पर्व, पुतला नाच, देउडा खेल्ने परम्परा रहेको छ।		
मानवीय	सिकर्मी, डकर्मी, सिलाइ कटाइ, जाली बुनाइ, स्वास्थ्यकर्मी, कृषि तथा पशु प्राविधिक, इन्जिनियर तथा ओभरसियर, मिस्त्री, सवारी चालक लगाएत दक्ष जनशक्ति केही मात्रामा रहेको छ। खोज तथा उद्धार तालिम प्राप्त जनशक्ति न्यून, जलवायु परिवर्तनमा सचेतना एवं ज्ञानको अवस्था केही शिक्षित वर्ग सम्म मात्र रहेको छ।	जनसंख्या सँगसँगै साक्षरता पनि बढ्नेछ र दक्ष जनशक्तिहरू तयार हुनेछन्। महिला सशक्तिकरण अभियान तथा सिपमूलक तालिम संचालन भै क्षमता विकास कार्यक्रम भएको हुनेछ। सेवामूलक र व्यवसायिक कृषिमा लाग्ने संख्या वृद्धि भई बाहिर जाने युवाको संख्यामा कमी आउनेछ। दक्ष जनशक्ति स्थानीय स्तरमै उपलब्ध हुनेछन्।	२
आर्थिक	काष्ठ फर्निचर उद्योग, चाउमिन उद्योग, पिसानी मिलहरू सञ्चालनमा रहेको, प्राइम बैंक, लघु वित्त संस्थाहरू, रेमिट्यान्स, तथा सहकारी संस्था रहेकाले बचत गर्न तथा ऋण लिन सजिलो छ। केहि मात्रामा व्यावसायिक बाखा, माछा, कुखुरा, तरकारी तथा फलफुल खेति रहेको छ। नदीजन्य निर्माण सामग्री पालिकामा प्रसस्त रहेको छ भने स्लेट खानी पनि रहेको छ।	जडीबुटी प्रशोधन केन्द्र, साबुन, कुटानी पिसानी, फलफुल प्रशोधन उद्योग संचालन हुनेछ। स्थानीयहरूको सीप क्षमता अभिवृद्धि भएर स्वरोजगारीको सिर्जना हुनेछ। बचत समूहहरूको बचतमा वृद्धि भएको हुनेछ। नदीजन्य निर्माण सामग्रीको प्रयोग भै स्थानीय विकासको काम तिब्र भएको हुनेछ। व्यावसायिक पशुपालन तथा कृषि गर्नेको संख्या वृद्धि भएको हुनेछ।	१

५.३ अनुकूलन कार्यहरूको परिकल्पना, पहिचान तथा प्राथमिकीकरण

५.३.१ उच्च अनुकूलन क्षमताको परिकल्पना

वडा स्तरमा विद्यमान अवस्था र प्रणालीको चित्रण गरि उच्च अनुकूलन क्षमताका परिदृश्यहरूको परिकल्पना गरिएको छ र विभिन्न विषयगत क्षेत्रमा गरेका परिकल्पनाहरू निम्न अनुसार छन्।

- स्थानीयबासीहरूमा जलवायु परिवर्तनको बारेमा चेतना अभिवृद्धि भई यसको असरसँग विभिन्न विषयगत क्षेत्रमा अनुकूलित हुने क्षमता विकास भएको हुनेछ। जलवायुजन्य प्रकोपबाट हुने क्षति न्यून हुनेछ भने जीविकोपार्जन सहज हुनेछ। सामाजिक हिसाबले पछाडी पारिएका समुदायको समेत अनुकूलनका कार्यक्रमहरूमा पहुँच पुगेको हुनेछ।
- सिँचाई कुलोको मर्मत तथा स्तरोन्नति, सरल तथा जलवायु अनुकूलित सिँचाई प्रविधिको प्रयोगले सिँचाईको उपलब्धतामा वृद्धि र उपलब्ध पानीको सदुपयोग भई कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुनुका साथै स्थानीय जनताको आय आर्जनमा टेवा पुगेको हुनेछ।
- खानेपानीको मुहानको संरक्षणबाट पानीको उपलब्धता वृद्धि भएको हुनेछ भने स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाईको कारण स्थानीय समुदायको स्वास्थ्यमा सुधार आएको हुनेछ।
- विभिन्न भौतिक पूर्वाधार जस्तै सडक, सिँचाई प्रणाली, खानेपानी, अस्पताल, विद्यालय, सार्वजनिक शौचालयको निर्माण भएको हुनेछ र सामाजिक हिसाबले पछाडी पारिएका सम्पूर्ण समुदायको सहज पहुँच पुगेको हुनेछ।
- जलवायु परिवर्तनका कारण हुने संक्रामक रोगहरू (पानी, हावा र खाद्यजन्य रोगहरू) सङ्क्रमण कम भएको हुनेछ।
- उपयुक्त उन्नत जातको कृषि बाली, जलवायु अनुकूलित प्रविधिको प्रयोगका कारण कृषि उत्पादनमा वृद्धि भई जीविकोपार्जन सहज तथा महिलाको कार्यबोझ घटाउनमा टेवा पुग्नेछ।
- पशु तथा कृषिमा देखा पर्ने रोगको असर कमी भई कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुनाले खाद्य सुरक्षा बढ्नेछ।
- महिलाको कार्यबोझ तथा स्वास्थ्य समस्यामा कमी आएको हुनेछ।
- जलवायु परिवर्तनको प्रभावहरूसँग अनुकूलित हुन तथा समग्र वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकास गर्न जडारीगाड जलाधार क्षेत्रका माथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रहरूबीच सहकार्यको सुरुवात भएको हुनेछ।

५.३.२ जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन कार्यहरूको पहिचान

विपद् जोखिम व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनका असरहरूको सामना गरी परिवर्तित अवस्थामा जीवनयापन गर्न सक्ने अवस्थाको सृजना गर्न स्थानीय परिस्थिति अनुसार अल्पकालीन र दीर्घकालीन अनुकूलनका रणनीतिहरूको अवलम्बन गर्न सकिन्छ। सुदूरपश्चिम प्रदेशको हिमाली क्षेत्रमा कृषिमा आधारित अनुकूलन उपायहरूमा रासायनिक विषादी प्रयोगमा वृद्धि (४९.३%), उन्नत जातको बिउ प्रयोग (४७.२%), मिचाहा प्रजातिको नियन्त्रण (४०.७%), पशु औषधि उपचार (३६%), आधुनिक कृषिको सुरुवात (२९.६%), स्थानीय तह र कृषि कार्यालयहरूबाट सेवा लिने (२४.८%), कृषि बाली लगाउने समय परिवर्तन (२१.३%), जैविक मलको मात्र प्रयोग (२१.२%), नयाँ कृषि लगाउने तरिकाको प्रयोग (१७.९%), मिल्ने बाली लाउने

(१७.३%), जमिन बाँझो राख्ने (१४.७%), सिँचाई प्रणाली थप (१२.५%), पानी तथा जमिन संरक्षण (१२%), नयाँ जातको बिरुवा लगाउने (हाइब्रिड) (११.५%), जलवायु अनुकूलन तालिम (९.८%), जलवायु प्रकोपको न्यूनीकरण (८.६%), उन्नत तथा फरक जातको पशुपालन (६%), माटोको गुणस्तर सुधार गर्ने (४.५%) गर्ने गरेका देखिएका छन् (राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन सर्वेक्षण, २०२२) भने विगत ५ वर्षमा कृषि कर्म बाहेकको जलवायु अनुकूलन उपायहरूमा कृषि बाहेकको काम शुरू गर्ने (२७.१%), खानपान परिवर्तन (३३.७%), अस्थायी आन्तरिक बसाइसराइ (२८.४%), सडक/पूर्वाधार स्तरोन्नति (१८.१%), समुदायमा आधारित प्राकृतिक स्रोत व्यवस्थापनमा सरिक (१४.२%) र जलवायुजन्य प्रकोप सम्बन्धी तालिम (५.९%) लिने गरेको देखिएको छ (राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय, २०८१)।

तालिका २८: प्रकोपले प्रभाव परेको जीविकोपार्जनको स्रोत र अनुकूलन उपायहरूको विश्लेषण

जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरू	प्रभावित जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	समुदायले अपनाएका जुध्ने उपायहरू	के ती उपायहरूले काम गरेका छन् ?	के ती उपायहरू दिगो छन् ?	वैकल्पिक अनुकूलनका उपायहरू तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण
पहिरो	प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय स्रोत	वृक्षारोपण, सुक्खा पर्खालहरू लगाएर पहिरो रोकथामको प्रयास भएका, मुहान मर्मत	केही काम गरेका छन्।	केही छन्।	PCC, RCC तटबन्धन, सडकमा ढल कुलो निर्माण, वृक्षारोपण, बायो-इन्जिनियरिंग पद्धतिद्वारा पहिरो नियन्त्रण, ग्यबियन पर्खाल
बाढी	प्राकृतिक, भौतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा मानवीय स्रोत	सुक्खा तटबन्धन निर्माण, सिँचाई मर्मत, वृक्षारोपण, खाद्यान्न खरिद गरि आपूर्ति गरेको	केही काम गरेका छन्।	छैनन्	बृहत तटबन्धन, वृक्षारोपण, पक्की सिँचाई कुलो, झोलुङ्गे पुल तथा ट्रसपुल निर्माण, विद्युतीय कुटानी पिसानी मिल संचालन, मुहान संरक्षण
खडेरी	आर्थिक स्रोत, प्राकृतिक स्रोत	सिँचाई कुलो बनाएर पानी लगाएको, टाढाको पानीको मुहानबाट पानी ल्याएर खाएको, खानेपानीका मुहानहरूको संरक्षण, बाली लगाउने समय तथा जात परिवर्तन गरेको खाद्यान्न किनेर खाएको, पानीको मुहान मर्मत	कहिले गरेका छन्	केही छन्	सिँचाईको लागि दिगो आयोजना व्यवस्था गर्ने, खडेरी प्रतिरोधी बिउ बिजनको व्यवस्थापन, संरक्षण पोखरी तथा सिँचाई पोखरी निर्माण, थोपा तथा फिरफिरे सिँचाई प्रवर्द्धन गर्ने, मुहान संरक्षण तथा वृक्षारोपण, कम पानीमा हुने बाली प्रवर्द्धन गर्ने, रिचार्ज पोखरी निर्माण

जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरू	प्रभावित जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	समुदायले अपनाएका जुध्ने उपायहरू	के ती उपायहरूले काम गरेका छन् ?	के ती उपायहरू दिगो छन् ?	वैकल्पिक अनुकूलनका उपायहरू तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण
आगोलागी/ डढेलो	प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक स्रोत, सामाजिक स्रोत	समुदायको प्रयासमा निभाउने र नियन्त्रणमा लिने प्रयास भएको, खानेपानी मर्मत सम्भार	केही छन्।	छैनन्।	वृक्षारोपण गर्ने, जनचेतनामूलक कार्यक्रम गर्ने, पोखरी निर्माण गर्ने, अग्निरेखा निर्माण गर्ने तथा अग्नि नियन्त्रण तालिम प्रदान गर्ने, अग्नि नियन्त्रण सामग्री वितरण गर्ने,
हावाहुरी	भौतिक स्रोत, आर्थिक स्रोत तथा प्राकृतिक स्रोत	भौतिक पूर्वाधारहरूको पुनःमर्मत भएका, भाँचेको वन पैदावर, अन्न बाली सदुपयोग गरिएका	केही छन्।	छैनन्।	पक्की सामुदायिक भवनको व्यवस्था, काठ र माटोको छानो भएको घर बनाउन प्रोत्साहन दिने, Agroforestry प्रवर्द्धन गर्ने
असिनापानी	आर्थिक स्रोत	खाद्यान्न खरिद गरि आपूर्ति गरेको	छन्।	छैनन्।	प्लास्टिकको टनेल खेती प्रवर्द्धन गर्ने, फलफूल खेतीमा असिनाजाली प्रवर्द्धन गर्ने, मौसम सूचना सम्बन्धी सचेतना प्रदान गर्ने
पशुमा रोग	आर्थिक स्रोत	भेटनेरी जे.टि.ए. बाट समेत रोग पत्ता नलागेकोले केही नगरिएको, घरायसी औषधिको प्रयोग	छैनन्।	छैनन्।	औषधि तथा खोपको व्यवस्थापन, पशु चिकित्सकद्वारा नियमित चेक जाँच, पशु बिमा, छाडा कुकुरको व्यवस्थापन गर्ने, गोठ सुधार गर्ने
कृषिमा रोगकिरा	आर्थिक स्रोत	असुराको पानी, हातिबार (केतुकी), खरानी पानी बनाएर बालीमा छर्कने	छैनन्।	छैनन्।	एकीकृत शत्रु जीव व्यवस्थापन, जैविक कीटनाशक औषधि, कृषि बिमा, रोगकिरा प्रतिरोधी बाली लगाउने, माटो सुधार तालिम दिने, रोग सम्बन्धी चेतना दिने तथा विज्ञहरूले रोगको अध्ययन गरिनु पर्ने

जलवायु उत्पन्न प्रकोपहरू	प्रभावित जीविकोपार्जनका स्रोतहरू	समुदायले अपनाएका जुध्ने उपायहरू	के ती उपायहरूले काम गरेका छन् ?	के ती उपायहरू दिगो छन् ?	वैकल्पिक अनुकूलनका उपायहरू तथा विपद जोखिम न्यूनीकरण
मानिसमा रोग	मानवीय स्रोत सामाजिक स्रोत	स्वास्थ्य चौकी गएको, धामीझाँक्रीसँग उपचार गर्ने गरेको			स्वास्थ्य जनचेतना, घुम्ती शिविर, स्वास्थ्य चौकीमा पर्याप्त औषधि व्यवस्था गर्ने, स्वच्छता सम्बन्धी तालिम दिने
चट्याङ्ग	भौतिक स्रोत आर्थिक स्रोत मानवीय	केही नगरेको, घरको छतमा सिउँडीको बोट राखे गरेको	छैनन्।	छैनन्।	अर्थीग गर्ने, चट्याङ्ग पर्ने समय घर भित्रै बस्ने तथा इलेक्ट्रोनिक सामान प्रयोग नगर्ने सम्बन्धी तालिम तथा जनचेतना प्रदान गर्ने

५.३.३ अनुकूलन कार्यहरूको प्राथमिकीकरण

पहिचान भएका जोखिम तथा प्रकोपहरूको प्रभावहरू, त्यसले प्रभाव पारेको क्षेत्रहरू तथा त्यसको लाभ लागत अनुपात लाभान्वित वर्ग आदिलाई मध्यनजर गरी अनुकूलनका उपायहरूको प्राथमिकीकरण तय गरिएको छ। प्राथमिकीकरण गर्ने क्रममा प्रभावकारिता, खर्चको मितव्ययिता, सम्भावना, महिलाप्रति संवेदनशीलता जस्ता उल्लेखित विषय वस्तुहरूलाई अङ्क १ देखि ३ निर्धारण गरिएको थियो जसमा अङ्क १ ले आधार राम्ररी पुरा गर्न नसक्ने तथा अङ्क ३ ले राम्ररी पुर्‍याउन सक्ने जनाउँछ। यस विधिमा कम खर्चिलोलाई अङ्क ३ र धेरै खर्चिलोलाई अङ्क १ मानिएको छ। सबै विश्लेषणको नतिजालाई जोडेर आएको कुल अङ्कहरूलाई ३ भागमा विभाजन गरिएको थियो जसमध्ये १४-१५ अङ्क आएका उपायहरूलाई तत्काल र अत्यावश्यक अवलम्बन गर्नुपर्ने १२-१३ अङ्कलाई उच्च आवश्यक र ११ भन्दा कम अङ्क आएकाहरूलाई आवश्यक भनी वर्गीकरण गरिएको थियो। सोअनुसार प्राथमिकीकरण क्रमशः पहिलो, दोस्रो र तेस्रो गरी क्रमशः श्रेणीबद्ध गरिएको छ।

तालिका २९: अनुकूलनको उपायहरू र प्राथमिकीकरण

क्षेत्र	अनुकूलनका उपायहरू	प्रभावकारिता	सम्भाव्यता	उपयोगिता, दिगोपन तथा सान्दर्भिकता	मितव्ययिता	लैङ्गिक सम्बन्धितता	जम्मा	स्तर	कैफियत
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	तटबन्ध निर्माण, ग्यावियन पर्खाल	३	३	२	१	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	वायोइन्जीनियरिङ	२	३	२	३	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	सिंचाइ कुला मर्मत तथा स्तरोन्नती	३	३	३	२	२	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	नदि किनारमा वृक्षारोपण	२	३	३	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	पशु विमा	२	२	३	३	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	बाली विमा	२	१	३	२	२	१०	तेस्रो	आवश्यक
	माटो परीक्षण शिविर	२	३	३	३	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सुख्खा सहने तथा रोग किरा प्रतिरोधी बीउ वितरण	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	प्रांगारिक मल तथा जैविक विषादी तयारी तालिम	२	३	३	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	पशुपालन सम्बन्धी तालिम (माछा, बंगुर, बाख्रा, कुखुरा, मौरी)	२	३	२	२	२	११	तेस्रो	आवश्यक
	पशु स्वास्थ्य शिविर	३	३	३	२	२	१३	तेस्रो	उच्च आवश्यक
	पशु खोप कार्यक्रम	३	३	३	२	२	१३	तेस्रो	उच्च आवश्यक
	उन्नत बाख्रा वितरण	२	३	२	२	३	११	तेस्रो	आवश्यक
	भकारो सुधार	२	३	३	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	फलफूल नर्सरीको स्थापना	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	चिस्यान केन्द्रको स्थापना	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	हाइड्रोपोनिक्स विधिबाट तरकारी र पशु आहार उत्पादन	३	२	२	२	३	१२	तेस्रो	आवश्यक
	च्याउ खेती सम्बन्धी तालिम तथा बीउ	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	नश्व सुधारका लागि उन्नत जातको बोका वितरण	३	३	३	२	२	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	गाई भैसीमा कृत्रिम गर्भधारण	३	३	२	३	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	थोपा सिंचाई	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	फिरफिरे सिंचाई	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक

क्षेत्र	अनुकूलनका उपायहरू	प्रभावकारिता	सम्भाव्यता	उपयोगिता, दिगोपन तथा सान्दर्भिकता	मितव्ययिता	लैङ्गिक सम्बन्धिता	जम्मा	स्तर	कैफियत
	प्लास्टिक टनेलमा तरकारी खेती	३	३	३	१	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	दूध सङ्कलन केन्द्र, डेरी स्थापना	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सिँचाई पोखरी निर्माण	२	३	२	३	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	धाराबाट खेर गएका पानी सङ्कलन पोखरी निर्माण	२	३	३	३	२	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	घर बगैँचा तालिम	२	३	३	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	तरकारी खेतीका लागि नर्सरी स्थापना	२	३	३	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	डाले घाँस रोपण	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	कृषि उपज संकलन केन्द्रका स्थापना तथा सवलिकरण	२	३	३	१	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	सामुदायिक बिउ बैंकको स्थापना	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	मिनी टिलर मेसिन खरिद	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	फलफुलको विरुवा वितरण	३	३	२	१	२	११	तेस्रो	आवश्यक
	कृषक पाठशाला स्थापना	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	कृषि वन प्रणाली प्रवर्द्धन	२	३	३	१	२	११	तेस्रो	आवश्यक
	खानपान परिवर्तन	१	३	२	३	२	११	तेस्रो	आवश्यक
वन, जैविक विविधता तथा जलाधार संरक्षण	जलवायु अनुकूलन तालिम	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	वृक्षारोपण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	तटबन्ध, ग्याविन पर्खाल निर्माण	३	२	२	२	२	११	तेस्रो	आवश्यक
	वायोईन्जिनियरिंग (बैंस, बाँस, निगालो) सहित पहिरो नियन्त्रण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	नर्सरी स्थापना	२	३	३	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	डाले घाँस प्रजातिहरू रोप्ने	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	वन्यजन्तुलाई पानी खाने पोखरी निर्माण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	रिचार्ज पोखरी निर्माण	३	३	३	२	२	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	अग्नी नियन्त्रण सम्बन्धि तालिम तथा सामान खरिद	३	३	३	२	३	१३	पहिलो	अत्यावश्यक
	अग्नी रेखा निर्माण	३	३	२	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	सुकेको पात पत्कर, झाडी, घाँसपात व्यवस्थापन	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक

क्षेत्र	अनुकूलनका उपायहरू	प्रभावकारिता	सम्भाव्यता	उपयोगिता, दिगोपन तथा सान्दर्भिकता	मितव्ययिता	लैङ्गिक सम्बन्धिता	जम्मा	स्तर	कैफियत
	वन व्यवस्थापन (हाँगा काटछाँट)	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
ऊर्जा जलस्रोत तथा	विद्युत व्यवस्थापनको लागि लाइन विस्तार	३	२	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	मुहान संरक्षण कार्य	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सुधारिएका चुलो वितरण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सोलार प्यानल खरिद तथा वितरण	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	लघुजलविद्युतको लागि पक्की नहर	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाई	जनचेतनामुलक कार्यक्रम	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	प्राथमिक उपचार सम्बन्धि तालिम तथा सामग्री खरिद	३	३	२	३	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	स्वास्थ्य केन्द्रको सबलिकरण	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	पानीका शुद्धिकरण	३	३	२	३	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	पोषण सम्बन्धि तालिम	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	फोहर व्यवस्थापन केन्द्रको स्थापना	१	२	२	२	२	९	तेस्रो	आवश्यक
	गाउँ टोलमा फोहोर सङ्कलन गर्न खाल्डो तथा डोको वितरण	२	२	१	३	३	११	तेस्रो	आवश्यक
	सरसफाई सामान खरिद	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	सार्वजनिक शौचालय निर्माण	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	बर्थिंग सेन्टरको निर्माण	३	२	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	खोप राख्ने फ्रिज उपलब्धता	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	खानेपानी ट्याङ्की तथा पाइपलाइनमा मर्मत	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	एम्बुलेन्स खरिद	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम/सचेतीकरण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	खानेपानी योजना निर्माण	३	२	२	१	३	११	तेस्रो	आवश्यक
स्थानीय ग्रामीण बस्ती	गोरेटो बाटो निर्माण तथा मर्मत	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	बस्ती स्थानान्तरण	३	३	२	१	३	१२	तेस्रो	आवश्यक
	सडक छेउमा ढल निकास	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सडक छेउ वृक्षारोपण	२	३	३	३	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	हरित पार्क स्थापना	२	२	२	२	२	१०	तेस्रो	आवश्यक

क्षेत्र	अनुकूलनका उपायहरू	प्रभावकारिता	सम्भाव्यता	उपयोगिता, दिगोपन तथा सान्दर्भिकता	मितव्ययिता	लैङ्गिक सम्बन्धिता	जम्मा	स्तर	कैफियत
जलवायुजन्य प्रकोप न्यूनीकरण तथा विपद जोखिम व्यवस्थापन	खोज तथा उद्धार सम्बन्धी तालिम	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	पूर्व सूचना प्रणालीको स्थापना	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	खोज तथा उद्धार सम्बन्धी सरसामान व्यवस्थापन	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	तटबन्ध/टेवा पर्खाल निर्माण (ग्याबियन, मेसिनरी, RCC)	३	३	३	१	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	वायो ईन्जिनियरिंग	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	आकस्मिक कोषका स्थापना (वडा स्तरीय)	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	अर्थिग स्थापना	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	सामुदायिक भवन निर्माण	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	वृक्षारोपण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सडक छेउको भल निकास/ड्रेनेज निर्माण	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	तारजाली व्यवस्थापन	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
उद्योग, यातायात तथा भौतिक पूर्वाधार	स्वास्थ्य भवन सुदृढीकरण	३	३	२	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	कुटानी पिसानी मिल स्थापना	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	मसला पिस्ने उद्योग स्थापना	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	भाँगो/अल्लोबाट धागो निकाल्ने उद्योग स्थापना	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	तेल पिस्ने मिल स्थापना	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	सडक छेउको भल निकास (ड्रेनेज)	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सडक स्तरोन्नति	३	३	३	१	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	जाम/जूस उद्योग स्थापना	२	३	३	३	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	सडक छेउ बायो-इन्जिनियरिंग	३	२	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	गोरेटो बाटो निर्माण	२	३	२	२	२	११	तेस्रो	आवश्यक
	झोलुङ्गे पुल निर्माण	३	३	३	१	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
पर्यटन, प्रकृति	किरिया घाट निर्माण	३	३	२	२	२	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	वडा स्तरीय पार्क निर्माण	२	२	२	२	३	११	तेस्रो	आवश्यक

क्षेत्र	अनुकूलनका उपायहरू	प्रभावकारिता	सम्भाव्यता	उपयोगिता, दिगोपन तथा सान्दर्भिकता	मितव्ययिता	लैङ्गिक सम्बन्धिता	जम्मा	स्तर	कैफियत
	होम स्टे सम्बन्धी तालिम	२	३	२	३	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	पदमार्ग निर्माण	१	२	२	२	२	९	तेस्रो	आवश्यक
	खानेपानी व्यवस्थापन	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
लैङ्गिक समानता, सामाजिक समावेशिता, जीविकोपार्जन तथा सुशासन	लैङ्गिक हिंसा न्यूनीकरणको लागि जनचेतना कार्यक्रम	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	महिला शसक्तिकरण तालिम	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	GESI सम्बन्धी तालिम	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	बालविवाह रोकथाम सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	बाल संजालको क्षमता अभिवृद्धि तालिम	२	३	२	२	२	११	तेस्रो	आवश्यक
	नेतृत्व विकास तालिम	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	स्थानीय जनप्रतिनिधिलाई विकास योजना र जलवायुजन्य प्रकोपको अन्तरसम्बन्धको विषयमा तालिम	३	३	३	३	२	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	जलवायु सम्बन्धी विद्यालय स्तर पाठ्यक्रम निर्माण	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
जनचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास तथा अनुगमन	सिलाई कटाई तालिम	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	होजियारी तालिम	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	कृषि सम्बन्धी तालिम	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	पशुपालन सम्बन्धी तालिम	३	३	३	२	३	१४	पहिलो	अत्यावश्यक
	जलवायु परिवर्तन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धी ICE सामग्री उत्पादन तथा वितरण	३	३	३	३	३	१५	पहिलो	अत्यावश्यक
	अचार/जाम बनाउने तालिम	२	३	३	२	३	१३	दोस्रो	उच्च आवश्यक
	डोजर अपरेटर तालिम	२	३	२	२	१	१०	तेस्रो	आवश्यक
	भाँगोबाट रेसा निकाल्ने तालिम	२	३	२	२	३	१२	दोस्रो	उच्च आवश्यक

परिच्छेद ६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना

अधिल्ला खण्डहरूमा भएका प्राथमिकता अनुसार सहभागितामूलक खुल्ला छलफलको आधारमा निम्नानुसार योजना (२०८२/८३ देखि २०८६/८७ सम्म) जलवायु परिवर्तन स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ। यस योजनामा बजेट अनुमान गर्दा सहभागितामूलक छलफलबाट स्थानीय अनुभव तथा वर्तमान दररेटका आधारमा गरिएको छ।

तालिका ३०: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजनाको लागि बजेट अनुमान

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई लागत (हजार)	लाभान्वित संख्या	आर्थिक वर्ष										कुल अनुमानित बजेट	स्थान	सहकार्य, समन्वय र जिम्मेवार निकाय
						०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७				
						परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
क) कृषि तथा खाद्य सुरक्षा						६,१५०		८,०००		८,३००		७,१००		६,२५०	३५,८००			
१.	कृषि तथा वाली विविधीकरण सम्बन्धी तालिम र आवश्यक सामग्री सहयोग	पटक	७	५०		२	१००	२	१००	३	१५०		-		-	३५०	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरू
२.	प्राङ्गारिक मल तयारी तथा परिणाममुखी मल प्रयोग सम्बन्धी तालिम र ड्रम वितरण	स्थान	१८	५०		४	२००	४	२००	४	२००	४	२००	२	१००	९००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरू
३.	वातावरणमैत्री जैविक शत्रु तथा विषादी निर्माण सम्बन्धी तालिम, आवश्यक सामग्री तथा वातावरणमैत्री पासो वितरण	पटक	३	४५०		१	४५०		-	१	४५०		-	१	४५०	१३५०	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरू
४.	सुख्खा तथा रोग प्रतिरोधी जातका विउ वितरण (धान, मकै, गहुँ र आलु सहित)	कि.ग्रा.	५०००	०.४०		१०००	४००	१०००	४००	१०००	४००	१०००	४००	१०००	४००	२०००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरू
५.	सामुदायिक विउ उत्पादन एवम् भण्डारण केन्द्रको स्थापना	वटा	७	५००		१	५००	२	१०००	२	१०००	२	१०००	२	१०००	४५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरू

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई लागत (हजार)	लाभान्वित संख्या	आर्थिक वर्ष										कुल अनुमानित बजेट	स्थान	सहकार्य, समन्वय र जिम्मेवार निकाय
						०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७				
						परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
६.	तरकारी तथा फलफुलका बिरुवा उत्पादनका लागि हाई-टेक नर्सरीको स्थापना	वटा	४	१२००		१	१२००	१	१२००	१	१२००	१	१२००		-	४८००	पालिकाको कुनै ४ स्थानहरुमा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा वडा कार्यालयहरु
७.	थोपा सिँचाइ प्रणाली सहित हावाहुरी वहन गर्न सक्ने ग्रीनहाउस निर्माण	वटा	३५	१००		७	७००	७	७००	७	७००	७	७००	७	७००	३५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरु
८.	सुख्खा तथा चिसो हावाहुरीमा उम्रन सक्ने फलफुलका बिरुवाहरु वितरण	स्थान	५	५००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरु
९.	व्यावसायिक जडीबुटी खेतीसम्बन्धी तालिम तथा सामग्री सहयोग	समुह	५	५००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरु
१०.	सिँचाइका लागि फिरफिरे तथा थोपा सिँचाइ प्रविधिको प्रयोग	थान	९००	१०		१००	१०००	२००	२०००	२००	२०००	२००	२०००	२००	२०००	९०००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरु
११.	पशु बीमा सम्बन्धी अभिमुखीकरण तथा अनुदान प्रदान	पटक	७	२००			-	४	८००	३	६००		-		-	१४००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरु
१२.	गोठ तथा भकारो सुधारका लागि प्राविधिक सहयोग तथा अनुदान प्रदान गर्ने	वटा	१ ००	३०		२०	६००	२०	६००	२०	६००	२०	६००	२०	६००	३,०००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका कृषि शाखा, वडा कार्यालयहरु
ख) जलस्रोत र उर्जा							१,४००		९००		९००		५००		५००	४,२००		
१३.	रिचार्ज पोखरी निर्माण गरी पानीका मुहान संरक्षण गर्ने	स्थान	५	५००		१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	१	५००	२,५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
१४.	मुहान संरक्षण	स्थान	१	५००		१	५००		—		—		—		—	५००		गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई लागत (हजार)	लाभान्वित संख्या	आर्थिक वर्ष										कुल अनुमानित बजेट	स्थान	सहकार्य, समन्वय र जिम्मेवार निकाय
						०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७				
						परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
																		विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
१५	पोखरी संरक्षण	स्थान	३	४००		१	४००	१	४००	१	४००		—		—	१,२००	जलेचौर सिंचाइ पोखरी, हलारा सिंचाइ पोखरी, कोटदेवल पानी पोखरी	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
ग) वन तथा जैविक विविधता							७००		१,३००		५००		५००		१,१००	४,१००		
१६	सामुदायिक वनमा वृक्षारोपण	स्थान	५	१००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	१	१००	५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
१७	खाली स्थानहरूमा वृक्षारोपण	स्थान	४	१००		१	१००	१	१००	१	१००	१	१००		—	४००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
१८	मन्दिर आसपास वृक्षारोपण	स्थान	१	१००		१	१००		—		—		—		—	१००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
१९	सामुदायिक वन कार्ययोजनाको पुनरावलोकनमा सहयोग	वटा	७	१००			—		—		—		—	७	७००	७००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
२०	जैविक विविधता सम्बन्धी जानकारी संकलन र अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	२००			—	१	२००		—		—		—	२००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
२१	अग्नि नियन्त्रणका लागि आवश्यक जनशक्ति तालिम र उपकरण प्रदान गर्ने	पटक	५	२००		१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१	२००	१,०००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
२२	वन क्षेत्रमा रिचार्ज पोखरी निर्माण	वटा	७	१००		२	२००	२	२००	१	१००	१	१००	१	१००	७००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई लागत (हजार)	लाभान्वित संख्या	आर्थिक वर्ष										कुल अनुमानित बजेट	स्थान	सहकार्य, समन्वय र जिम्मेवार निकाय
						०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७				
						परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
२३	प्रकृतिमा आधारित पर्यापर्यटनको प्रवर्द्धनका लागि पर्यटकीय योजना बनाउन सहयोग गर्ने	वटा	१	५००			—	१	५००			—		—		५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा, सामुदायिक वन, मध्यवर्ती क्षेत्र, डिभिजन वन
घ) जलवायुजन्य प्रकोप तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण							१,५००		२,५००		३००		२७,०००		२७,०००	५८,३००		
२४	भूक्षय भएका खोल्सी वरिपरि बायो इन्जिनियरिङ विधिबाट भूक्षय नियन्त्रण गर्ने	स्थान	५	५००		३	१,५००	२	१,०००		-		-		-	२,५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा
२५	वृक्षारोपण तथा चेक ड्याम निर्माण	स्थान	१	१,५००			-	१	१,५००		-		-		-	१,५००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा
२६	पहिरो, खोला र नदी नियन्त्रणका लागि तटबन्धन निर्माण	मिटर	३,०००	१८			-		-		-	१,५००	२७,०००	१,५००	२७,०००	५४,०००	गिडाडी गाड, डुमरी गाड, खिकाला, तिनगाउँ, सल्लाई, देउमारी, धरीखोला, चौखाल, तल्लो ताल, रिमेली, खाली, द्वारी, हलाप, वड्याउनि, अठासैन, दाया, भैतन, टमाटा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
२७	गहासुधार कार्यक्रम	पटक	२	१५०			-		-	२	३००		-		-	३००	हरेक वडा	गाउँपालिका, वडा
ङ) स्वास्थ्य, खानेपानी र सरसफाइ							१,९५०		३,०००		१,९५०		२,५००		१,५५०	१०,९५०		
२८	घुम्टि स्वास्थ्य शिविर संचालन	पटक	४	२००		२	४००		-	२	४००		-		-	८००	पालिका क्षेत्र	गाउँपालिका, वडा
२९	स्वास्थ्य इकाईको सवलीकरण	पटक	६	५००			-		-		-	३	१,५००	३	१,५००	३,०००	गाउँपालिका	गाउँपालिका, वडा
३०	प्रसुति गृह निर्माण	वटा	१	१,५००			-	१	१,५००		-		-		-	१,५००	गाउँपालिका	गाउँपालिका, वडा
३१	समुदायमा प्राथमिक उपचार, खोज तथा राहत उद्धार तालिम प्रदान गर्ने र आकस्मिक उपचारका लागि सामग्री वितरण गर्ने	वटा	११	५००		३	१,५००	३	१,५००	३	१,५००	२	१,०००		-	५,५००		गाउँपालिका, वडा
३२	फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	वटा	३	५०		१	५०		-	१	५०		-	१	५०	१५०		गाउँपालिका, वडा
च) भौतिक संरचना							१३,००७		१३,००७		१४,३३८		१०,३३८		७,८५८	५८,५४८		

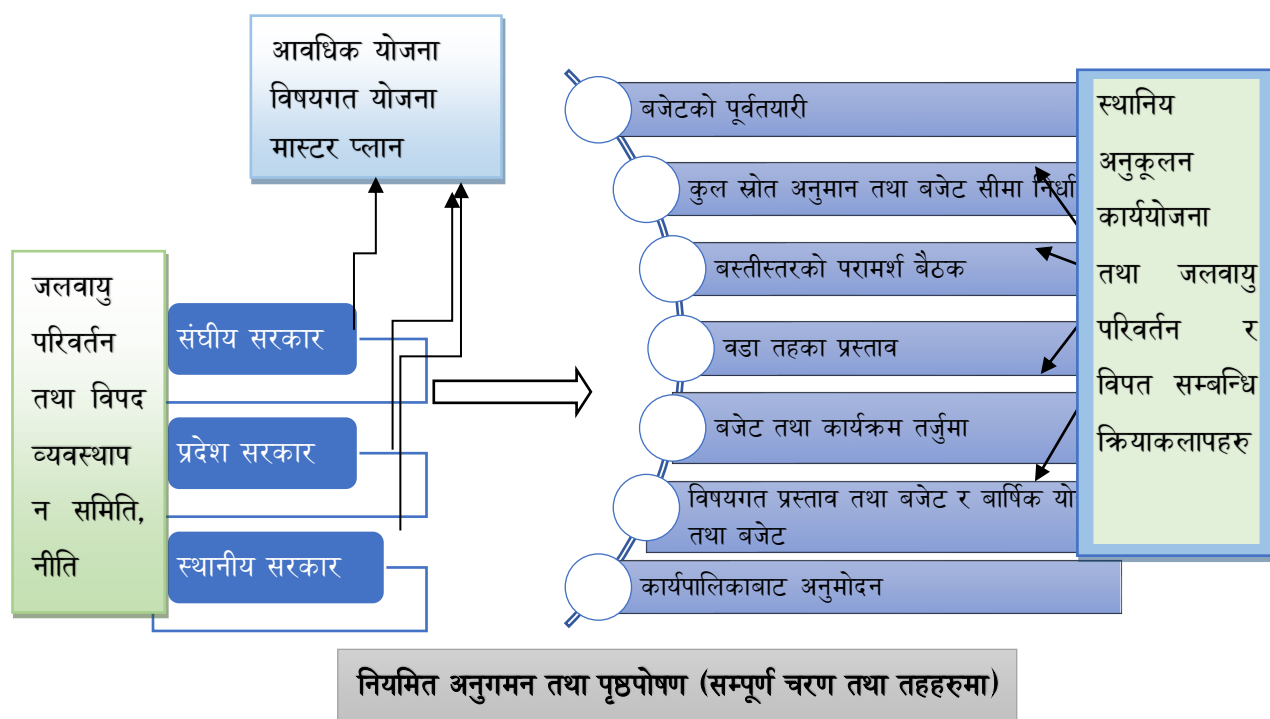
क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई लागत (हजार)	लाभान्वित संख्या	आर्थिक वर्ष										कुल अनुमानित बजेट	स्थान	सहकार्य, समन्वय र जिम्मेवार निकाय
						०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७				
						परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
३३	खानेपानी आयोजनाको मर्मत/निर्माण	वटा	१२	२,६६९	२६,६६९	३	८,००७	३	८,००७	२	५,३३८	२	५,३३८	२	५,३३८	३२,०२८	बाहुनगाउँ बस्तोली (७७ घरघुरी), दोवान (५० घरघुरी), तल्लो चोखेला (२८ घरघुरी), गुयामार्या (९३ घरघुरी), मल्लो चोखेला (२५ घरघुरी), न्युनीखर्क (१० घरघुरी), गलालाग्ने (३० घरघुरी), ठुलाखर्क (५० घरघुरी), लामपाटा (२५ घरघुरी), पानीखाल (३० घरघुरी), तल्लो नाउली (७५ घरघुरी), लामा भिटु (१०० घरघुरी)	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
३४	सिँचाई आयोजनाको निर्माण/मर्मत	आयोजना	९	२,५००		२	५,०००	२	५,०००	२	५,०००	२	५,०००	१	२,५००	२२,५००	कुयापानी, मानावन, सिमला, आर्न, दिवान, कुसेना लाटौ, हियागडा, धारी, तल्धरा	गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
३५	तारजाली तटबन्धन मर्मतसम्भार	वटा	१	२,०००			-		-	१	२,०००		-		-	२,०००		गाउँपालिका, गाउँपालिका अन्तर्गतका पूर्वाधार विकास शाखा, वडा कार्यालयहरु
३६	मौसमी गतिविधि अनुगमनका लागि मौसम स्टेशन स्थापना कार्यक्रम	वटा	२	१०			-		-		-		-	२	२०	२०		गाउँपालिका, वडा
३७	सामुदायिक भवन स्थापना	वटा	१	२,०००			-		-	१	२,०००		-		-	२,०००		गाउँपालिका, वडा
छ) जलवायु परिवर्तन सचेतना अभिवृद्धि, क्षमता विकास तथा लैङ्गिक र सामाजिक समावेशीकरण							३५०		२५०		३००		२००		-	१,१००		
३८	जलवायु परिवर्तन सचेतना र लापा कार्यान्वयनका लागि अभिमुखीकरण गोष्ठी	पटक	२	१००		१	१००	१	१००		-		-		-	२००	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
३९	संकटासन्नतामा परेका महिलाहरूका लागि	पटक	१	२००			-		-	१	२००		-		-	२००	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा

क्र. सं.	क्रियाकलाप	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई लागत (हजार)	लाभान्वित संख्या	आर्थिक वर्ष										कुल अनुमानित बजेट	स्थान	सहकार्य, समन्वय र जिम्मेवार निकाय
						०८२/८३		०८३/८४		०८४/८५		०८५/८६		०८६/८७				
						परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट	परिमाण	बजेट			
	वैकल्पिक आयमूलक तालिम																	
४०	स्थानिय गैरवन पैदावरको उपयोग गरी फाइबर र कपडा उत्पादन गर्ने विषयमा तालिम	पटक	१	२००			-		-		-	१	२००		-	२००	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
४१	विद्यालयमा प्रकृति क्लब गठन गरी वातावरण संरक्षण र दिगो विकासका कार्यक्रम संचालन	पटक	७	१०		७	७०		-		-		-		-	७०	वडा स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
४२	विपदको घटनाहरूको अभिलेख राखी प्रभावकारी विपद् क्यालेन्डर निर्माणका लागि तालिम	पटक	२	५०		१	५०	१	५०		-		-		-	१००	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
४३	तल्लो तटीय र माथिल्लो तटीय क्षेत्रबीचको अन्तरसम्बन्धको चेतना अभिवृद्धिका लागि होडिड बोर्ड	वटा	३	१०		३	३०		-		-		-		-	३०	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
४४	तारजाली बुन्ने तालिम	पटक	३	१००		१	१००	१	१००	१	१००		-		-	३००	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
ज) योजना अनुगमन, मूल्यांकन तथा संस्थागत विकास							१८५		१८५		१८५		१८५		१८५	९२५		
४५	वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठी		५	३५		१	३५	१	३५	१	३५	१	३५	१	३५	१७५	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
४६	अनुगमन र मूल्यांकन		५	४५		१	४५	१	४५	१	४५	१	४५	१	४५	२२५	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
४७	चौमासिक समीक्षा र गोष्ठी		१५	३५		३	१०५	३	१०५	३	१०५	३	१०५	३	१०५	५२५	पालिका स्तरीय	गाउँपालिका, वडा
	जम्मा						२५,२४२		२९,१४२		२६,७७३		४८,३२३		४४,४४३	१७३,९२३		

परिच्छेद ७: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहिकरण

जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणका सवालहरूलाई नीति, नियम, आवधिक योजनामा र बार्षिक योजना तर्जुमा मूलप्रवाहिकरण गर्न विभिन्न तहमा भएका तहगत संरचना, मन्त्रालय, स्थानीय सरकार र सरोकारवालाहरूको ठाडो र तेर्सो समन्वयन हुनुपर्ने देखिन्छ ।

स्थानीय योजना प्रक्रियामा छनौटमा परेका तर स्थानीय सरकारले लगानि गर्न नसक्ने, बहुवर्षे योजनाहरूलाई समेत प्रदेश र सघंबाट विनियोजन हुने बजेटहरूबाट विनियोजित गर्ने साथै विभिन्न तहबाट नियमित अनुगमन तथा पृष्ठपोषण गरेमा बस्ती वा वडा स्तरमा समेत जलवायु र विपद् सम्बन्धिका योजनाहरूले प्राथमिकता पाउनेछन् । योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहिकरण र स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहिकरण ६.१ र ६.२ अनुसार हुनेछ ।

चित्र १६: जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण मूलप्रवाहिकरण खाका

७.१ आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहीकरण

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी स्थानीय सूचना, जोखिमको अवस्था, श्रोत साधनको उपलब्धता, गुणस्तर तथा त्यस माथिको पहुँच र अनुकूलन तथा जोखिम न्यूनीकरणको आवश्यकता पहिचानको आधारमा जलवायु परिवर्तनलाई मष्टा गाउँपालिकाका आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूमा मूलप्रवाहीकरण गरी जलवायु परिवर्तन व्यवस्थापनलाई संस्थागत गरिनेछ । जलवायु परिवर्तनको जोखिममा रहेका परिवार, समुदाय, वडा वा गाउँपालिकालाई आफ्ना अनुकूलन प्राथमिकताबारे प्रष्टसँग अभिव्यक्त गर्न र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी, गैरसरकारी र निजी क्षेत्रका श्रोत परिचालन गरिनेछ । जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विश्लेषण, अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका रणनीतिहरू स्थानीय आवधिक योजना अथवा दीर्घकालिन योजनामा समावेश गरिनेछ ।

राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक योजना आयोगहरूको आधार पत्र तथा आवधिक विकास योजनालाई प्रस्थान बिन्दु बनाएर जलवायु उत्थानशीलताका दीर्घकालीन लक्ष्य तथा सोचहरू आवधिक योजनामा समायोजन गरिनेछ । प्राविधिक रूपले कार्यान्वयन गर्न कठिन तथा धेरै श्रोत लाग्ने अनुकूलनका योजनाहरू बहुवर्षीय, दीर्घकालीन तथा आवधिक योजनामा समायोजन गरेर कार्यान्वयन गर्ने । स्थानीय तह बीच वा स्थानीय तह र प्रदेश एवं संघसँग समन्वय गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने प्रकृतिका जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका आयोजनाहरू आवधिक योजनामा एकीकरण गरी कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने । स्थानीय आवधिक योजना तथा विकासका नीतिहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सरकारी निकाय, गैरसरकारी संघ संस्था, विकास साझेदार र निजी क्षेत्रका श्रोत परिचालन गर्न मार्गचित्र तथा खाका तयार गरिनेछ ।

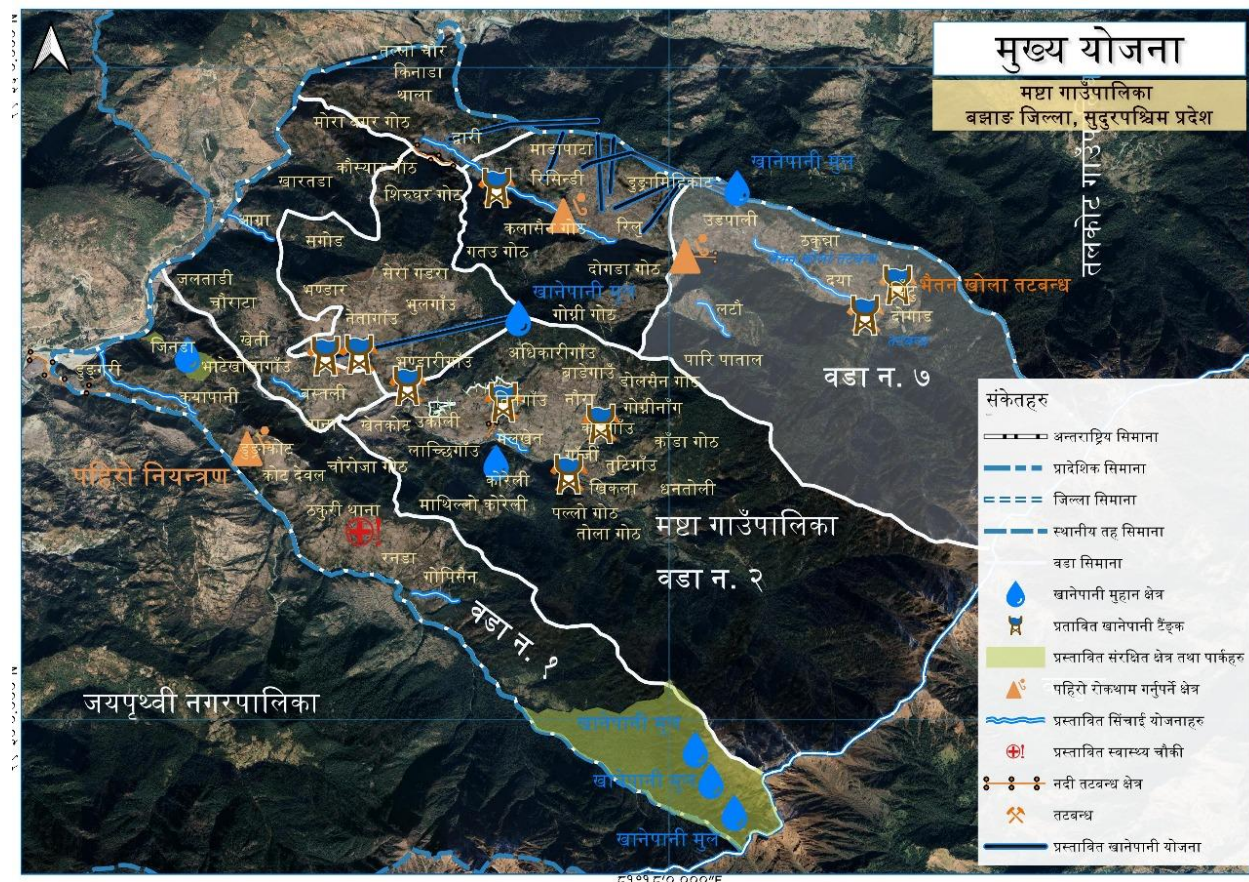
७.२ स्थानीय तहको वार्षिक योजना, बजेट तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रक्रियामा मूलप्रवाहीकरण

अनुकूलन योजनालाई विकास र विषयगत योजनामा साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने निजी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधि, राजनैतिक दलहरू, अन्य बहुसरोकारवालाहरू र एकीकृत योजना तर्जुमा समितिसँग यस अनुकूलन योजना तर्जुमा प्रक्रिया देखि नै छलफल र समन्वय गरिएको छ । यसरी नै पालिका स्तरमा अनुकूलन कार्य योजनाका र प्रक्रियाको सम्बन्धमा प्रस्तुतिकरण गरी पालिकाका सेवा प्रदायक निकायहरूसँग छलफल गरियो । मष्टा गाउँपालिकाको हरेक वडा स्तरका स्थानीय राजनीतिक दल, सामाजिक संस्थाहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूसँग विस्तृत छलफल तयार गरी अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ र गाउँपालिकाबाट अनुमोदन भए पश्चात यो लागु हुनेछ । यसरी नै गाउँपालिकाको वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरूलाई नियमित योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत जिल्ला समन्वय समिति तथा सम्बद्ध विषयगत कार्यालयहरू तथा अन्य सरोकारवाला निकायमा पनि पेश गरी मूलप्रवाहिकरणको लागि पहल हुनेछ । भविष्यमा गाउँपालिकाले तयार गर्ने आवधिक तथा वार्षिक योजना

तथा रणनीतिहरूमा यस अनुकूलन योजनालाई उच्च प्राथमिकताका साथमा समायोजन गरिनेछ । योजना समायोजनका लागि निम्नानुसार कार्यहरू समेत पहिचान गरिएका छन् ।

७.२.१ तत्काल गर्नुपर्ने

योजनाका बारेमा सचेतना जागरण गर्ने र अपनत्वको विकास गर्ने खालका क्षमता विकासका क्रियाकलापहरू तत्काल गर्नुपर्दछ । यसका लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा प्राथमिकतामा परेका क्रियाकलापहरू गाउँपालिका आफैले र सम्बन्धित बिषयगत तथा अन्य सरोकारवालाहरू मार्फत तत्काल कार्यन्वयन गर्नु पर्दछ ।

चित्र १७: मष्टा गाउँपालिकामा तत्काल गर्नुपर्ने मुख्य योजनाको नक्सा

७.२.२ योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने

तालिका ३१: योजना तर्जुमा प्रक्रियाको समयमा समायोजन गर्नुपर्ने

योजना तर्जुमाको स्तर	आवश्यक तयारी	जिम्मेवारी
टोल बस्ती स्तर	यस योजना बमोजिम आ-आफ्नो टोल बस्तीमा प्राथमिकतामा परेका योजनाहरू निर्धारित ढाँचामा पेश गर्ने ।	सम्बन्धित टोल बस्तीबाट पालिकामा प्रतिनिधित्व गर्ने व्यक्ति - पालिका सभा सदस्य) वा प्रभावित समुदाय वा सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रको व्यक्ति
वडा स्तर	वडा स्तरमा गर्नुपर्ने कार्यहरू विभिन्न वडासँग सम्बन्धित कार्यक्रम भए सबैसँग समन्वय गर्नुपर्ने	वडा अध्यक्ष, सचिव वा तोकिएको व्यक्ति, वडा समितिका सदस्यहरू
गाउँपालिका स्तरमा	नगर परिषदबाट अनुमोदन गराउन पहल गर्ने ।	कार्यपालिका सदस्यहरू, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरू राजनितिक दलका प्रतिनिधि
विषयगत क्षेत्रका योजनाहरू	वन सँग सम्बन्धित योजनाहरू सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहको साधारणसभा पूर्व नै कार्यसमितिमा पेश माथिल्लो स्तरमा लैजानु पर्ने योजना भएपनि सम्बन्धित निकायको तल्लो तह (जस्तै: सब डिभिजन वन कार्यालय) को सिफारिस सेक्टर स्तरको योजना तर्जुमा प्रक्रियामा योजना पेश	सम्बन्धित विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धित तथा अनुभवी व्यक्ति भएमा राम्रो
विभिन्न परियोजनाहरू	परियोजनाका तल्लो तहका योजना तर्जुमा प्रक्रियामा वा सोझै परियोजनाको पायकको कार्यालयमा निर्धारित ढाँचामा कार्यक्रम पेश	परियोजनाका स्थानीय सामाजिक परिचालक तथा कर्मचारी मार्फत गर्दा राम्रो

७.२.३ फलोअप कार्यक्रम

कार्यक्रम पेश गरेर मात्र ढुक्क हुने अवस्था नहुने भएकाले सो को निर्णयको अवस्थाका बारेमा नियमित रूपमा बुझ्ने तथा ताकेता गर्ने तथा माथिल्लो तहसम्म समेत फलोअप गर्ने कार्य गरिनेछ ।

७.३ अनुगमन तथा मुल्याङ्कन योजना

मष्टा गाउँपालिका अन्तर्गत अनुकूलन योजनामा समेटिएका सबै घरधुरी तथा सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागिता तथा वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समन्वय समिति, कार्यपालिका सदस्यहरू र खासगरी पालिका स्तरिय अनुगमन मुल्याङ्कन समितिको अगुवाईमा अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको अनुगमन अर्धवार्षिक रूपमा गरिनेछ ।

अभिलेखिकरणमा उल्लेखित आवश्यक सूचनाहरूलाई ध्यान दिई अनुगमन गर्नुपूर्व अनुगमनको खाका तयार गरी सोही अनुसार अनुगमन र प्रतिवेदन तयार गरिनेछ । अनुगमनको लागि समितिका पदाधिकारीहरू अनुगमन सम्बन्धि अभिमुखीकरणमा सहभागि भएर मात्र अनुगमन कार्यमा संलग्न हुनेछन् जसबाट गरिएका प्रभावकारिताको लेखाजोखा गर्न सहज हुनेछ । त्यसैगरी वार्षिक रूपमा मुल्याङ्कन गरिनेछ भने योजनाको अन्तमा अन्तिम मूल्याङ्कन गरी पुनःआगामी दिनको मुल्याङ्कन योजना तयार गरिनेछ । यसरी नै अनुकूलन कार्ययोजनालाई सघाउन अनुगमन तथा मुल्याङ्कनले सिकाइ, चिन्तन-मनन र पृष्ठपोषणका लागि अवसर प्रदान गर्दछ ।

कार्यक्रम सञ्चालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्य मुलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरूको सुझावलाई सम्बोधन गरिने छ । साथै गाउँपालिका तथा सम्बन्धित समूहले स्व अनुगमन मुल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरूसँग संयुक्त रूपमा समेत कार्यक्रमको नियमित अनुगमन मुल्याङ्कन गरिनेछ । कार्यक्रम सम्पादन पश्चात सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परिक्षण गरिनेछ ।

तालिका ३२: अनुगमन तथा मुल्यांकन योजना

अनुगमनका तहहरू	किन	कसले	कहिले	कसरी
वडा तहको अनुगमन (क्रियाकलापहरूको तहमा)	पारदर्शीता र अपनत्व कायम गर्न अनुकूलन कार्यहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन	वडा समिति वडा स्तरिय अनुगमन समिति	कार्यक्रम सञ्चालन पूर्व, सञ्चालनको क्रममा र सम्पन्न भएको १ महिना भित्र (हरेक कार्यक्रममा)	सार्वजनिक लेखा परिक्षण, स्वः अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, होल्डिंग बोर्ड अवलोकन
गाउँपालिका तहको अनुगमन (प्रक्रिया र प्रगतिहरू तहमा)	कार्यक्रमको गुणस्तर कायम गर्न । योजना र प्रगतिको लेखाजोखा गर्न । कार्यक्रमको प्रभावकारीता वृद्धि गर्दै समयमा कार्य सम्पन्न गर्न ।	कार्यपालिका सदस्य, पालिका स्तरिय अनुगमन समिति, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति, स्थानीय पत्रकार गाउँपालिकाका कर्मचारी तथा सहयोगी निकायहरू	अर्धवार्षिक रुपमा (पौष र असारमा)	समिक्षा तथा योजना तर्जुमा बैठक तथा गोष्ठी
			त्रैमासिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
			त्रैमासिक	संकटासन्न वर्गहरूसँग अन्तरक्रिया
			नियमित	फोटो तथा घटना अध्ययनको संकलन
जिल्ला तहको अनुगमन	अन्तर पालिका समन्वयन तथा अनुकूलनका राम्रा अभ्यासहरूको सिकाई आदान प्रदान गर्न पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न	समन्वयन समितिका पदाधिकारीहरू	वार्षिक	वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन
			अर्धवार्षिक वा वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण
प्रदेश तथा संघिय मन्त्रालय	पारदर्शिता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्न, कार्यक्रम संचालको	प्रदेश:- सामाजिक विकास, उधोग पर्यटन वन वातावरण र सम्बन्धित मन्त्रालय	वार्षिक	फिल्ड अनुगमन भ्रमण

अनुगमनका तहहरू	किन	कसले	कहिले	कसरी
	प्रभावकारिता आवश्यकता औल्याउन	संघ:- वन तथा वातावरण र सम्बन्धित मन्त्रालय		

कार्यक्रम संचालनको क्रममा कार्यक्रम गुणस्तरीय तथा उद्देश्य मुलक बनाउन सम्बन्धित लाभान्वित वर्ग तथा सम्बन्धित सरोकारवाला संस्थाहरुको सुझावलाई सम्बोधन गरिनेछ । साथै वडा, गाउँपालिका तथा सम्बन्धित समूहले स्व अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनुका साथै सहयोगी निकायहरूसँग संयुक्त रुपमा समेत कार्यक्रमको नियमित अनुगमन मूल्याङ्कन गरिनेछ । कार्यक्रम सम्पादन पश्चात सम्बन्धित क्रियाकलापको सार्वजनिक लेखा परीक्षण गरिनेछ ।

७.४ अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरुको तर्जुमा र कार्यान्वयन

अनुकूलन योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको नेतृत्व गाउँपालिकाले गर्नेछ । गाउँपालिकाले योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन बाहेक स्थानीय स्तरमा घरधुरी, स्थानीय समुदाय र परियोजनाहरुले स्थानीय अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्य, समुदायमा आधारित अनुकूलन कार्यक्रम, पारस्थितिकीय प्रणाली, संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन र विषयगत क्षेत्रसँग सम्बन्धित र समूहको योजनामा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका कार्यहरु समायोजन गर्नेछ । जोखिम तथा संकटासन्नता र यसका अन्तरनिहित कारणहरु व्यक्ति, घरधुरी र समुदाय स्तरमा फरक फरक भएका कारण स्थानीय योजना तर्जुमा प्रकृत्यामा जलवायु परिवर्तनबाट बढी प्रभावित महिला तथा संकटासन्न घरधुरीको विशिष्ट समस्यालाई समाधान गर्ने अनुकूलनका कार्यक्रमहरु समावेश गरिनेछ । अनुकूलन र जोखिम न्यूनीकरणका योजनाहरु घरधुरी, स्थानीय समुदाय, उपभोक्ता समूह, संघ-संस्था र परियोजनास्तरमा निर्माण र कार्यान्वयन गर्नलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । जलवायु परिवर्तन अनुकूलन र विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापनका कार्यहरु व्यक्ति, घरधुरी, स्थानीय समुदाय र उपभोक्ता समूहको जीविकोपार्जन तथा परिस्थितिकीय प्रणालीमा आधारित हुन सक्नेछ ।

यस योजनाको सफल तर्जुमा तथा कार्यान्वयन र समन्वयात्मक भूमिकाका लागि वडा समिति तथा कार्यपालिका समिति क्रियाशिल रहनेछ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना संचालन कार्यविधि अनुसार यस योजनाको कार्यान्वयनलाई व्यवस्थित गरिनेछ । पालिकाले प्रदेश, सघिय सरकार, गै.स.स को सहयोग तथा समन्वयनमा क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयन गर्ने छ । जलवायु वित्तका लागि पनि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना महत्वपूर्ण दस्तावेज हुनेछ ।

अनुकूलन योजनामा उल्लेखित कार्यहरूलाई गाउँपालिका, विषयगत शाखा, समुदायमा स्थापित भई क्रियाशील रहेका विद्यमान समुह, संस्था, क्लब तथा उपभोक्ता समितिहरू मार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ । भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धि कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनमा आवश्यकता अनुरूप प्राविधिक तथा उपलब्ध अन्य विज्ञहरूबाट विस्तृत लागत अनुमान (इष्टिमेट) गराउनुका साथै कार्यान्वयनमा समेत सहयोग लिईनेछ । अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनको सहजिकरण वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समितिले गर्नेछ । जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरूलाई थप प्रभावकारी बनाउने, स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनलाई थप प्रभावकारि बनाउन आवश्यक पृष्ठपोषण गर्ने काम वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति मार्फत गरिने छ । वार्षिक बजेट तर्जुमा तथा जलवायु परिवर्तन, विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धि कार्यक्रमहरूलाई मुलप्रवाहिकरण गर्न आवश्यक सहजिकरण गर्ने तथा बजेट विनियोजनका लागि कार्यपालिकामा पैरवि समेत यस समिति मार्फत गरिने छ । यस समितिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने आवश्यक क्रियाकलापहरू समेत समावेश गरिने छ ।

यस योजनामा अन्य सरोकारवाला निकायहरूको सहयोग पनि आवश्यक पर्ने हुनाले सो कार्यक्रमहरूका लागि सरोकारवाला निकायको वार्षिक योजनामा समावेश गर्नका लागि वडा एवं गाउँपालिकाले पहल गर्नेछ । प्राथमिकतामा परेका हरेक क्रियाकलापहरूको विस्तृत कार्यान्वयन योजना र जिम्मेवारी तय गरी सम्बन्धित व्यक्ति, संस्था निकायहरूसँगको समन्वय र सहकार्यमा स्रोत तथा सेवा जुटाई कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ । योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि व्यक्तिगत बानी व्यवहार देखि नै परिवर्तनको खाँचो देखिएको छ । त्यसैगरी यस योजनाको कार्यान्वयनमा नीजि क्षेत्रको भूमिका अहम् हुन सक्छ । नीजि क्षेत्रको संभावित भूमिका यसै योजनामा उल्लेख गरिएको छ । यसका लागि वडा तथा गाउँपालिकाले सम्बन्धित नीजि क्षेत्र, व्यवसायिक क्षेत्र एवं स्थानीय उद्योग वाणिज्य संघ मार्फत समेत पहल गर्नेछ ।

सन्दर्भ समगीहरु

मष्टा गाउँपालिकाको वेवसाइट

राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६

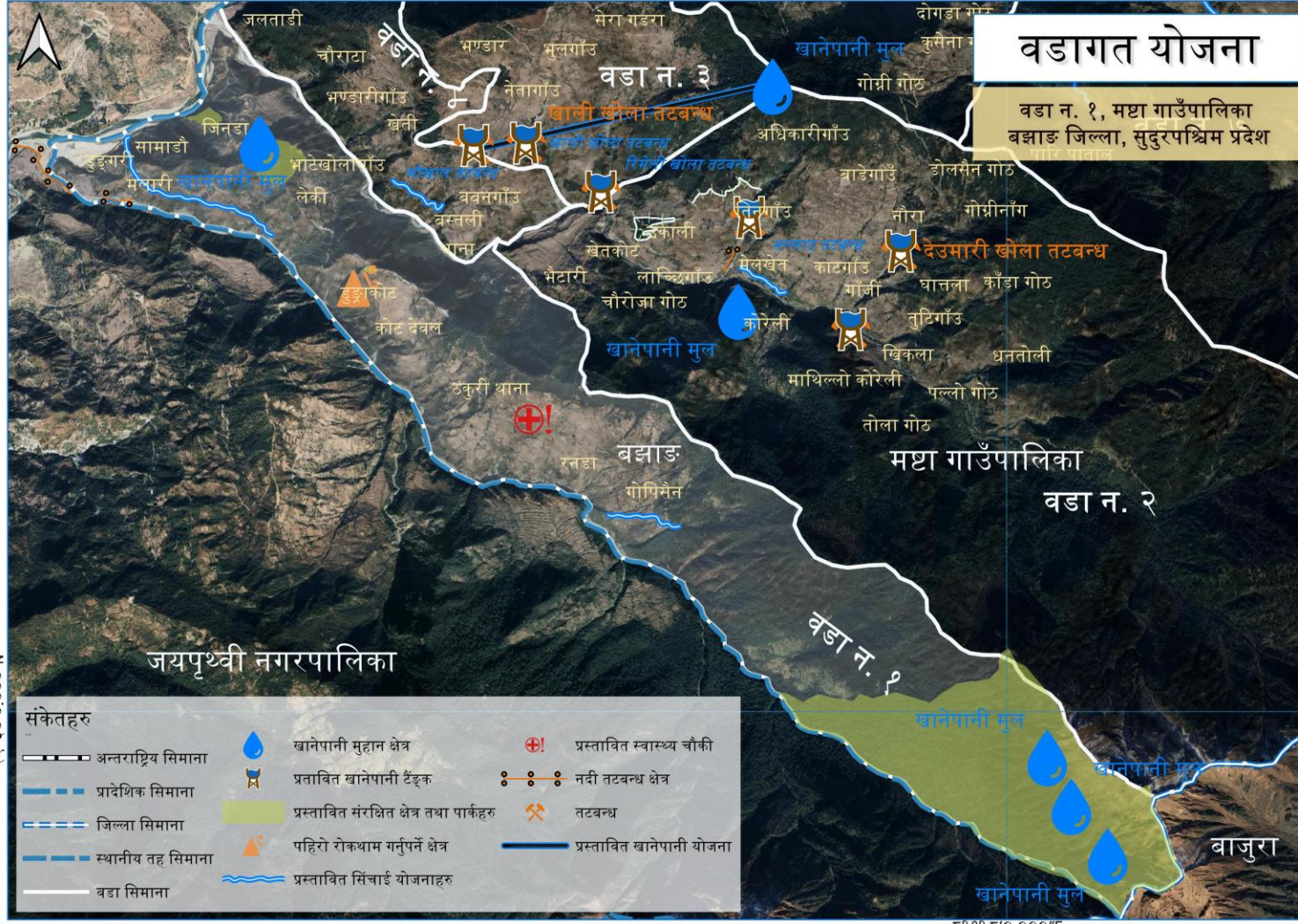
राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) २०६७, राष्ट्रिय अनुकूलन योजना (न्याप), २०७७

स्थानीय अनुकूलन योजनाको राष्ट्रिय संरचना २०७६

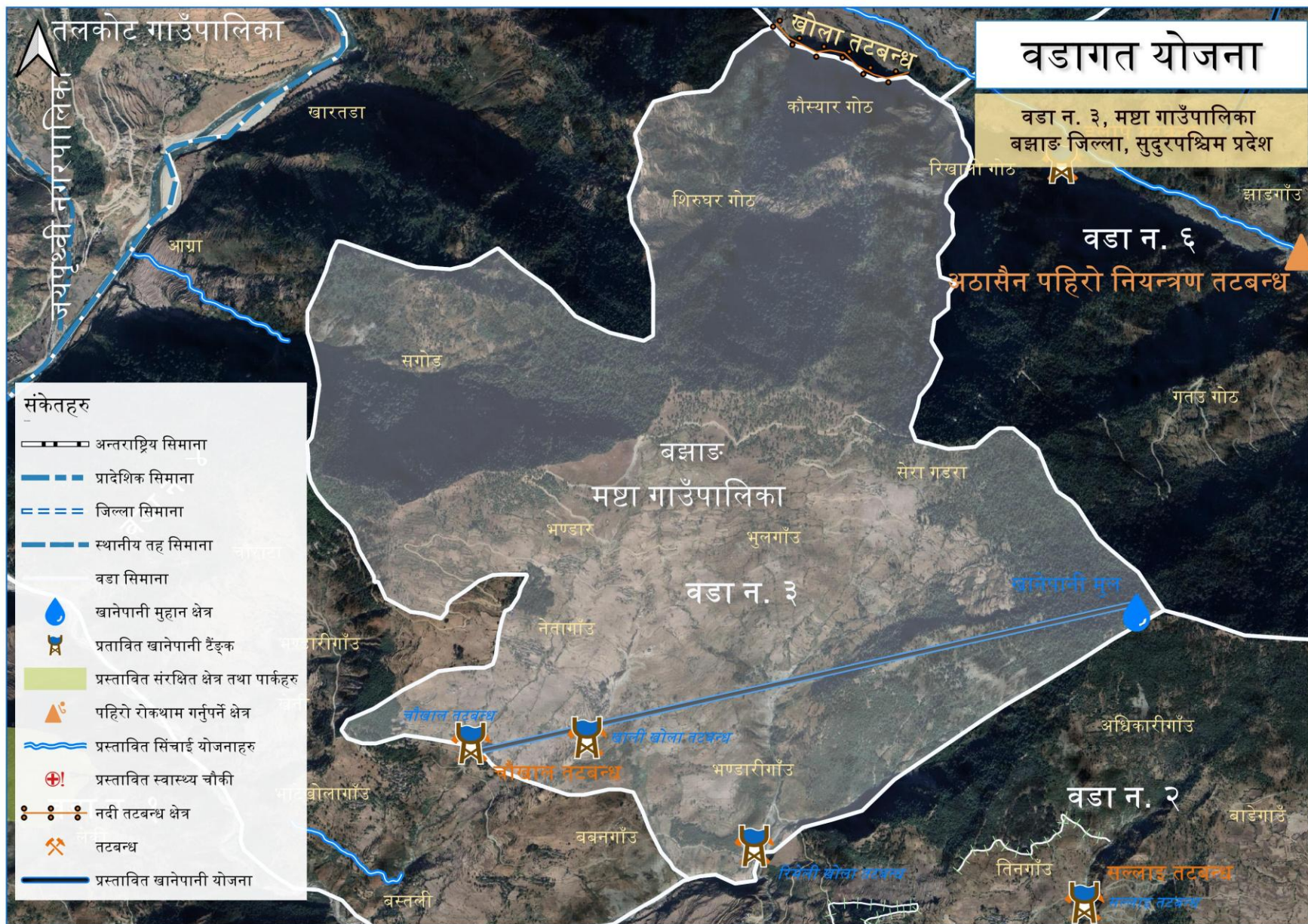
MoFE. (2021). Vulnerability and Risk Assessment and Identifying Adaptation Options: Summary for Policy Makers. Ministry of Forests and Environment, Government of Nepal. Kathmandu, Nepal.

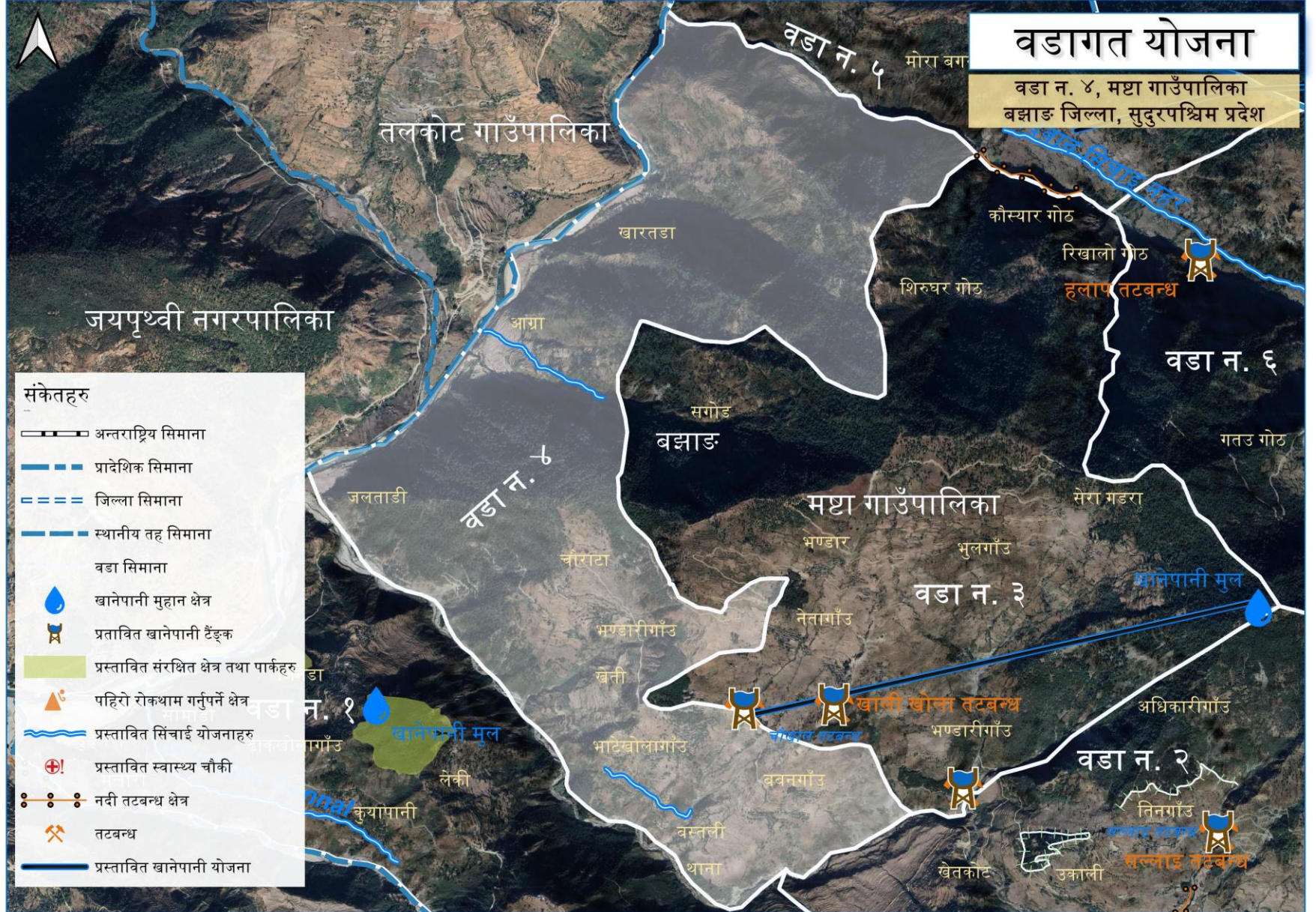
अनुसूचीहरू

अनुसूची १: वडागत योजनाहरूको नक्सांक

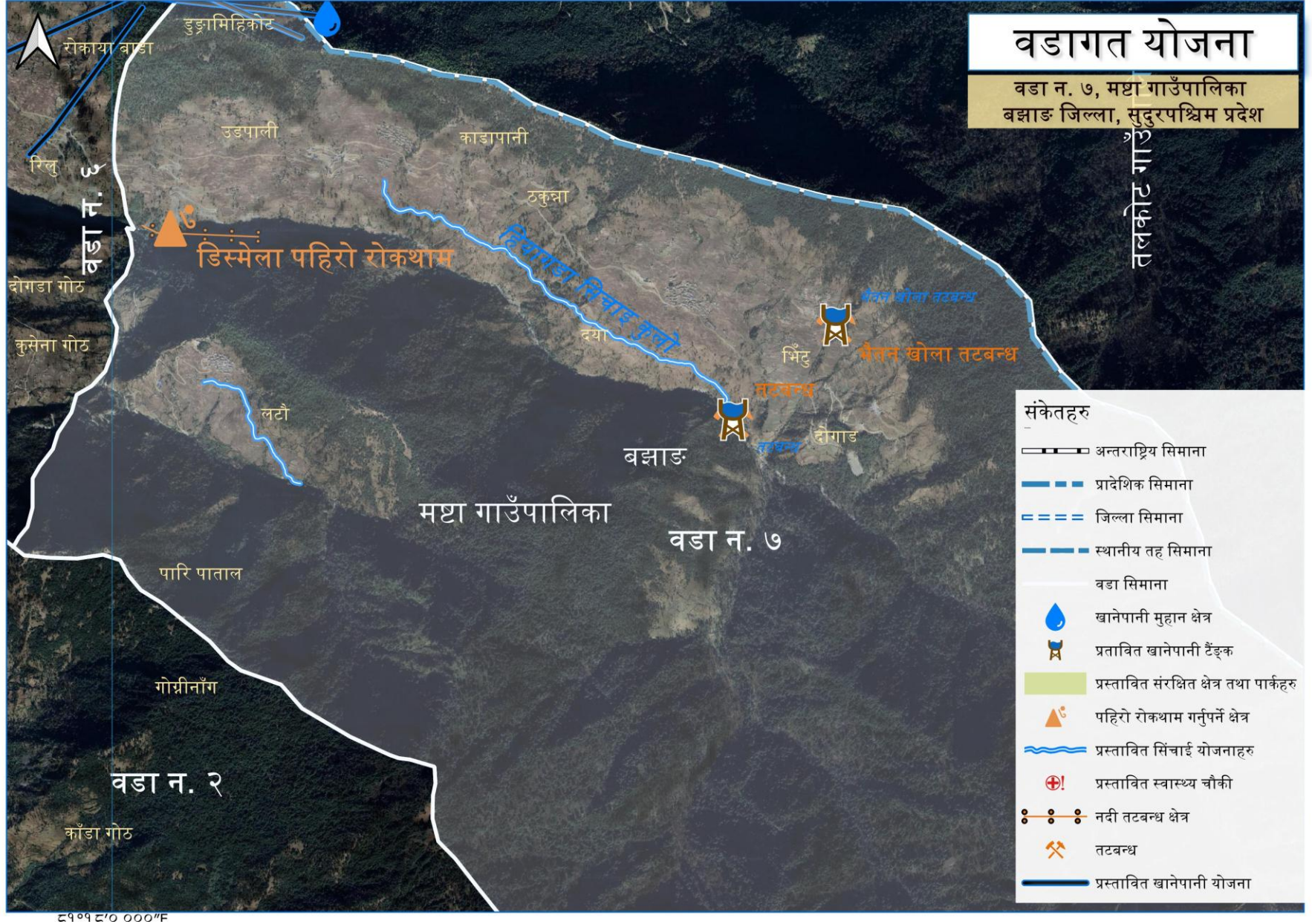

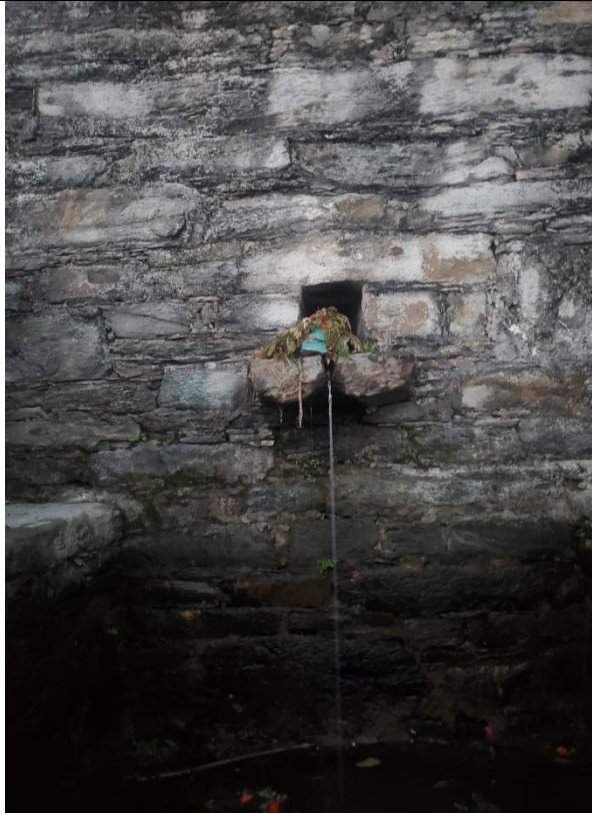

अनुसूची २: फोटोहरु

अनुसूची ३: माइनुट

ग्राम प्रति २०८२ साल अनुसार महिलाओं व गैरलैंगिकों के दिन यस मंडल गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री ज्ञान बहादुर कोइरा ज्यूको अध्यक्षतामा स्थानीय समुकूलन कार्यमोजना (लापा) तयार गर्नको लागि तयारित समितिमा उपस्थितिमा देहाय समितिमा विषयगत माथि दस्तावेज गरी निर्णय गरियो ।

उपस्थिति:

क्र.सं.	नामधर	ठेगाना/कार्यालय	पद	हस्ताक्षर
१.	श्री ज्ञान बहादुर कोइरा	मंडल गाउँपालिका	गा.पा. अध्यक्ष	
२.	श्री लक्ष्मण रिज	धनगंगा गा.पा./वि.प्र.प.	वि.प्र.सं. उपप्रमुख	
३.	श्री लक्ष्मी शर्मा	मंडल गा.पा.	गा.पा. उपअध्यक्ष	
४.	श्री रामचन्द्र श्रेष्ठ	" "	गा.पा. अध्यक्ष	
५.	श्री प्रकाश शर्मा	" "	गा.पा. अध्यक्ष	
६.	श्री धर्मराज शर्मा	" "	" " "	
७.	श्री उत्तमराज जोशी	" "	" " "	
८.	श्री सुधन ब. कोइरा	" "	" " "	
९.	श्री त्रिविराज कोइरा	" "	६ नं. " "	
१०.	श्री धनराज जोशी	" "	६ नं. " "	
११.	श्री रामकु. शर्मा	" "	नि. प्र. प्र. अ.	
१२.	श्री जीमती शर्मा	" "	कार्यपालिका सदस्य	
१३.	श्री पुनझी देवी डाला	" "	" "	
१४.	श्री मनी देवी कामी	" "	" "	
१५.	श्री देवकुलामा श्रेष्ठ	" "	" "	
१६.	श्री सुदिप शर्मा	लक्ष्मी क-सर्ट	रिज लिडर	
१७.	श्री कुमोद लोखंडे	" "	GIS विज्ञा	
१८.	श्री देवीमन्द शर्मा	मण्डल - १	रजिस्ट्रार कार्यालय	
१९.	श्री रिपु वं कोइरा	" "	इन्जिनियर	
२०.	श्री प्रचुराज जोशी	मण्डल गा.पा.	शिक्षा अधिकारी	
२१.	श्री राम बहादुर शर्मा	मण्डल गा.पा.	लोकापाल	
२२.	श्री प्रकाश शर्मा	" "	वृषि अधिकारी	
२३.	श्री विरजलीजी जोशी	मण्डल गा.पा.	गा.पा. अध्यक्ष	

क्र.सं.	नामधर	हेतुना कार्यालय	पद	हस्ताक्षर
२४	प्रेम बहादुर सार्की	महाराजा.या.पञ्च सेवाभाउ	वी.प.स्वा.पु.	
२५	श्रीर बहादुर सार्की	मज्जा गा.पा.	कार्यपालिका प्रमुख	
२६	श्री प्रकाश शोखेत	" "	" "	
२७	श्री शंकर (बाबा) थापा	" "	का सदस्य	
२८	श्री जयराज उपाध्याय	" "	उपप्रमुख पौर्वा	
२९	श्री रमा भुजेल	" "	अ.न.पी	
३०	श्री धनबहादुर बोवा	" "	M.S. 10000	
३१	महेन्द्र शर्मा जोशी	" "	पु.न.	
३२	विक्रम खड्का	" "	योजना शाखा	
३३	शक्ति कुमारी	" "	विपद् शाखा	
३४	शीला सिंह	IJS Nepal	प्राविधिक रक्षक	
३५	मानिसा खड्का	समाजपाल विकास समिति	प्राविधिक सहयोगी	
३६	गोमा जोशी	महाराजा.पा.	सहायक सचिव	

हलफनामा विषयवस्तुहरू

१. स्थानीय हलफनामा जलवायु परिवर्तनको बारेको प्रभाव तथा स्थानीयले सुबलाम्वन गरेको अनुकुलता तथा उपचार,
२. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी विगतमा गरेको कारवाहीको विवरण,
३. स्थानीय स्तरमा रहेको जोखिम तथा खतराको सम्भावना तथा क्षमता विश्लेषण,
४. खेतीपाती लगायत सामाजिक संरचनाको पहिचान तथा विश्लेषण
५. अविविधपार्जनको स्रोतहरू तथा विषयगत क्षेत्रहरूको जलवायु परिवर्तनको बारेको प्रभावको विश्लेषण,
६. जलवायु परिवर्तन अनुकुलता तथा विपद् जोखिम हलफनामा योजनाहरूको प्रभावकारीता तथा विस्तृत योजना लगायत।
७. अन्य

निर्णय १ :

निर्णय नं. १. प्राचि उल्लिखित विषयवस्तुहरूमा हलफल गर्दा यस गाउँपालिकामा अलावापु पवित्रनेले पाँचौ पुत्राकृष्ट स्वहमागि बलात्कृत रुपमा हलफल गरियो। प्रथमद्वितीयामा गेम अलावापु पवित्रने अड्डालामा विवाहलापहललाई पालिका तथा वक्ता निर्देशित योजना तर्जुमा पत्रियुवावर प्राथमिकतामा साथ मूलप्रवाहीकरण गर्ने निर्णय गरियो।

निर्णय नं. २. पस्ती तपार बालको स्थानीय अड्डालामा कार्यप्रोगना (लापा) लाई हलगाति कार्यपानिर्देशको कठकपार प्राप्त गर्ने तथा गाउँपालिका प्रहृत गरे सुसुमीदा गर्ने निर्णय गरियो।